

Tarvitaanko eläinten oikeuksia?
Eläinten oikeussubjektiviteetin
mahdollisuus ja hyödyt

Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
OTM-tutkielma
7.5.2012
Visa Kurki

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department	
Tekijä/Författare – Author Visa Kurki			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Tarvitaanko eläinten oikeuksia? Eläinten oikeussubjektiviteetin mahdollisuus ja hyödyt			
Oppiaine / Läroämne – Subject Oikeusteoria			
Työn laji/Arbetets art – Level OTM-tutkielma		Aika/Datum – Month and year kl 2012	
		Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 58 + XII	
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa pyritään vastaamaan kysymykseen, voisivatko eläimet olla oikeussubjekteja eli oikeuksien ja velvollisuuksien haltijoita sekä olisiko oikeussubjektiviteetistä hyötyä eläinten hyvinvoinnin kannalta. Samalla kyseenalaistetaan nykyinen paradigmaattinen oikeussubjektikäsite, jonka mukaan oikeuksia voisi olla vain ihmisillä ja ihmisten perustamilla oikeushenkilöillä.</p> <p>Pääpaino on siinä, voiko eläin olla oikeussuhteen osapuolena Wesley Newcomb Hohfeldin merkityksessä. Hohfeld jakoi oikeussuhteet neljään käsitteeseen: vaade—velvollisuus, vapaus—ei-oikeus, valta—sidonnaisuus ja koskemattomuus—kyvyttömyys. Tutkielmassa pyritään osoittamaan, että eläin pystyy olemaan kaikkien oikeussuhdetyyppien osapuoli.</p> <p>Tutkielmassa tehdään johdannon ja käsitteiden jälkeen selkoa moraalin ja juridiikan suhteesta. Erottelu on tarpeellinen, sillä filosofiset ja juridiset oikeudet sekoitetaan eläinoikeuksista puhuttaessa usein toisiinsa. Näkökulmana on, että eläinten moraalinen arvo voidaan toimeenpanna oikeudellisesti monella tavalla, joista juridiset oikeudet ovat vain yksi.</p> <p>Seuraavaksi käsitellään sitä, miten eläimet ymmärretään positiivisessa oikeudessa. Nykyisellään eläimet ovat oikeudellisesti esineitä ja oikeusobjekteja, eli oikeussuhteiden kohteita, eivät osapuolia. Toisaalta eläimet eivät ole vain esineitä: niitä suojelee erityinen eläinsuojelulainsäädäntö, jolla kielletään osa eläimiin kohdistuvista teoista ja näin rajoitetaan oikeussubjektien toimintavapautta. EU-oikeudessa eläimet tunnustetaan tunteviksi olennoiksi, mutta tämä ei kuitenkaan merkitse, että eläinten suojelu olisi itsenäinen unionin oikeuden oikeusperiaate.</p> <p>Seuraavassa luvussa pohditaan kysymystä siitä, voisiko eläin olla oikeussubjekti. Luvussa esitellään eläinten oikeuksista erityisesti suomalaisen oikeustieteen piirissä esitettyjä kannanottoja ja kommentoidaan niitä. Erityisesti keskitytään Aulis Aarnion voimakkaasti ajamaan näkemykseen siitä, etteivät eläinten juridiset oikeudet ja oikeussubjektiviteetti ole lainkaan mahdollisia. Kuitenkin kansainvälisesti on jo esimerkkejä tapauksista, joissa eläimiä on käsitelty oikeussubjekteina. Luvussa tullaan johtopäätökseen, että eläin voisi olla oikeussubjekti mutta tarvitsisi aina edunvalvojan käyttämään puhevaltaansa.</p> <p>Tämän jälkeen käsitellään sitä, millaisissa tilanteissa eläin voisi olla oikeussuhteiden osapuoli ja mitä hyötyä tästä voisi olla. Esille nostetaan esimerkiksi eläinten mahdollisuus olla velvollisuuksien haltijoita. Samoin käsitellään esimerkiksi eurooppaoikeudellisen jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun soveltamista ihmisten lisäksi myös eläimiin.</p> <p>Tutkielman viimeisessä luvussa esitetään yhteenveto johtopäätöksistä. Eläimen katsotaan voivan olla oikeussubjekti, mutta kysymykseen siitä, onko oikeussubjektiviteetistä suoranaista hyötyä, ei ole yksiselitteistä vastausta. Joka tapauksessa eläinten katsotaan hyötyvän siitä, että eläinten hyvinvointia koskevia lainsäädännöllisiä toimia pohdittaessa ei tarpeettomasti rajata pois niitä oikeudellisia keinoja, joiden käyttämisen katsotaan edellyttävän eläimen oikeussubjektiviteettiä. Toisaalta oikeus-sanalla todetaan olevan vahva symbolinen merkitys.</p> <p>Lopuksi pohditaan eläinten oikeuksien tulevaisuutta. Eläinten oikeuksien tunnustamisen esteet jaetaan lainsäätäjän tahtoon (voluntas) ja oikeuden sisäisiin pidäkkeisiin (ratio). Lainsäätäjä saattaa pelätä eläinten oikeuksien säätämistä, sillä ne yhdistetään helposti esimerkiksi radikaaleihin eläinoikeusliikkeisiin. Toisaalta oikeuden sisällä, esimerkiksi oikeustieteen piirissä, eläinten oikeuksien syntymistä estää perinteinen ajatus, etteivät eläinten oikeudet ole lainkaan mahdollisia. Tämä käsitys lienee kuitenkin muuttumassa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords oikeusfilosofia, oikeussubjekti, oikeusasema, oikeuskelpoisuus, oikeussuhde, eläinsuojelulaki, eläinsuojelu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston keskustakampanuksen kirjasto – oikeustiede			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

Lähdeluettelo.....	VI
1 Johdanto	1
1.1 Kysymyksenasettelu.....	1
1.2 Metodi ja lähteet.....	4
1.3 Keskeisiä käsitteitä.....	6
2 Oikeus-käsitteestä	6
3 Moraalin ja juridiikan suhteesta.....	9
3.1 Juridiset ja filosofiset oikeudet.....	9
3.2 Moraaliteorioita	10
3.3 Oikeus moraalिन toteuttajana	12
4 Nykyinen oikeudellinen eläinparadigma	14
4.1 Suojeltuja esineitä	14
4.2 Eläinsuojelun asema oikeusjärjestyksessä	15
4.2.1 Lyhyesti kotimaisista eläinsuojelusäädöksistä.....	15
4.2.2 Eläinten hyvinvointi oikeushyvinä.....	18
4.2.3 EU-oikeus: eläimet tuntevina olentoina.....	20
5 Voiko eläin olla oikeussubjekti?.....	21
5.1 Perinteinen oikeussubjektikäsitteys	21
5.2 Suomalainen keskustelu eläinten juridisista oikeuksista.....	22
5.2.1 Luonnon ja luontokappaleiden oikeudet	22
5.2.2 Näkemyksiä eläinten oikeussubjektuudesta.....	23
5.3 Suppea oikeussubjektikäsitteys ja sen kritiikki.....	26
5.3.1 Aarnion näkemys	26
5.3.2 Oikeussubjektuuden funktiota koskevat teoriat.....	27
5.3.3 Oikeussubjekti apukäsitteenä.....	29
5.3.4 Oikeuksien ja velvollisuuksien suhteista	30

5.4	Kysymys puhevallasta	32
5.4.1	Prosesaako eläin?.....	32
5.4.2	Eläimen kyky tahdonilmaisuuun.....	35
5.5	Kokoavia näkökohtia	36
6	Eläin oikeussuhteissa ja puhevallan käyttäjänä.....	37
6.1	Huomautus eläinkunnan moninaisuudesta	37
6.2	Vaadeoikeudet ja vapaudet eläimen näkökulmasta	38
6.2.1	Yleistä vaadeoikeuksista ja vapauksista.....	38
6.2.2	Vaateiden ja vapauksien mahdollisia käyttötapoja	39
6.2.3	Eriyisesti velvollisuuksista.....	40
6.3	Valta ja koskemattomuus sekä niiden vastineet eläimen näkökulmasta	41
6.4	Eläimen puhevalta – eläimen intressit mukaan prosessiin	42
6.4.1	Käsitteet.....	42
6.4.2	Eläin prosessissa positiivisen oikeuden mukaan.....	43
6.4.3	Mahdollisuuksia eläimen edustamiseen	44
6.5	Yhteenveto.....	46
7	Esimerkkejä oikeussubjektuuden käyttötilanteista	47
7.1	Aluksi.....	47
7.2	Oikeus elämään.....	47
7.3	Eläimen omistusoikeus	48
7.3.1	Eläimen omistusasunto?.....	48
7.3.2	Eläimen huolenpitoon tarkoitettu omaisuus	48
7.4	Eläimen elatus.....	49
7.5	Eläimen oikeudet suhteessa julkiseen valtaan	50
7.5.1	Julkisen vallan vahingonkorvausvelvollisuus	50
7.5.2	Välitön oikeusvaikutus ja vahingonkorvaus EU-oikeudessa	51
7.6	Eläinten tekijänoikeudet	52

7.7	Oikeussuhteiden tarpeellisuudesta	52
8	Lopuksi	53
8.1	Johtopäätökset	53
8.2	Tutkimuskysymys osana laajempaa eläinten oikeuksia koskevaa keskustelua	55
8.3	Eläinten oikeuksien tulevaisuus	56

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

- Aalto-Heinilä, Maija. ”Tahtoteoria ja intressiteoria oikeuksien funktion selittäjinä.” *Oikeus*, 2/2009: 138–158.
- Aaltola, Elisa. *Eläinten moraalinen arvo*. Tampere: Vastapaino, 2004.
- Aaltola, Elisa. ”Eläinten oikeuksista: perinteisten kantojen kritiikki.” *Tieteessä tapahtuu*, 3/2005: 62–66.
- Aarnio, Aulis. ”Eläinten juridiikkaa.” *Tieteessä tapahtuu*, 2006: 42–43.
- Aarnio, Aulis. ”Mitä seuraavaksi?” *Lakimies*, 6–7/1998: 983–991.
- Aarnio, Aulis. ”Onko eläimillä oikeuksia? Ajatuksia oikeudesta substanssi ja suhdekäsitteenä.” *Tieteessä tapahtuu*, 2/2005: 5-10.
- Aarnio, Aulis, Olavi Heinonen, ja Kaarlo Tuori. *Suomen oikeus 1*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1975.
- Alanen, Aatos. *Yleinen oikeustiede*. Porvoo: WSOY, 1948.
- Balluch, Martin ja Theuer, Eberhart. ”Personhood Trial for Chimpanzee Matthew Pan”. 18.1.2008. <http://www.vgt.at/publikationen/texte/artikel/20080118Hiasl.htm>.
- Borkowski, Andrew ja du Plessis, Paul. *Textbook on Roman Law*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Dworkin, Ronald. *Rights as Trumps*. Oxford: Oxford University Press, 1984.
- Fehrenbacher, Don E. *Slavery, Law and Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1981.
- Feinberg, Joel. ”The Rights of Animals and Future Generations.” Teoksessa *Philosophy and Environmental Crisis*, tekijä: William Blackstone (ed.), 43–68. Athens, Georgia: University of Georgia Press, 1974.

- Francione, Gary L. *Animals, Property and the Law*. Philadelphia: Temple University Press, 2007.
- Frände, Dan. *Yleinen rikosoikeus*. Helsinki: Edita, 2012.
- Hallberg, Pekka, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori, ja Veli-Pekka Viljanen. *Perusoikeudet*. 2012. www.wsoypro.fi.
- Heinonen, Olavi, Pekka Koskinen, Tapio Lappi-Seppälä, Martti Majanen, Kimmo Nuotio, ja Ari-Matti ja Rautio, Ilkka Nuutinen. *Rikosoikeus*. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy, 1999.
- Helsingin eläinsuojeluyhdistys ry. ”HESY:n lausunto eläinsuojelulain kokonaisuudistuksesta.” 2012.
- Hirvonen, Ari. *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja, 2011.
- . *Oikeuden ja lainkäytön teoria*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2012.
- Holmes, Oliver Wendell. ”The Path of the Law.” *Harvard Law Review*, Vol. 110, No. 5 (Mar., 1997): 991–1009.
- Johnson, Dane E. ”Statute of Anne-imals: Should Copyright Protect Sentient Nonhuman Creators?” *Animal Law*, 2008–2009: 15–52.
- Kaisto, Janne. *Lainoppi ja oikeusteoria. Oikeusteorian perusteista aineellisen varallisuus oikeuden näkökulmasta*. Helsinki: Edita Publishing Oy, 2005.
- Kelsen, Hans. *General Theory of Law and State*. New York: Russell & Russell, 1976.
- Kokkonen, Suv. *Ihminen ja poliittinen eläin. Eläinsuojelun oikeushistoria Suomessa 1864-1934*. Edilex-verkkopalvelu: Edita, 2008.
- Kolehmainen, Esa. ”Eläinten oikeuksista ja kielenkäytöstä.” *Tieteessä tapahtuu*, 6/2005: 35–39.
- Kumpula, Anne. *Ympäristö oikeutena*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 2004.

- Kurki, Visa. ”Förbudet mot åsamkande av onödigt lidande enligt djurskyddslagstiftningen.” *JFT*, 3/2011: 290–310.
- Kuusiniemi, Kari. ”Luonnon oikeudet vai tulevien sukupolvien suojeleminen?” Teoksessa *Juhlajulkaisu Erkki J. Hollo 1940 - 28/11 - 2000*, Pekka Vihervuori, Kari Kuusiniemi ja Jari Salila (toim.), 149–169. Helsinki: Kauppakaari Oyj, 2000.
- Kuusiniemi, Kari, Ari Ekroos, Anne Kumpula, ja Pekka Vihervuori. *Ympäristöoikeus*. www.wsoypro.fi.
- Lappalainen, Juha ym. *Prosessioikeus*. <http://www.wsoypro.fi>.
- Lovvorn, Jonathan R. ”Animal Law in Action: The Law, Public Perception, and the Limits of Animal Rights Theory as a Basis for Legal Reform.” *Animal Law* 12 (2006): 133–149.
- Määttä, Kalle. *Sääntelytarkkuus. Oikeustaloustieteellinen doktriini ja sen kritiikki*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 107. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2010.
- Mäenpää, Olli. *Hallintoprosessioikeus*. Helsinki: WSOYpro, 2007.
- Mäntylä, Niina. *Luonnon edustajien puhevalta*. Vaasa: Vaasan yliopisto, 2010.
- Michel, Margot ja Kayasseh, Eveline Schneider. ”The Legal Situation of Animals in Switzerland: Two Steps Forward, One Step Back – Many Steps to Go.” *Animal Law*, 1/2011: 1–42.
- Mikkola, Tuulikki. *Trust. Oikeusvertaileva tutkimus*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2003.
- Nuotio, Kimmo. ”Perusoikeuksien merkityksestä rikosoikeudessa.” Teoksessa *Perusoikeuspuheenvuoroja*, Veli-Pekka Viljanen (toim.), 137–164. Turku: Turun yliopisto, 1998.
- Oja, Simo S. *Onko eläimillä oikeuksia? Eläinkoelainsäädännön kehitys ja nykytila*. Tampere, 2010.

- Ojanen, Tuomas. ”EY:n oikeuden horisontaalinen välitön oikeusvaikutus.” *Lakimies*, 6-7/1999: 1070–1079.
- Peczenik, Alexander. *Rättsnormer*. Stockholm: Nordsteds Förlag Ab, 1987.
- Pound, Roscoe. *Jurisprudence, Volume IV*. St. Paul, Minnesota: West Publishing Co., 1959.
- Pylkkänen, Anu. *Trapped in Equality. Women as Legal Persons in the Modernisation of Finnish Law*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009.
- Schaffner, Joan E. *An Introduction to Animals and the Law*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2011.
- Singer, Peter. *Practical Ethics*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Skyes, Katie. ”Human Drama, Animal Trials: What the Medieval Animal Trials Can Teach Us About Justice for Animals.” *Animal Law* 17 (2011): 273 - 311.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu>.
- Stone, Christopher D. ”Should Trees Have Standing? – Towards Legal Rights for Natural Objects.” *South California Law Review*, 1972: 45-50.
- Streng, Joonia. *Eläinsuojelu ja rikosoikeus*. Helsinki: Yliopistopaino, 1999.
- Tapani, Jussi ja Tolvanen, Matti. *Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi*. Helsinki: Talentum, 2008.
- Tolvanen, Matti. ”Eläinten oikeudet ja rikosoikeudellinen suoja.” Teoksessa *Rätt och utveckling - Oikeus ja kehitys. XIII Rättsvetenskapens dagar*, Viljam Engström (red.), 53–66. Åbo: Åbo Akademis förlag, 2010.
- Tontti, Jarkko. ”Järjen tahto. Kaarlo Tuorin teoksesta Oikeuden ratio ja voluntas.” *niin & näin*, 2/2008: 111–112.
- Tuori, Kaarlo. ”Ideologikritiikistä kriittiseen positivismiin.” Teoksessa *Minun metodini*, Juha Häyhä (toim.), 311–329. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy, 1997.

- . *Kriittinen oikeuspositivismi*. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto, 2000.
- . *Oikeuden ratio ja voluntas*. Helsinki: WSOY, 2007.
- Undén, Osten. ”Några synpunkter på begreppsbildning inom juridiken.” Teoksessa *Festskrift tillägnad Axel Hägerström den 6 september 1928*, 167–177. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1928.
- Wahlberg, Birgitta. ”Produktions- och slaktdjurs rättsliga välbefinnande och skydd.” *JFT*, 4/2008: 369–416.
- . ”Produktions- och slaktdjurs rättsposition med utgångspunkt i EU-lagstiftningen och EU-domstolens tolkningslinjer samt i individens ansvar över miljön.” *JFT*, 1/2011: 34–66.
- . *Reglering och förvaltning av produktions- och slaktdjurs välbefinnande. En offentlighetsundersökning*. Åbo: Åbo Akademi, 2011.
- Wise, Steven M. ”Legal Personhood and the Nonhuman Rights Project.” *Animal Law*, 17/2010-2011: 1–11.
- Zitting, Simo. ”Omistajan oikeuksista ja velvollisuuksista.” *Lakimies*, 1952: 387–401 ja 501–531.

Lainsäädäntö

Eläinsuojelulaki 4.4.1996/247.

Eläinsuojeluasetus 7.6.1996/396.

Laki koe-eläintoiminnasta 20.1.2006.

Hallintolainkäyttölaki 26.7.1996/586.

Jätelaki 3.12.1993/1072.

Kauppalaki 27.3.1987/355.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus eläinten tahalla-rääkkämisestä 22/1864 (kumottu).

Laki Suomen lipusta 26.5.1978/380.

Luonnonsuojelulaki 20.12.1996/1096

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132

Metsästyslaki 28.6.1993/615.

Perintökaari 5.2.1965/40.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/723.

Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750.

Ympäristönsuojelulaki 4.2.2000/86.

Eurooppaoikeudellinen lainsäädäntö

Neuvoston direktiivi 1999/74/EY, annettu 19 päivänä heinäkuuta 1999, munivien kanojen suojelun vähimmäisvaatimuksista.

Kansainväliset sopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 63/1999.

Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus C 83/47.

Ulkomainen lainsäädäntö

Bürgerliches Gesetzbuch (Saksan siviilioikeutta koskeva lakikirja) 18.8.1896.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Saksan perustuslaki) 23.5.1949.

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys Eduskunnalle eläinsuojelulaiksi, HE 36/1995 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi, HE 6/1997 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta, HE 309/1993 vp.

Oikeustapaukset

H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren ja Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren vastaan Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. C-189/01 (Euroopan yhteisöjen tuomioistuin, 12.7.2001).

KKO:1971-II-107

KHO:2004:76.

Tilikum et al v. Sea World Parks & Entertainment, Inc. et al. 11cv2476 JM(WMC), United States District Court, Southern District of California, 8.2.2012.

1 Johdanto

1.1 Kysymyksenasettelu

Kulttuurissamme on perinteisesti elänyt monia dikotomioita, vastakkainasetteluja: mies–nainen, sivistys–luonto, ihminen–eläin. Kuitenkin postmodernissa yhteiskunnassa tällaisista essentialistisista käsityksistä on pyristelty irti; esimerkiksi yksisilmäisen mies–nais-tyypittelyn kritiikki on johtanut muun muassa suurempaan tasa-arvoon vanhempainvapaaissa ja jopa siihen, että Australiassa sukupuolia on virallisesti kolme: mies, nainen ja tuntematon.¹ Myös ihmisen ja eläimen välinen laadullinen ero on kyseenalaistettu; nykytiede ei tue esimerkiksi Aristoteleen näkemystä eläimiltä puuttuvasta rationaalisesta sielusta. Monet erot ihmisten ja muiden eläinten välillä voidaankin selittää ominaisuuksien määrällisenä erona: ihmisellä on kenties *enemmän* älyä kuin vaikkapa delfiinillä. Tämä ei silti tarkoita, että delfiini olisi *järjetön*.²

Oikeudessa ihmis–eläin-dikotomia kuitenkin elää edelleen vahvana. Ihminen on oikeustieteessä ainoa eläinlaji, joka on hyväksytty oikeussubjektien joukkoon eli oikeuksien ja velvollisuuksien haltijaksi. Muut eläimet on sen sijaan niputettu oikeusobjekteiksi eli oikeuksien ja velvollisuuksien kohteiksi – samaan joukkoon esimerkiksi kiinteistöjen ja autojen kanssa. Tyypillinen perustutkinto-opiskelija törmää eläimiin lähinnä ympäristöoikeuden piirissä esimerkiksi luonnonsuojelulakia ja metsästyslakia käsiteltäessä.³ Eläinsuojelulainsäädäntöä on silti ollut aina 1800-luvulta lähtien. Eläimiä koskeva oikeustieteellinen keskustelu on kuitenkin virinnyt Suomessa vasta viime vuosina, ja aiheesta on jopa julkaistu useita väitöskirjoja. Näissä on jonkin verran käsitelty myös hyvin perustavanlaatuisia kysymyksiä, kuten eläinten asemaa oikeusjärjestelmässä ja niiden kykyä olla oikeuksien ja velvollisuuksien kantajina. Sellaisia tutkimuksia ei ole kuitenkaan tehty, joissa olisi nimenomaisesti keskitytty näihin teoreettisiin peruskysymyksiin.

¹ ”Australian passissa on nyt kolmas sukupuoli”, HS.fi, 15.9.2011, <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Australian+passissa+on+nyt+kolmas+sukupuoli/1135269363038>, ladattu 24.2.2012.

² Tämä on tietysti yksinkertaistus ja riippuu mm. siitä, miten järjellisyys (rationaalisuus) määritellään. Ks. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ”Animal Cognition”, luku 2.4.

³ Eläimet saatetaan myös mainita velvoite- ja esineoikeuden oppikirjoissa. Näissä tapauksissa eläin ymmärretään ennen kaikkea taloudellisten intressien näkökulmasta esimerkiksi kaupan kohteena.

Pragmaattiset, eläinten olojen parantamisen parissa työskentelevät juristit ovat myös kyseenalaistaneet sen, voidaanko eläinoikeuksien teoriaan keskittymisellä todella edistää eläinten hyvinvointia. Jonathan R. Lovvorn kirjoittaa:

I often ask myself, if our voiceless clients languishing in battery cages and gestation crates⁴ could speak to us, what would they say to us? What would they ask us to spend our time on? If you were in their place, what would you be saying? Would you be screaming at your lawyer to get you out of a gestation crate now? Or urging them to explore theories for radically reordering our legal system?⁵

Lovvorn esittää tärkeän huomion, joka teoreetikoiden tulee ottaa huomioon. En itsekään ajattele, että tällä tutkielmalla olisi välitöntä merkitystä eläinten hyvinvoinnin kannalta. Kuitenkin uskon, että myös teoreettinen ja paradigmoja kyseenalaistava tutkimus on välttämätöntä muutoksen aikaansaamisessa.

Luontokappaleiden oikeuskelpoisuudesta kirjoitti yhdysvaltalainen Christopher D. Stone jo 1972 ilmestyneessä artikkelissaan *Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for Natural Objects*. Suomessa Anne Kumpula omisti luonnon ja eläinten oikeuksille joitakin kymmeniä sivuja 2004 ilmestyneestä väitöskirjastaan *Ympäristö oikeutena*. Myös Joonia Strengin lisensointityöhön pohjautuva kirja *Eläinsuojelu ja rikosoikeus* (1999) sisältää eläinten juridisia oikeuksia käsittelevän epilogin. Simo S. Ojan väitöskirja *Onko eläimillä oikeuksia? Eläinkoelainsäädännön kehitys ja nykytila* (2010) sisältää myös eläinten oikeuksia koskevaa problematiikkaa, mutta eläinten oikeudet ovat lopulta vain yksi väitöskirjan 13 tutkimuskysymyksestä. Väitöskirjan nimi onkin melko harhaanjohtava. Birgitta Wahlberg on myös sivunnut artikkeliväitöskirjassaan *Reglering och förvaltning av produktions- och slaktdjurs välbefinnande. En offentligrättslig undersökning* (2011) eläinten juridisia oikeuksia. Väitöskirjan näkökulma on kuitenkin pitkälti hallinto-oikeudellinen.

Oikeuskäytännöstä eurooppalaisella tasolla voidaan mainita Matthew Pan -simpanssi, jonka valitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen on otettu käsittelyyn – lopputulosta ei tosin vielä ole tiedossa. Yhdysvalloissa taas miekkavalaiden kanne on hyväksytty käsittelyyn alioikeudessa.⁶ Näistä yksittäistapauksista huolimatta eläinten oikeussubjektius

⁴ Tiinenä olevan eläimen häkki, eli esim. emakkojen tapauksessa porsimishäkki.

⁵ Lovvorn 2006, s. 148.

⁶ Ks. näistä tapauksista luku 5.4.

on varmasti kysymys, jota moni juristi ei tule pohtineeksi koskaan. Tämä tutkielma on kuitenkin tarkoitettu juuri kyseisen problematiikan käsittelyyn.

Selvittelyn tueksi voidaan esittää ainakin seuraavat alakysymykset, jotka ovat jossain määrin keskenään päällekkäisiä:

- (1) Mitä eläimet ovat oikeudellisessa merkityksessä? Kysymystä selvitetään sekä eläintä koskevan normiaineiston että oikeuden yleisten oppien, kuten oikeussubjektuuden ja oikeuskelpoisuuden käsitteiden, avulla. Vallalla oleva näkemys lienee, että eläimet ovat esineitä, sillä niiltä puuttuu oikeuskelpoisuus. Toisaalta ero ei ole ollut aina yhtä selvä; eläimiä on esimerkiksi syytetty oikeudenkäynneissä.⁷
- (2) Voivatko eläimet olla oikeussubjekteja, eli toimia oikeuksien tai velvollisuuksien haltijoina? Uskon, että tämä oikeusteoreettinen ongelma on pitkälti sama kaikissa länsimaisissa oikeusjärjestyksissä, joten lähestyn asiaa yleisestä oikeusteoreettisesta näkökulmasta.
- (3) Voisiko eläinten oikeussubjektuudella edistää eläinten hyvinvointia ja vähentää niiden kokemaa kärsimystä?

Tutkielma syventää myös osaltaan tiettyjä eläinsuojeluoikeuden peruskysymyksiä, joita olen tuonut esille tarpeettoman kärsimyksen käsitettä koskevassa artikkelissani.⁸

Tutkielma ei ole rajattu vain suomalaisen oikeusjärjestykseen, vaan tutkimuskohteena on ennemmin länsimainen jälkimoderni oikeusjärjestys. Tutkielma sisältää myös oikeushistoriallista ja vertailevaa ainesta, mutta näiden tavoitteena on lähinnä argumentaation tukeminen ja taustoittaminen.

Tutkielma keskittyy nimenomaan eläinten juridiseen statukseen; esimerkiksi eläinten oikeuksilla ja velvollisuuksilla tarkoitan juridisia oikeussuhteita. Filosofinen keskustelu eläinten moraalisisista oikeuksista ei ole tutkielman keskiössä, vaikka sillä onkin merkitystä myös oikeudellisesta näkökulmasta. En tule myöskään käsittelemään esimerkiksi viime aikoina julkisessa keskustelussa ollutta kansalaistottelemattomuutta ja sen suhdetta eläinsuojeluoikeuteen. Eläinsuojelunormistoa esitellään ja systematisoidaan vain siinä määrin, kuin se on tarpeellista tutkimuskysymysten kannalta tai yleiskuvan antamiseksi.

⁷ Ks. eläinoikeudenkäynneistä s. 33 ja Skyes 2011.

⁸ Kurki 2011.

1.2 Metodi ja lähteet

Tutkielma sisältää oikeusteoriaa, teoreettista lainoppia ja *de lege ferenda* -tutkimusta. Tutkielma sisältää myös jonkin verran käytännöllistä lainoppia sekä filosofiaa, mutta näiden jaksojen rooli on enemmän taustoittaa muita osioita ilman merkittävää luovaa panosta. En hyödynnä tutkielmassa yhtä tiettyä metodia. Kuitenkin esimerkiksi Kaarlo Tuorin kriittinen positivismi ja sen mukainen immanentti kritiikki ovat merkittäviä tutkielman teoreettisia lähtökohtia, erityisesti liittyen nykyisen paradigmaattisen eläinkäsityksen kritiikkiin. Kriittinen positivismi näkyy tutkielmassa muun muassa siinä, että tutkin ensinnäkin oikeutta sen normatiivisessa aspektissa; toisaalta pyrin osoittamaan nykyisen oikeussubjektikäsityksen ongelmia ja ristiriitoja sekä kolmanneksi tarjoamaan vaihtoehtoisia konstruktioita.⁹ Positivismi ylipäätään on merkittävä lähtökohta tutkielmalle siinä suhteessa, että keskeinen teesini ja toisaalta taustaolettamani on monien eläimiä koskevien (ja kenties välttämättöminä miellettyjen) oikeudellisten ajatustapojen ja instituutioiden kontingenssi – ne *voivat* muuttua. Toisaalta tämä muutos on hidasta, sillä kyse on perustavanlaatuisista oikeudellisista ilmiöistä.

Tuori jakaa *Kriittisessä oikeuspositivismissaan* oikeuden kolmeen tasoon: pintatasoon, oikeuskulttuuriin ja oikeuden syvätasoon. *Pintataso* viittaa tahdonakteihin, joilla lainsäätäjät, laintulkitsijat ja oikeustiede ottavat osaa oikeuden sisällön määrittämiseen, ja jotka voivat sedimentoitua alemmille tasoille. *Oikeuskulttuurin* tasolla sijaitsevat mm. oikeuskäsitteet ja yleiset oikeusperiaatteet. Kuitenkaan eläinten oikeussubjektius ei ole tässä systematiikassa vain oikeuskäsite; sen sijaan se on *oikeuden syvätasolla* sijaitseva perustava oikeuskategoria. Tuori toteaa, että ”perustavat oikeuskategoriat avaavat oikeudellisen ajattelun ja argumentaation käsitteellisen tilan”, mutta samalla ”sulkevat tämän tilan perustavissa suhteissa toisenlaisilta tavoilta ajatella ja argumentoida oikeudellisesti”.¹⁰ Tuorin mukaan oikeussubjektius ja subjektiivinen oikeus ovat tällaisia perustavia oikeuskategorioita, joiden perustava asema modernissa oikeusajattelussa osaltaan selittää, ”miksi nykyisin on niin vaikea oikeudellisesti ajatella eläinten tai ylipäätään luonnon ’oikeuksia’”.¹¹

⁹ Ks. kriittisen positivismin lähtökohdista Tuori 1997, s. 324.

¹⁰ Tuori 2000, s. 207.

¹¹ *Ibid.*, s. 208. Ks. oikeuden tasoista Tuori 2000, s. 163–216.

Käsillä olevan tutkielman tehtävä ei olekaan pieni: tällä pintatason aktilla pyrin osaltani vaikuttamaan oikeuden syvätason muutokseen ja samalla seuraavan historiallisen oikeustyyppin sisältöön. Katson itse, että analyttisen oikeustieteen anomalia – eli se haaste, jota perinteisellä analyttisellä oikeustieteellä ei enää pystytä selittämään – on nimenomaan kysymys muiden kuin nyt elävien ihmissubjektien välittömän vapauspiirin ja etujen suojaamisesta. Tässä suhteessa tutkielma onkin dekonstruktionistinen: pyrin purkamaan oikeussubjektin käsitteen ja kokoamaan sen uudelleen ajan vaatimuksia vastaavaksi.

Tutkielman tiedonintressi on dekonstruktion näkökulmasta ensisijaisesti emansipatorinen, eli työllä pyritään mm. perinteen kahleista vapautumiseen. Toisaalta dekonstruktio edellyttää nykyisen oikeudellisen eläinparadigman systematisointia; nykytilan esittelyn osalta tiedonintressi onkin toisaalta teoreettinen, eli systematiikan rakentamista palveleva.¹²

De lege ferenda -osiossa tutkielman loppupuolella (erit. luvut 6 ja 7) tarkastelen eläinten oikeuksia myös instrumentalistisesti, eli välineenä toteuttaa tiettyjä yhteiskunnallisia tavoitteita. Tässä tapauksessa tavoitteena on eläinten hyvinvoinnin parantaminen. Kuitenkin kyseisten lukujen esimerkkien tavoite on ennen kaikkea osoittaa, että eläinten oikeudet todella ovat mahdollisia toteuttaa. En väitä, että esimerkit sinällään olisivat parhaita mahdollisia tapoja käyttää oikeuksia eläinten hyvinvoinnin parantamiseen.

Tutkielman lähteitä ovat ennen kaikkea kotimainen ja ulkomainen oikeusteoriaa ja teoreettista lainoppia koskeva kirjallisuus. Myös säädös- ja virallisaineistoa hyödynnetään, mutta perustavanlaatuisten käsitteiden tutkimuksessa tarvitaan myös huomattavan paljon kirjallisuutta. Vaikka eläinsuojeluoikeus on nähdäkseni monessa suhteessa erilainen ala kuin ympäristöoikeus yleisesti¹³, on ympäristöoikeuden teoriassa selkeitä yhtymäkohtia, joita hyödynnän tutkielmassa. Ulkomaisesta kirjallisuudesta hyödynnän erityisesti amerikkalaista oikeustiedettä, sillä eläinten oikeussubjektiutta (*legal standing*) koskeva kirjallisuus on siellä yllättävän laajaa. Oikeussubjektiuden perusongelma ei myöskään nähdäkseni poikkea olennaisesti Yhdysvaltojen ja Suomen oikeusjärjestyksen välillä.

¹² Ks. oikeustieteen tiedonintresseistä Hirvonen 2011, s. 33–35.

¹³ Eroja ovat ainakin se, että eläinsuojeluoikeus keskittyy eläinyksilöihin itseensä eikä eläimiin esimerkiksi luonnon tai biodiversiteetin osana. Lisäksi eläinsuojeluoikeudelle on vaikea mieltää varsinaista välinearvoa eli ihmiselle koituvaa hyötyä, toisin kuin ympäristönsuojelulle. Joissain tapauksissa eläinsuojeluoikeudelliset tavoitteet voivat tosin kytkeytyä esim. kansanterveydellisiin.

1.3 Keskeisiä käsitteitä

Tutkielman aihepiirin käsitteet eivät välttämättä ole täysin vakiintuneita, ja toisaalta käytän tiettyjä termejä tietyssä erityistarkoituksessa. *Eläinsuojeluoikeudella* viitataan siihen oikeusjärjestelmän osaan, jonka tavoitteena on eläinten suojeleminen kivulta, tuskalta ja muulta kärsimykseltä sekä niiden hyvinvoinnin edistäminen. *Eläinoikeus* taas on laajempi käsite, johon kuuluu myös muu eläimiä suoraan koskeva normisto, kuten esimerkiksi kalastuslainsäädäntö. En pysty tämän tutkielman piirissä määrittelemään tarkkarajaisesti oikeudenalan rajoja.

Tutkielman keskiössä on, miten oikeussubjektius hyödyttäisi *eläimen hyvinvointia*. Birgitta Wahlberg määrittelee eläimen hyvinvoinnin siksi kokonaisuudeksi, ”joka koostuu eläimen psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta terveydestä ja käytöksestä ja joka ilmenee eläimen kykyä sopeutua ympäristön tapahtumiin ja vallitseviin olosuhteisiin”.¹⁴ Määrittely soveltuu hyvin myös tämän tutkielman tarpeisiin.

2 Oikeus-käsitteestä

Oikeus-käsite voi tarkoittaa hyvin monia asioita. Jo *Kielitoimiston sanakirja* tarjoaa neljä tässä yhteydessä relevanttia määritelmää sanalle oikeus:

- (1) jllek yksilölle (oikeusjärjestyksen mukaan) kuuluva etu t. valta tehdä jtk. [...]
- (2) oikeudenmukaisuus, se mikä on oikein. [...]
- (3) oikeusjärjestys, oikeusjärjestelmä, oikeustiede [...]
- (4) tuomioistuin, oikeudenistunto.¹⁵

Tämän tutkielman kannalta relevantti käsite on määritelmä 1, eli pitkälti englannin *right*- ja ruotsin *rättighet*-sanaa vastaava käsite. Tätäkin käsitettä voidaan pilkkoa monella tapaa. Esiin voidaan nostaa esimerkiksi oikeudet–perusoikeudet–ihmisoikeudet-jaottelu; toisaalta taas erityisesti perus- ja ihmisoikeudet voidaan osaltaan jakaa yksilöllisiin vapausoikeuksiin; taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin eli TSS-oikeuksiin sekä

¹⁴ ”[D]en helhet som formas av djurets psykiska, fysiska och sociala hälsa samt beteende och som kommer i uttryck genom djurets förmåga att anpassa sig till de händelser som sker och de förhållanden som råder i omgivningen.” Wahlberg 2008, s. 371. Wahlberg erottelee myös oikeudellisen ja tosiasiallisen hyvinvoinnin, mutta kyseistä erottelua ei ole tarpeen tehdä tässä.

¹⁵ *MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0.*

kollektiivisiin eli tietyille ihmisryhmälle kuuluviin oikeuksiin.¹⁶ Perus- ja ihmisoikeuskontekstissa oikeuksilla kuvataan ennen kaikkea yksilön oikeuksia ja vapauksia suhteessa julkiseen valtaan – vaikkakin viime aikoina myös perusoikeuksien horisontaalisille eli yksityisten välisille vaikutuksille on alettu panna yhä enemmän painoa.

Toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien oikeusvaikutukset voivat olla hyvin erilaisia – esimerkiksi vain osa perustuslaissa säädetyistä perusoikeuksista on subjektiivisia oikeuksia, eli sellaisia oikeuksia, joita voi suoraan vaatia tuomioistuimessa.¹⁷

Muita perusoikeuksien oikeusvaikutuksia ovat esimerkiksi tulkintavaikutus, joka velvoittaa perusoikeusmyönteiseen tulkintaan, sekä abregaatiovaikutus, joka estää säännöksen soveltamisen siltä osin kuin se on ristiriidassa perusoikeuden kanssa.¹⁸

Myös perusoikeusnäkökulma on relevantti eläinten juridisten oikeuksien kannalta; eläinten oikeuksista puhuttaessa esitetään usein ajatus eläinten perusoikeuksista, joita voisi olla esimerkiksi kiduttamisen kieltö. Perusoikeudet eivät kuitenkaan ole tämän tutkielman ensisijainen näkökulma. Sen sijaan tutkielmassa tarkastellaan eläimen mahdollisuutta olla osallisena oikeussuhteissa. Yksityisten välisten oikeussuhteiden analyysissa on välttämätöntä tuoda esiin Wesley Newcomb Hohfeldin ajatukset oikeuden modaliteeteista.

Hohfeld katsoi, että oikeussuhteet voidaan jakaa neljään käsitepariin. Tämä jako on *atomistinen* siinä mielessä, että kaikki oikeussuhteet tulisi olla mahdollista selittää näiden käsitteiden yhdistelminä.¹⁹ Käsitteet on seuraavassa jaoteltu Hohfeldin tapaan vastineiksi ja vastakohdiksi:

¹⁶ Ks. tarkemmin *Perusoikeudet*, kohta ”I Johdanto > Perusoikeuksien ryhmittely ja ulottuvuus”. Teksti päivitetty 6.4.2010, haettu 19.3.2012.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*, kohta ”II Yleinen osa > Perusoikeuksien yleinen oikeudellinen merkitys”.

¹⁹ Kaisto 2005, s. 215.

Vastineet (*legal correlates*)

vaade	vapaus	valta	koskemattomuus
velvollisuus	ei-oikeus	sidonnaisuus	kyvyttömyys

Vastakohtat (*legal opposites*)

vaade	vapaus	valta	koskemattomuus
ei-oikeus	velvollisuus	kyvyttömyys	sidonnaisuus

Ensimmäinen pari on vaade ja velvollisuus. *Vaade* (*right, claim*) tarkoittaa A:n oikeutta vaatia tiettyä suoritusta B:ltä, esimerkiksi sovitun palkan maksamista. B:llä on luonnollisesti tällöin *velvollisuus* (*duty*) maksaa palkka. Yhtä lailla velvollisuutena voi olla omissio oli tekemättä jättäminen; esimerkiksi B:llä on yleensä velvollisuus olla tappamatta A:ta. Toinen pari on vapaus ja ei-oikeus. *Vapaus* (*liberty*) viittaa velvollisuuden poissaoloon. A:lla on esimerkiksi vapausoikeus kävellä kotonaan alasti. Naapuri B:llä on tällöin *ei-oikeus* (*no-right*) vaatia A:ta laittamaan vaatteet päälle siveyden nimissä. Ei-oikeus viittaa siis vaadeoikeuden puuttumiseen.²⁰ Kolmantena parina on valta ja sidonnaisuus. *Valta* (*power*) viittaa kykyyn muuttaa oikeussuhteita. Esimerkiksi velkoja A voi yleensä siirtää saatavansa B:lle, jolloin C:n tuleekin maksaa B:lle. Jos A:lla on tällainen valta, C:llä on tällöin vastaavasti sidonnaisuus A:ta kohtaan. Neljäs pari on koskemattomuus ja kyvyttömyys. *Koskemattomuus* (*immunity*) merkitsee sitä, ettei jollakulla toisella ole valtaa muuttaa tiettyä oikeussuhdetta. Edellisessä velallisesimerkissä C ei yleensä voi siirtää velkaansa D:n maksettavaksi, joten D:llä on tässä suhteessa koskemattomuus C:tä kohtaan. Samalla C:llä on *kyvyttömyys* (*disability*) D:tä kohtaan.

Hohfeldia on myöhemmin kritisoitu siitä, ettei hän kiinnitä paljonkaan huomiota esimerkiksi viranomaiskoneistoon tai muihin sekundäärinormeihin, joilla taataan primäärinormien noudattaminen.²¹ Esimerkiksi Wahlberg huomauttaa useasti, että monet eläinsuojeluoikeuden keskeiset ongelmat liittyvät nimenomaan täytäntöönpanon puutteisiin eivätkä niinkään materiaaliseen oikeuteen.

²⁰ B voi siis luonnollisesti *vaatia* A:ta pukeutumaan, mutta tätä vaatimusta ei voida panna täytäntöön oikeudellisesti.

²¹ Aiheeseen kiinnittävät huomiota mm. Zitting 1952, s. 393 ja Kaisto 2005, s. 219–220.

Pääpaino tässä tutkielmassa on sillä, voiko eläin olla oikeussuhteen subjektina Hohfeldin merkityksessä, eli oikeuden käsite on hyvin suppea – se voitaneen rinnastaa termiin *subjektiivinen oikeus*. Oikeutta käsitellään ennen kaikkea funktionaalisenä ja muodollisena käsitteenä. Eläinten oikeuksista tässä esitettyjä ajatuksia ei tulisiakaan käsittää tietyssä materiaalisuoikeudellisessa tai moraalifilosofisessa viitekehysessä. Eläinten oikeudet eivät tämän tutkielman merkityksessä esimerkiksi edellytä, että omistusoikeus eläimiin lakkaisi. Eläinten oikeuksia voisi olla jopa oikeusjärjestyksessä, jossa eläinten materiaalisuoikeudellinen suoja olisi nykyistä heikompi. Toisaalta jos esimerkiksi perustuslakiin lisättäisiin pykälä, jossa eläimillä todettaisiin olevan oikeus hyvinvointiin, ei tästä välttämättä seuraisi yhtään subjektiivista oikeutta. Kyseinen muotoilu ei välttämättä aiheuttaisi mitään laadullisesti erilaisia oikeusvaikutuksia verrattuna siihen, jos muotoilu olisi esimerkiksi ”Eläinten hyvinvointi on taattava”. Molemmat muotoilut olisi luonnollista ymmärtää ensisijaisesti lainsäätäjään kohdistuvana velvoitteena ja kenties laintulkintaan vaikuttavana tavoitteenasetteluna.

Vaikka oikeuden käsite on tässä tutkielmassa suppea, on toisaalta huomattava, että käsittelen eläimen oikeussubjektiviteettia kaikkien Hohfeldin modaliteettien kautta; näin ollen tutkimuskohde ei rajaudu vain oikeuksiin, vaan käsittelen myös eläimen velvollisuutta, valtaa ja muita modaliteetteja.

3 Moraalin ja juridiikan suhteesta

3.1 Juridiset ja filosofiset oikeudet

Tämä tutkielma keskittyy, kuten sanottu, juridiikkaan. Eläinten oikeuksien nouseminen merkittävämpään asemaan tieteessä ja julkisessa keskustelussa juontaa kuitenkin juurensa eläinoikeusfilosofiaan eli eläinetiikkaan. Keskustelu on toisaalta hyvin epäanalyttistä siinä suhteessa, ettei filosofisten ja juridisten oikeuksien välille tehdä eroa.²² Koska filosofiset ja juridiset oikeudet kuitenkin jatkuvasti sekoitetaan toisiinsa, on niillä todennäköisesti jonkinlainen yhteys. Teen tässä selkoa tietyistä filosofisista lähtökohdista²³ sekä moraalin ja oikeuden suhteesta siltä osin, kuin se on tutkielman kannalta relevanttia.

²² Näin myös Kumpula: ”Tässä keskustelussa ei selvää eroa moraalisten ja juridisten oikeuksien välillä ole olemassa, vaan keskustelu käy väljästi oikeuksien ympärillä.” Kumpula 2004, s. 361.

²³ Perusteellisempaa yleiskatsausta eläinten moraalisen arvon käsittelyyn filosofiassa tarjoavat esimerkiksi Oja 2010, s. 52–98 sekä Aaltola 2004.

3.2 Moraaliteorioita

Eläinoikeusfilosofiassa käydään keskustelua eläinten moraalisesta arvosta eli siitä, tuleeko niiden intressit ottaa huomioon. Termi eläinoikeusfilosofia on tässä mielessä harhaanjohtava, sillä käsitettä oikeus ei käytetä kaikissa etiikan koulukunnissa.

Moraaliteoriat ovat hyvin heterogeenisiä. Merkittävimmät eläinten moraalisen arvon puolesta argumentoivat teoriat ovat kuuluneet seurausetiikan ja deontologisen etiikan koulukuntiin. *Seurausetiikka*, jonka kenties merkittävin edustaja eläinetiikan osalta on filosofi Peter Singer, painottaa tekojen seurauksia niiden moraalista hyvyyttä harkittaessa. Singer edustaa utilitarismia, jonka mukaan kaikkien tuntevien (*sentient*) olentojen intressit tulee ottaa huomioon harkittaessa teon oikeutusta.²⁴ Singerin teoriassa tärkeä termi on myös lajisyrjintä (spesismi, *speciesism*), jossa olennon moraalinen arvo määritellään puhtaasti sen lajin eikä esimerkiksi tietoisuuden perusteella. Tämä on Singerin filosofiassa yhtä järjetöntä kuin ihmisten asettaminen eri asemaan esimerkiksi ihonvärin perusteella.

Seurausetiikka ei edellytä moraalisia oikeuksia. Seurausetiikkaa toteutetaan kuitenkin usein sääntöutilitarismina, jossa kehoitetaan – vähintään *prima facie* – seuraamaan sellaisia moraalisia periaatteita (sääntöjä), jotka johtavat suurimpaan mahdolliseen intressien huomioon ottamiseen. Tässä tapauksessa periaatteet ovat nimenomaisesti välineitä moraalisesta arvosta seuraavien velvoitteiden toteuttamiseen käytännössä, sillä käytännössä olisi mahdotonta jokaisessa eettisessä harkintatilanteessa ottaa huomioon kaikki mahdolliset seuraukset ja punnita niitä keskenään.

Deontologisen eläinetiikan tyypillinen edustaja on Tom Regan. Hän painottaa erityisesti oikeuksien ja velvollisuuksien merkitystä. Yksilö – joita myös eläimet voivat olla – on itseisarvoinen, jolloin sillä on arvo itsessään, eikä tätä arvoa voida palauttaa esimerkiksi yksilön tai yhteisön intresseihin. Näin ollen itseisarvoisen yksilön arvoa ei voida lähtökohtaisesti asettaa vastakkain muiden yksilöiden intressien kanssa. Elisa Aaltola tiivistää tämän lausahdukseen ”Anselmia ei voida laittaa pakkotyöhön, vaikka se kasvattaisi yleistä hyvinvointia”.²⁵ *Oikeus* merkitsee Reganin merkityksessä niitä asioita, joita ei lähtökohtaisesti voida uhrata esim. suuremman kokonaisuonnellisuuden saavuttamiseksi. Tämä on lähellä Ronald Dworkinin ajatusta oikeuksista ns. valtteina

²⁴ Ks. esim. Singer 1993; Aaltola 2004, s. 118–133 tai *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, artikkeli ”Environmental Ethics”.

²⁵ Aaltola 2004, s. 136. Reganin filosofiasta ks. Regan 1983 ja Aaltola 2004, s. 134–152.

(*trumps*), jotka antavat haltijalleen oikeuden toimia tai tulla kohdeksi tietyllä tavalla riippumatta siitä, vaatisivatko yhteiskunnalliset päämäärät toisenlaista ratkaisua.²⁶ Deontologisessa etiikassa siis hylätään hyötyajattelu ja otetaan tilalle selkeät oikeudet ja velvollisuudet, jolloin tietyt teot ovat yksinkertaisesti väärin. Deontologisen etiikan luonnetta kuvaakin hyvin Immanuel Kantin ensimmäinen kategorinen imperatiivi: Toimi vain sellaisella tavalla, että teostasi voitaisiin johtaa yleinen moraalinen laki ilman poikkeuksia.²⁷

Suomen eläinsuojeluoikeus ei lähtökohdiltaan vastaa Reganin eikä Singerin teoriaa vaan on ns. eläinsuojelullinen (*legal welfarism*).²⁸ Eläinsuojelun lähtökohtana on ihmisen ylivalta eläintä kohtaan, mutta tietyin rajoituksin; esimerkiksi eläinrääkkäys on kielletty.²⁹ Selkeimmin tämä lähtökohta näkyy siinä, ettei eläinsuojeluoikeus suojele eläimen *elämää* lähes millään tavalla vaan pyrkii ainoastaan minimoimaan eläimelle aiheutetun tarpeettoman kärsimyksen.

Amerikkalainen juristi Gary L. Francione katsoo oikeudellisella eläinsuojelulla olevan neljä tunnusmerkkiä:

- (1) Eläimet ovat ihmisen omaisuutta.
- (2) Eläinten asemaa omaisuutena hyödynnetään oikeuttamaan niiden käyttö ihmisen tarkoituksiin.
- (3) Eläimen kärsimys on tarpeellista, jos se perustuu yleisesti hyväksytyyn sosiaaliseen instituutioon.
- (4) Julmuuden käsite ymmärretään eläinsuojelukontekstissa eri tavalla kuin normaalissa kielenkäytössä.³⁰

Francionen kriteerit soveltuvat suhteellisen hyvin Suomen oikeuteenkin. Julmuuden käsitteen analyysi ei tosin ole Suomessa yhtä lailla keskiössä kuin Yhdysvalloissa, jossa yksilöiden eläimille aiheuttaman tarpeettoman kärsimyksen kriminalisoivaan

²⁶ Dworkin 1984.

²⁷ Kant esitteli kategoriset imperatiivit ensimmäisen kerran kirjassaan *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Reganin teoria ei kuitenkaan ole yhtä tiukasti deontologinen kuin Kantin.

²⁸ Francione 2007, s. 3.

²⁹ Ks. jaottelusta eläinoikeuksiin ja eläinsuojeluun myös Oja 2010, s. 53.

³⁰ Francione 2007, s. 27.

eläinsuojelulainsäädäntöön viitataan termillä *anti-cruelty laws*.³¹ Julmuus kuitenkin mainitaan eläinsuojelurikoksen ja törkeän eläinsuojelurikoksen yhtenä mahdollisena tunnusmerkistönä rikoslain 17 luvun 14 ja 14 a §:issä.

Vaikka Suomen oikeus on lähtökohdiltaan eläinsuojelullinen, on siinä myös hieman piirteitä seurausetiikasta tarpeettoman kärsimyksen tuottamiskiellon osalta. Kielto on yksi eläinsuojeluoikeuden peruseriaatteista, ja sen soveltaminen edellyttää intressipunnintaa.³² Tarpeettoman kärsimyksen tuottamiskielto rikkoo kuitenkin singeriläisen moraaliteorian lajisyryntäkieltoa asettaessaan ihmisen ja muut eläimet selkeästi toisistaan poikkeavaan asemaan lajin perusteella. Esimerkiksi urheilukalastuksen harjoittaminen ei ole vastoin tarpeettoman kärsimyksen tuottamiskieltoa, vaikka siinä tuotetaan kalalle huomattavaa kärsimystä ja riistetään sen henki ihmisen huvituksen vuoksi.

Reganin deontologinen moraaliteoria taas muistuttaa enemmän ihmisten perusoikeusjärjestelmää, jossa painoarvo on yksilön vapauksien ja oikeuksien suojelussa. Eläinsuojeluoikeus ei ole kuitenkaan täysin vieras Reganinkaan teorialle. Esimerkiksi monet suorat eläinsuojelulliset kiellot toimivat pitkälti samalla tavalla eläinten valtteina. Kuitenkin nämä kiellot ovat lähtökohdiltaan eläinsuojelullisia: niiden taustalla on arvostelmia, joissa eläimen intressit on perustavanlaatuisella tavalla asetettu ihmisen intressien alapuolelle.

3.3 Oikeus moraalien toteuttajana

Juridiset oikeudet voidaan nähdä moraalisen arvon *välineinä*.³³ Oikeusjärjestelmä on keino suojata niitä arvoja, jotka yhteiskunnassa koetaan moraalisesti tärkeiksi. Tässä katsantokannassa ei ole merkitystä, millä juridisilla välineillä eläimiä suojellaan, kunhan keinot johtavat moraalien toimeenpanoon. Jos tarpeettoman kärsimyksen aiheuttaminen eläimelle koetaan vääräksi, on oikeusjärjestelmä yksi keino tarpeettoman kärsimyksen aiheuttamisen estämiseksi.³⁴ Tässä tapauksessa eläimen vapauspiiriä voidaan suojella esimerkiksi kieltämällä tarpeettoman kärsimyksen aiheuttaminen tai konstituimalla

³¹ Schaffner 2011, s. 22. Toisena eläinsuojelullisena pääryhmänä voidaan amerikkalaisessa katsannossa pitää *animal welfare* -lainsäädäntöä, joka painottuu esimerkiksi häkkikokoihin ja vastaaviin teknisempiin määräyksiin.

³² Eläinsuojeluoikeudesta tarkemmin alla luvussa 4.2.

³³ Ks. kansalaisten moraalikäsitteiden ja eläinsuojeluoikeuden suhteesta Wahlberg 2011a, s. 48.

³⁴ Muita keinoja ovat esimerkiksi moraalinen paheksunta.

eläimelle oikeus olla kokematta tarpeetonta kärsimystä. Näitä keinoja voidaan tukea esimerkiksi asettamalla viranomaiselin valvomaan kiellon tai oikeuden toteutumista.

Eläinten moraalisen arvon toimeenpano oikeudellisesti voi tapahtua ainakin seuraavin tavoin:

- (1) *Kiellot ja muut toimintanormit*. Normit voivat olla hyvinkin yksityiskohtaisia tai yleisklausuulin omaisia.
- (2) *Eläinten juridiset (subjektiiviset) oikeudet*.
- (3) *Oikeudelliset periaatteet tai muut tavoitenormit*. Esimerkiksi Saksan perustuslain 20a §:n mukaan valtio suojelee eläimiä lainsäädännön ja oikeuskäytännön kautta.³⁵
- (4) Kieltoja tai oikeuksia tehostavat oikeudelliset *sanktiot*.
- (5) *Oikeussuojakeinot* esimerkiksi mahdollisten lainrikkomisten saattamiseksi tuomioistuinten käsittelyyn.
- (6) Eläinsuojelu-oikeuden toteutumista valvovat *viranomaiset tai muut elimet*.
- (7) Eläinten omistajilta tai haltijoilta tai niiden kanssa työskenteleviltä edellytettävät *pätevyysvaatimukset*.

Tällaisessa instrumentalistisessa katsannossa eläimen oikeudet eivät siis ole muuta kuin keino muiden joukossa eläinten moraalisen arvon täytäntöönpanemiseksi. Yllä mainitusta listasta on huomattava se, että siinä listatut keinot ovat kytköksissä keskenään monin tavoin ja osittain päällekkäisiä; esimerkiksi eläinten oikeudet edellyttävät todennäköisesti sekä oikeussuojakeinoja että sanktioita ollakseen mielekkäitä.

On tietysti todettava, että oikeuksien myöntämistä voidaan tarkastella muustakin kuin instrumentalistisesta näkökulmasta, vaan sillä on myös symbolinen merkitys: oikeudet ja varsinkin perus- ja ihmisoikeudet ovat yhteiskunnan merkittävien arvojen ilmaisuja. Pääpaino tässä tutkielmassa on kuitenkin oikeuksien instrumentaalisessa puolessa.

³⁵ ”Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere im Rahmen der verfassungsmäßigen Ordnung durch die Gesetzgebung und nach Maßgabe von Gesetz und Recht durch die vollziehende Gewalt und die Rechtsprechung.”

4 Nykyinen oikeudellinen eläinparadigma

4.1 Suojeltuja esineitä

Eläinten asema oikeusjärjestelmässämme voidaan tiivistää siihen, että ne ovat erityisen suojelun kohteena olevia esineitä. Samalla eläimet ovat oikeusobjekteja, eli oikeuksien ja velvollisuuksien kohteita.³⁶ Suuri osa eläimistä on myös omaisuutta; eivät kuitenkaan läheskään kaikki. Luonnossa vapaana liikkuvat eläimet eivät lähtökohtaisesti ole kenenkään omaisuutta. Eläimen siirtyminen omaisuudeksi tapahtuu saannon kautta; saantosäännöt taas eivät eläinten kohdalla poikkea merkittävästi muista irtaimista esineistä. Kuitenkaan esimerkiksi pelkkä eläimen liikkuminen tietyllä maa-alueella ei tarkoita, että eläin olisi maanomistajan omistuksessa. Eläinten luokittelu esineiksi vaikuttaa konkreettisesti eläimen oikeusasemaan myös siinä suhteessa, että eläinsuojelulain mukaisia hallinto-oikeudellisia toimenpiteitä ei voida toteuttaa, mikäli eläin ei ole kenenkään oikeussubjektin omistuksessa tai hallussa, sillä kyseiset toimenpiteet tulisi suunnata eläimen omistajaa tai haltijaa kohtaan.³⁷

Toisaalta eläinten tyypistäminen esineiksi ei ole koko totuus; eläimet voivat saada monia oikeudellisia rooleja. Kun eläimiin viitataan esineinä, paino on erityisesti yksityisoikeudellisessa maailmassa, jossa eläimiä omistetaan, hyödynnetään ja niillä käydään kauppaa. Kuitenkin esimerkiksi luonnonsuojelulain systematiikassa tiettyjen eläinsuojeluasetuksessa lueteltujen eläinlajien edustajat ovatkin *rauhoitettuja*. Eläimiä voidaankin katsoa eri normikokonaisuuksien läpi, jolloin painottuvat eri asiat.³⁸

Eläinten asema oikeusobjekteina on erityinen siksi, että niitä suojelee eläinsuojelulainsäädäntö, jota turvataan myös kriminalisoinnein.³⁹

Eläinsuojelulainsäädäntöä ei voida myöskään palauttaa omistajan omaisuudensuojaan –

³⁶ Oikeusobjektien kategoria lienee kuitenkin suurempi kuin esineiden kategoria; esimerkiksi immateriaalioikeuden kohteet ovat oikeusobjekteja mutteivät esineitä.

³⁷ Eläinsuojelulain 40–44 §:t. Kts. myös Wahlberg 2011a, s. 55: ”Om djur sköts, behandlas eller används i strid med bestämmelser i djurskyddslagstiftningen skall de förvaltningsrättsliga åtgärderna adresseras i enlighet med DjurskyddsL 40–44 § till djurets ägare eller innehavare. Detta innebär att alla djur har i princip tilldelats ett individuellt och ett likadant skydd med stöd av djurskyddslagen, men skyddet kan inte realiserar i form av förvaltningsrättsliga myndighetsåtgärder utan att djuret ägs eller innehavs av en fysisk eller juridisk person.” Kuitenkaan rikosoikeudelliset seuraamukset eivät edellytä, että eläin olisi kenenkään hallussa tai omistuksessa.

³⁸ Ks. eläinkategorioista Tolvanen 2010, s. 63.

³⁹ Ks. eläinten erityisasemasta myös Wahlberg 2011, s. 62–63.

omistajakaan ei saa kohdella eläintään miten haluaa.⁴⁰ Koska suojelukohteet ovat kuitenkin esineitä, on lainsäätäjät päätyneet jossain määrin erikoiseen ratkaisuun esimerkiksi eläinsuojelurikosten luokittelussa: ne on sijoitettu yleistä järjestystä vastaan tehtyjä rikoksia koskevaan 17 lukuun, joka sisältää mm. valtionrajarikoksen, hautarauhan rikkomisen ja laittoman naamioitumisen. Ratkaisu on erikoinen, ja se juontanee juurensa ajatuksesta, että eläinsuojelu on peräisin yhteisöllisistä arvoista eikä niinkään eläimen lähtökohdista. Toisaalta luokitteluun saattaa liittyä myös ajatus, ettei eläimiä suojella niiden itsensä takia, vaan ihmisten moraalisten tunteiden suojelemiseksi. Tässä suhteessa eläimet suojeluobjekteina voidaan samastaa esimerkiksi Suomen lippuun, jonka häpäisy on kielletty lippulain 8 §:ssä.⁴¹

Kuitenkin eläin on hyvin erilainen suojeluobjekti kuin lippu. Oikeusjärjestys tunnustaa selkeästi eläinten kyvyn tuntea kärsimystä. Eläinsuojelurikoksiin ei myöskään – toisin kuin lipun häpäisyyn – liity millään tavalla julkisuuselementti: tarpeettoman kärsimyksen aiheuttaminen eläimelle on kielletty, vaikka siitä ei koskaan saisi tietää kukaan muu kuin tekijä ja eläin itse.⁴²

4.2 Eläinsuojelun asema oikeusjärjestyksessä

4.2.1 Lyhyesti kotimaisista eläinsuojelusäädöksistä

Merkittävimmät yleissäädökset Suomen eläinsuojeluoikeuden alalla ovat eläinsuojelulaki sekä sen nojalla annettu eläinsuojeluasetus.⁴³ Esittelen tässä luvussa eläinsuojelulain pääpiirteet sekä eläinsuojeluoikeudelliset kriminalisoinnit eläinsuojelulaissa ja rikoslaissa. Mainittakoon, että eläinsuojelulakia ollaan paraikaa uudistamassa maa- ja metsätalousministeriössä.

Eläinsuojelulaki on ennen kaikkea hallinto-oikeudellinen säädös. Lain asettamien velvoitteiden laiminlyönti käsitellään ensisijaisesti hallinto-oikeudellisessa menettelyssä; vasta vakavammat laiminlyönnit päätyvät rikosoikeuden piiriin. Eläinsuojelulain tarkoitus

⁴⁰ Sen sijaan ensimmäinen eläinsuojelullinen säädös Suomessa, *asetus eläinten tahalla-räähkäämisestä* vuodelta 1864, kielsi vain muiden eläimiin kohdistuvan tahalla-räähkäämisen. Ks. Kokkonen 2008, s. 38–45.

⁴¹ ”Joka julkisesti turmelee Suomen lipun tai käyttää sitä epäkunnioittavasti taikka luvattomasti ottaa paikaltaan yleisesti nähtäville asetetun Suomen lipun, on tuomittava *Suomen lipun häpäisemisestä* sakkoon.”

⁴² Eri asia on se, voidaanko tällaisesta rikoksesta saada koskaan kiinni.

⁴³ Eläinsuojelulain lisäksi on annettu paljon erityislainsäädäntöä, jolla tyypillisesti suojellaan jotain tiettyä eläinryhmää. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi tuotantoeläimet, teuraseläimet, seuraeläimet ja koe-eläimet. Merkittäviä lakeja ovat mm. laki koe-eläintoiminnasta ja laki eläinkuljetuksista. Samoin esimerkiksi metsästyslaki sisältää selkeästi eläinsuojelullisia osia.

on lain 1 §:n mukaan suojella eläimiä parhaalla mahdollisella tavalla kärsimykseltä, kivulta ja tuskalta.⁴⁴ Lisäksi lain tarkoituksena on edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua.

Materiaaliset, eläimen kohtelua koskevat säännökset ovat 1, 2 ja 6 luvuissa. Kenties olennaisin lainkohta on yleisiä periaatteita koskeva 3 §, jonka mukaan ”[e]läimiä on kohdeltava hyvin eikä niille saa aiheuttaa tarpeetonta kärsimystä. Tarpeettoman kivun ja tuskan tuottaminen eläimille on kielletty. Lisäksi eläintenpidossa on edistettävä eläinten terveyden ylläpitämistä sekä otettava huomioon eläinten fysiologiset tarpeet ja käyttäytymistarpeet.” Lainkohdan ensimmäisessä virkkeessä ilmaistaan kaksi merkittävää eläinsuojeluoikeuden periaatetta: tarpeettoman kärsimyksen tuottamiskielto ja hyvän kohtelun periaate. Nämä ovat luonteeltaan hyvin yleisiä normeja. Kuitenkin erityisesti tarpeettoman kärsimyksen tuottamiskielto on oman näkemykseni mukaan yleisyydestään huolimatta oikeussääntö, jolla voi olla itsenäisiä oikeusvaikutuksia, eikä pelkkä oikeusperiaate tai tavoitteenasettelu. Sen merkitys yksittäistapauksessa löytyy intressipunninnasta, jossa asetetaan vastakkain eläimen hyvinvointi-intressi sekä sen kanssa kilpaileva hyväksyttävä intressi (oikeushyvä). Lisäksi periaatteesta voidaan johtaa suhteellisuuden vaatimus: kärsimystä ei saa tuottaa enempää kuin intressin saavuttamisen kannalta on välttämätöntä.⁴⁵

Tarpeettoman kärsimyksen tuottamiskielto toimii viimesijaisena kieltonormina, mikäli yksityiskohtaisemmasta säännöstöstä ei löydy soveltuvaa oikeusohjetta. Siinä on kuitenkin ongelmana intressipunninta, mikä tekee normista hankalasti sovellettavan. Joustavan normin yhteydessä ongelmaksi voi muodostua myös sääntelyloukkua (*regulatory capture*) muistuttava ilmiö, jonka takia viranomainen saattaa harkinnassaan painottaa enemmän yksityisiä intressejä kuin julkisia intressejä, eli tässä tapauksessa omistajan intressiä enemmän kuin eläimen intressiä hyvinvointiin.⁴⁶

Toisaalta Gary L. Francione argumentoi (Yhdysvaltain oikeusjärjestelmän kontekstissa), että tarpeettoman kärsimyksen aiheuttamisen kielto asettaa käytännössä aina muun hyväksyttävän yhteiskunnallisen tavoitteen eläimen hyvinvoinnin edelle. Francionen mukaan omaisuuden käyttöä säätelevä oikeusnormisto pyrkii maksimoimaan yhteiskunnallisen hyödyn. Näin ollen esimerkiksi koe-eläinten tapauksessa tarpeettomana

⁴⁴ Ks. tuskan, kivun ja kärsimyksen käsitteistä HE 36/1995, yksityiskohtaiset perustelut, 1 §; ks. myös Wahlberg 2008, s. 386 ja Kurki 2011, s. 299–300

⁴⁵ Ks. aiheesta Kurki 2011.

⁴⁶ Ks. sääntelyloukusta esim. Määttä 2010, s. 14. En väitä, että sääntelyloukun käsite suoraan soveltuisi tähän yhteyteen, vaan kyse on sääntelyloukkua muistuttavasta ilmiöstä.

kärsimyksenä voidaan pitää sitä, mikäli kokeisiin käytetään enemmän eläimiä kuin kokeen tavoite edellyttää. Tällöin näennäisesti eläinten suojaksi asetetun sääntelyn perimmäinen tarkoitus ei tosiasiaassa ole eläinten suojaaminen, vaan omaisuuden rationaalinen käyttö. Francionen mukaan eläinsuojeluoikeuden sisältö voidaankin tiivistää tähän: eläintä ei saa ”tuhlata”, kuten muuta omaisuutta.⁴⁷

Eläinsuojelulaissa säädetään myös eläinsuojeluviranomaisista, joita on huomattava määrä. Maa- ja metsätalousministeriö sekä Elintarviketurvallisuusvirasto (Evira) valvovat eläinsuojelulain ja sen nojalla annettujen säädösten täytäntöönpanoa ja noudattamista valtakunnallisesti (34-34a §). Aluehallintovirastoilla on samat valtuudet omilla toimialueillaan (35 §). Kunnittain valvontaa hoitavat kunnaneläinlääkäri, kunnan terveydensuojeluvalvontaa hoitava viranhaltija ja poliisi (36 §). Tarkastuseläinlääkäri taas valvoo säännösten noudattamista teurastamoissa ja teurastuspaikoissa ja rajaeläinlääkäri rajanylityspaikan, maastapoistumispaikan ja eläinlääkinnällisen rajatarkastusaseman alueella (37 §). Eläinsuojeluvalvojat ovat puolestaan yksityishenkilöitä, joille aluehallintovirasto voi tietyin ehdoin myöntää eläinsuojelulain 38 §:n nojalla oikeuden suorittaa eläinsuojelutarkastuksia.

Eläinsuojeluviranomaisjärjestelmää kohtaan on esitetty julkisuudessa kritiikkiä. Esimerkiksi kalkkunoiden teuraskuljetuksiin vuonna 2004 puuttunut tarkastuseläinlääkäri siirrettiin Eviran toimesta pois tehtävistään, vaikka Turun hallinto-oikeus vahvisti hänen näkemyksensä kuljetuslaatikoiden laittomuudesta.⁴⁸ Ongelmalliseksi on nähty myös valvontaeläinlääkäreiden kaksoisrooli: Valvontaeläinlääkärit ovat miltei aina kunnaneläinlääkäreitä, jolloin he pitävät omaa vastaanottoaan. Tämä tarkoittaa, että he valvovat valvontaeläinlääkärin roolissa omia asiakkaitaan. Joissakin suurissa kaupungeissa, mm. Helsingissä, ongelma on ratkaistu palkkaamalla erillinen valvontaeläinlääkäri.⁴⁹

Eläinsuojelurikkomuksia ovat eläinsuojelulain 56 §:n mukainen eläinsuojelurikkomus sekä rikoslain 17 luvun 14, 14a ja 15 §:issä säädetty eläinsuojelurikos, törkeä eläinsuojelurikos ja lievä eläinsuojelurikos. Eläinsuojelurikkomus on määritelty hyvin yksityiskohtaisesti, ja siinä yksilöidään jokainen pykälä, jonka sisältämän käyttäytymisohjeen rikkomisesta voidaan rangaista. Rikoslain eläinsuojelurikosten tunnusmerkistöt taas on muotoiltu yleisemmin. Esimerkiksi eläinsuojelurikoksesta tuomitaan se, joka tahallaan tai törkeästä

⁴⁷ Francione 2007, s. 19.

⁴⁸ ”Tutkija: Epäkohtiin teurastamoissa ei puututa riittävästi”, *YLE Uutiset* 26.1.2012 (päivitetty 27.1.2012), http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2012/01/tutkija_epakohtiin_teurastamoissa_ei_puututa_riittavasti_3208115.html, haettu 19.2.2012.

⁴⁹ Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen lausunto eläinsuojelulain kokonaisuudistuksesta, 2012.

huolimattomuudesta pahoinpitelemällä, liiallisesti rasittamalla, jättämällä tarpeellista hoitoa tai ravintoa vaille tai muuten eläinsuojelulain tai sen nojalla annetun säännöksen tai tiettyjen muiden eläinsuojelusäädösten vastaisesti kohtelee eläintä julmasti tai tarpeetonta kärsimystä, kipua tai tuskaa aiheuttaen.

4.2.2 Eläinten hyvinvointi oikeushyvinä

Totesin yllä, että eläinsuojelurikokset on jossain määrin epäloogisesti jaoteltu rikoslaissa rikoksiksi yleistä järjestystä vastaan. Tämä kertoo nähdäkseni osaltaan siitä, miten eläinsuojelun perusta oikeusjärjestyksessä ei ole täysin selvä.

Eläinsuojeluoikeudessa rajoitetaan oikeussubjektien toimintavapautta puuttamalla esimerkiksi omaisuuden suojaan sekä elinkeinon- ja ilmaisunvapautteen. Vakavimmillaan nämä rajoitukset on sanktioitu rikosoikeudellisesti. Tällainen toimintavapauden rajoitus edellyttää oikeudellisia perusteluja; varsinkaan kriminalisointeja ei tulisi säätää mielivaltaisesti.⁵⁰ Moralismien⁵¹ sijaan vapaudenrajoitukset ja kriminalisoinnit pitäisikin perustaa ensisijaisesti oikeushyviin. Tätä kutsutaan oikeushyvien suojelun periaatteeksi.⁵² Tarkastelen seuraavaksi oikeushyvien suojelun periaatteen ja eläinsuojeluoikeuden suhdetta. Tarkastelu valottaa samalla eläinsuojeluoikeuden asemaa oikeusjärjestyksessä.

Oikeushyvät eli oikeudellisesti suojatut edut voidaan määritellä yksilön ja yhteiskunnan tärkeiksi eduiksi.⁵³ Ne voidaan jaotella yksilöllisiin ja yhteisöllisiin oikeushyviin. Yksilöllisiä ovat esimerkiksi henki ja ruumiillinen koskemattomuus, yhteisöllisiä taas ”valtion, sen elinten ja yhteiskuntaelämän toiminta”.⁵⁴ Monet rikosoikeustutkijat katsovat, että ne oikeushyvät, joita kriminalisoinneilla suojataan, on ankkuroitava perusoikeuksiin tai ihmisoikeuksiin.⁵⁵ Ei ole kuitenkaan selvää, tarjoaako perustuslaki suojaa eläimille.

Perustuslain 20 §:n mukaan ”[v]astuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille”. Lainkohdan merkitys eläinten suhteen eläinsuojeluoikeuden näkökulmasta on epäselvä. Wahlbergin mukaan lainkohdan voidaan katsoa suojaavan epäsuorasti eläimiä, jotka ”elävät luonnossa ja luonnosta” (”lever i och av

⁵⁰ Tapani ja Tolvanen 2008, s. 94.

⁵¹ Vaikka aviorikoksen tapaiset moralistiset kriminalisoinnit ovat oikeusjärjestyksellemme nykyään melko vieraita, eivät ne ole kadonneet kokonaan, kuten esimerkiksi rikoslain 17 luvun 12 §:ssä kielletyn hautarauhan rikkomisen tapauksessa.

⁵² Tapani ja Tolvanen 2008, s. 94.

⁵³ *Rikosoikeus* 1999, s. 73.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Tapani ja Tolvanen 2008, s. 93; Nuotio 1998, s. 151.

naturen”) eli villieläimiä.⁵⁶ Tätä vastoin lainkohta ei tarjoaisi suojaa ”denaturalisoiduille” eläimille eli ei-villieläimille muutoin kuin erityistilanteissa, kuten jos kyse olisi harvinaisesta kotieläinlajista, jolloin eläimellä olisi arvo osana kulttuuriperintöä.⁵⁷ En ole täysin varma Wahlbergin päätelmästä tai ainakaan sen suorasta soveltuvuudesta nimenomaan eläinten *hyvinvoinnin* suojeluun. Perustuslain 20 § keskittyy nähdäkseni ennen kaikkea luonnon- ja ympäristönsuojeluun. Lainkohdan esitöissä todetaan muun muassa, että ”jokaisen velvollisuudet luontoa kohtaan voidaan ymmärtää joko luonnon itseisarvosta lähteviksi tai ilmaukseksi kaikille ihmisille jakamattomasti kuuluvasta oikeudesta. Tällaisen ihmisoikeuden subjekteina voidaan pitää myös tulevia ihmiskukupolvia.”⁵⁸ Kuitenkin esitöiden näkökulma on nähdäkseni hyvin vahvasti luonnossa systeeminä. Eläimillä on tässä yhteydessä ns. osittainen arvo, eli niiden arvo perustuu siihen, miten ne ovat osa luontoa, ekosysteemiä ja luonnon monimuotoisuutta.⁵⁹ Eläinten hyvinvoinnin turvaaminen taas painottaa vahvasti eläinyksilön kokemusta eikä esimerkiksi luonnon monimuotoisuutta.⁶⁰ Vaikka perustuslain 20 § ei ole eläinten oikeuksien vastainen, ei eläinten hyvinvointi ainakaan kuulu lainkohdan ydinalueeseen. Eläinten hyvinvointi onkin pitkälti sivujuonne perustuslain ympäristövastuupykälässä.

Näin ollen eläinten hyvinvoinnin asema onkin formaalisti tarkasteltuna melko heikosti suojeltu, sillä oikeushyvinä eläinten hyvinvointi on lähinnä eduskuntalain tasolla, ei perustuslain. Tällöin ratkaistavaksi jää se, voidaanko eläinten hyvinvoinnille ajatella kuitenkin tietynlaista itseisarvoa oikeusjärjestyksessä, vai suojellaanko eläimillä ennen kaikkea ihmisten moraalisia tunteja.⁶¹ Tästä näkökulmasta on kiinnostava seuraava Dan Fränden näkemys, jonka hän esittää rikosoikeudellista pakkotilaoppia käsitellessään:

Luen yksilöllisten intressien ryhmään myös eläinten oikeuden olla joutumatta julman tai tarpeetonta kärsimystä aiheuttavan kohtelun kohteeksi (RL 17:14). Pidän näin ollen eläimiä pakkotilan osalta tietynlaisina kvasiyksilöinä. Siten henkilöä,

⁵⁶ Wahlberg 2011b, s. 104.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ HE 309/1993 vp, yksityiskohtaiset perustelut, kohta 14 a §.

⁵⁹ Ks. eläimiin liitetyistä arvoista Oja 2010, s. 62.

⁶⁰ Ks. myös Mäntylä 2010, s. 20–25: ”Aineellisessa ympäristölainsäädännössä mahdollistetaan luonnon eri tasojen suojaaminen turvaamalla yksilöitä, lajeja ja tätä suurempia kokonaisuuksia, kuten ekosysteemejä tai biodiversiteettiä. Koko luonnon etu saattaa kuitenkin myös poiketa yksittäisen lajin tai yksilön välittömistä intresseistä.” *Ibid.*, s. 24.

⁶¹ Tässä yhteydessä täytynee myös mainita ajatus, jonka mukaan julmuudet eläimiä kohtaan johtavat myös julmuuksiin ihmisiä kohtaan. Ajatus on ollut suosittu mm. 1800-luvulla, jolloin eläinsuojelulakien väitettiin tosiasiansa suojelevan eläimistä välittävien moraalisia tunteja. Feinberg 1971, s. 44. Oli tästä kaltevan pinnan argumentista mitä mieltä hyvänsä, eläinsuojeluoikeus ei kiellä ainoastaan julmuutta vaan myös esimerkiksi tietämättömyydestä johtuvan kärsimyksen aiheuttamisen eläimelle.

joka pahoinpitelee koiraansa lyömällä ja potkimalla, saadaan estää sellaisesta toiminnasta pakkotilaoikeuden perusteella.⁶²

Fränden näkemystä voisi kutsua jopa radikaaliksi. Ensinnäkin, hän puhuu *eläinten oikeuksista*. Oikeus-termi ei tosin Fränden käyttämänä vastanne tässä tutkielmassa käytettyä tiukkaa oikeuden käsitettä – eläimellä ei nimittäin ilmeisestikään ole asiassa vaadeoikeutta – vaan kyse on löyhemmästä kielenkäytöstä. Silti on merkittävää, että eläinten oikeuksista ylipäänsä puhutaan juridisessa merkityksessä. Huomionarvoista on myös se, että Frände on valmis ulottamaan perinteisesti vain oikeussubjektien etuihin rajoitetun ”yksityiset intressit” -termin myös eläinten intresseihin. Mikäli eläinten intressit hyväksytään yksityisiksi intresseiksi, lienee selvää, ettei eläinten hyvinvoinnin suojelua voida enää selittää vain ihmisten moraalisten tunteiden avulla.

4.2.3 EU-oikeus: eläimet tuntevina olentoina

Eläinten asema EU-oikeudessa poikkeaa selkeästi Suomen oikeudesta. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 13 artikla kuuluu seuraavasti:

Laatiessaan ja pannessaan täytäntöön unionin maatalous-, kalastus- ja liikennepolitiikkaa, sisämarkkinoita sekä politiikkaa tutkimuksen, teknologisen kehittämisen ja avaruuden aloilla unioni ja jäsenvaltiot ottavat eläinten, jotka ovat tuntevia olentoja, hyvinvoinnin vaatimukset täysimääräisesti huomioon kunnioittaen samalla erityisesti uskonnollisiin rituaaleihin, kulttuuriperinteeseen ja alueelliseen perintöön liittyviä jäsenvaltioiden lakeja ja hallinnollisia määräyksiä sekä tapoja.

EU-oikeudessa eläimet siis ymmärretään *tuntevina olentoina*. Tämä ei sinänsä merkitse, etteivät eläimet olisi samalla myös esineitä – eläimet ovat yhtä lailla kauppatavaraa EU-oikeuden kuin Suomen kansallisen oikeudenkin piirissä. EU-tuomioistuin (ent. EY-tuomioistuin) otti kantaa 13 artiklan tulkintaan tapauksessa Jippes⁶³, jossa oli kyse lampaita ja vuohia lemmikkeinä pitäneen H. Jippesin saamasta kiellosta rokottaa omistamansa eläimet suu- ja sorkkatautia vastaan. Tuomion kohdissa 71–76 todetaan, ettei eläinten hyvinvointia voida pitää unionin (silloisen yhteisön) yleisenä oikeusperiaatteena. Sen sijaan suhteellisuusperiaatetta koskevassa kohdassa 85 tuomioistuin toteaa, että arvioitaessa EU-lainsäädännön ”kuhunkin mahdolliseen toimenpiteeseen liittyviä rajoitteita on varmistettava, että yhteisön lainsäätäjät on ottanut täysimääräisesti huomioon eläinten

⁶² Frände 2012, s. 158.

⁶³ H. Jippes, *Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren ja Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren vastaan Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, C-189/01.

hyvinvoinnin vaatimukset”. Tuomioistuin onkin yksittäistapauksissa tulkinnut oikeutta Wahlbergin termiä käyttäen ”eläinystävällisesti”, jolloin esimerkiksi eläinten tosiasiallisten olosuhteiden merkitystä on korostettu.⁶⁴

5 Voiko eläin olla oikeussubjekti?

5.1 Perinteinen oikeussubjektikäsitys

Oikeusjärjestys rakentuu suurelta osin subjekti-objekti-dikotomialle. Oikeussubjektit ovat olioita, jotka voivat olla keskenään oikeussuhteissa, eli joilla voi olla oikeuksia ja/tai velvollisuuksia. Tämä on välttämätöntä, jotta oikeuksilla olisi merkitystä – oikeudet eivät voi olla ”vain” olemassa. Hans Kelsen toteaaakin: ”Täytyy olla jokin, joka ’omaa’ velvollisuuden tai oikeuden.”⁶⁵ Oikeussubjektin kanssa läheinen käsite on *oikeuskelpoisuus*, jolla viitataan nimenomaan kykyyn olla oikeuksien ja velvollisuuksien kantaja.

Oikeussubjektit erotellaan luonnollisiksi henkilöiksi (eli ihmisiksi) ja oikeushenkilöiksi, jotka taas voidaan jaotella yhteenliittymiksi (korporaatioiksi) ja omaisuusmassoiksi. Korporaatiot ovat ihmisten yhteenliittymiä, kuten esimerkiksi yrityksiä ja yhdistyksiä; omaisuusmassat taas ovat pääasiallisesti säätiöitä. Lisäksi on julkisoikeudellisia oikeushenkilöitä, kuten Suomen valtio ja Euroopan unioni. EU:sta tuli tunnetusti oikeussubjekti vasta Lissabonin sopimuksen voimaantulon yhteydessä. Tämä kuvaa hyvin sitä, miten sopimuksenvaraista oikeussubjektius on.

Aatos Alanen erottelee lisäksi yksityisoikeudellisen ja julkisoikeudellisen oikeuskelpoisuuden. Julkisoikeudellisella oikeuskelpoisuudella hän viittaa esimerkiksi äänioikeuteen.⁶⁶ Erottelu ei ole nähdäkseni tarpeellinen, sillä se ei lisää ymmärrystä oikeuskelpoisuudesta.

Jokainen ihminen on, kuten sanottu, oikeuskelpoinen ja täten oikeussubjekti. Raja kulkee ihmisen syntymästä kuolemaan. Kuitenkin perintökaaren 1 luvun 1 §:n mukaan myös syntymätön lapsi voi olla perinnönsaaja, mikäli hänet on siitetty ennen perittävän kuolemaa ja hän syntyy sittemmin elävänä. Sikiö kantaa tässä tilanteessa tietynlaista ehdollista perintöoikeutta.

⁶⁴ Wahlberg 2011a, s. 51–52.

⁶⁵ ”There must exist something that ’has’ the duty or the right.” Kelsen 1976, s. 93.

⁶⁶ Alanen 1948, s. 30.

Luonnollisen henkilön oikeuskelpoisuutta ei ole määritelty eksplisiittisesti Suomen lainsäädännössä. Esimerkiksi Saksassa Bürgerliches Gesetzbuchin 1 kirjan 1 luvun 1 pykälässä määritellään, että oikeuskelpoisuus alkaa ”syntymän päättymisestä” (”mit der Vollendung der Geburt”).

Oikeuskelpoisuutta ei pidä sekoittaa *oikeustoimikelpoisuuteen*, joka tarkoittaa tosiasiallista kykyä ryhtyä tiettyyn oikeustoimeen tai oikeustoimiin yleensä. Esimerkiksi lapsi on oikeuskelpoinen mutta hänen oikeustoimikelpoisuutensa on paljon rajoitetumpaa kuin aikuisen.

5.2 Suomalainen keskustelu eläinten juridisista oikeuksista

5.2.1 Luonnon ja luontokappaleiden oikeudet

Kun suomalaisessa oikeustieteellisessä keskustelussa on pohdittu oikeussubjektiuden laajentamista ihmisten ja oikeushenkilöiden ulkopuolelle, on painotettu luonnon tai luontokappaleiden eikä niinkään eläinten oikeuksia.⁶⁷ Eläinten oikeudet ovat tulleet keskiön vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana. Keskustelu on keskittynyt usein esimerkiksi siihen, voidaanko luonnolle käsittää jotain ihmisestä riippumatonta arvoa tai subjektin asemaa, vai ymmärretäänkö luonnon- ja ympäristönsuojelu esimerkiksi tulevien sukupolvien suojelun kautta. Tämä keskustelu on toisaalta yhteydessä eläinten juridisiin oikeuksiin, mutta siinä on myös eroja.

Hyvä esimerkki on Kari Kuusiniemen artikkeli ”Luonnon oikeudet vai tulevien sukupolvien suojeleminen?” Artikkelin kysymyksenasettelu on seuraava: ”[E]dellyttääkö luonnon monimuotoisuuden riittävä turvaaminen *juridisten oikeuksien* tunnustamista elollisille tai elottomille luontokappaleille, kuten jokihelmisimpukalle, jokiekosysteemille tai yksittäiselle kalliolle[?]”⁶⁸ Kysymys muistuttaa tämän tutkielman tutkimusongelmaa siinä, että juridiset oikeudet ymmärretään instrumentaalisesti, keinona jonkin toisen asian tavoitteluun.

Toisaalta Kuusiniemen kysymyksenasettelu poikkeaa eläinten juridisia oikeuksia koskevasta problematiikasta siinä, että eläinsuojeluoikeuden keskeinen tavoite on nimenomaan suojella eläimiä niiden itsensä vuoksi. Tämä tavoite ei ole välinearvo minkään muun tavoitteen saavuttamiseksi. Eläinsuojelusäätely voi tosin limittyä hygieniasäännösten kanssa, mutta eläinsuojeluoikeuden tavoitteet eivät lähtökohtaisesti ole

⁶⁷ Samaa mieltä on myös Kumpula 2004, s. 359.

⁶⁸ Kuusiniemi 2000, s. 150.

kansanterveydellisiä. Sen sijaan oikeuksien myöntämisessä luontokappaleille pääasiallisena tavoitteena on monimuotoisuuden suojeleminen, ei luontokappaleiden tai niiden hyvinvoinnin suojele itsessään.⁶⁹

Näistä eroista huolimatta lienee selvää, että luontokappaleiden oikeussubjektiudesta käyty tieteellinen keskustelu koskee lähtökohtaisesti myös eläimiä, vaikka eläinyksilöiden suojele oikeuksien avulla saattaa edellyttää toisenlaisia järjestelyjä kuin luonnonsuojelullinen luontokappaleiden suojele.

5.2.2 Näkemyksiä eläinten oikeussubjektiudesta

Eläinten juridiset oikeudet eivät ole saaneet varauksettoman positiivista vastaanottoa suomalaisten oikeustieteilijöiden parissa. Kuitenkin lähinnä Aulis Aarnio on eksplisiittisesti argumentoinut sitä vastaan, että eläinten oikeudet ylipäättään olisivat mahdollisia. Muissa asiasta esitetyissä kannanotoissa eläinten oikeuksia on yleensä pidetty mahdollisina mutta tarpeettomina tai jopa haitallisina. Teen seuraavassa selkoa erityisesti Suomessa esitetyistä eläinten juridisia oikeuksia ja oikeussubjektiutta koskevista näkemyksistä.

Aulis Aarnio aloitti keskustelun eläinten juridisista oikeuksista *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä vuonna 2005. Kyseinen keskustelu onkin merkittävin eläinten juridisia oikeuksia koskeva ajatustenvaihto Suomessa. Toisaalta keskustelussa keskusteltiin melkoisen paljon aiheen ohi, eli esimerkiksi oikeusteoreettisiin argumentteihin vastattiin filosofisilla. Aarnio tiivistä keskustelun päätteeksi omat argumenttinsa seuraavasti:

Pulma on siinä, onko jäniksillä kanneoikeus kettua vastaan, ja voiko kettu olla juridisesti vastaamassa kanteeseen. Missä instanssissa moinen riita puidaan – paitsi Anni Swanin saduissa ja kansantarinoissa?

Vakavasti puhuen: Kun jollekin omistetaan juridinen määre, esimerkiksi oikeus tai vastuu, tämän ”jonkin” tulee olla oikeuskelpoinen. Silloin tuo ”jokin” on juridinen subjekti. Oikeudellinen toimintakyky (oikeustoimikelpoisuus) puolestaan edellyttää kykyä toimia niissä instansseissa, joissa lakia pannaan toimeen. Eläin voi olla (ja monissa suhteissa onki) [sic] oikeudellinen (suoja)objekti, muttei siitä seikasta seuraa mitään eläimen oikeuksiin ja juridisiin vastuisiin. Oikeudellinen toimikyky on vain ihmisellä, olipa eläinten moraalisten oikeuksien puolustaja mitä mieltä tahansa. Oikeus yksinkertaisesti on ihmisten luoma, se on ihmisten toimeenpanema ja siten oikeuden muuttaminenkin on ihmisen kädessä. Mutta ihmiselläkään ei ole

⁶⁹ Yksittäinen oikeussääntö voi toki palvella sekä eläin- että luonnonsuojelullisia tavoitteita. Esimerkiksi saimaannorpan suojele verkkokalastukselta voi palvella sekä luonnon monimuotoisuutta että saimaannorppia yksilöinä.

valtaa tehdä eläimestä oikeuskelpoista juridista subjektia. Tempu on käsitteellisesti mahdoton, minkä takia se ei kuulu lainsäätäjän keinovalikoimaan. Ihminen voi lain määräyksiin velvoittaa vain toisia ihmisiä.⁷⁰

Koska Aarnio nostaa esille hyvin perustavanlaatuisia eläinten oikeuksia vastustavia argumentteja, käsittelemme niitä tarkemmin seuraavissa luvuissa.

Esa Kolehmainen puolestaan keskittyy puheenvuorossaan eläinten oikeuksista puhumisen mielekkyyteen. Hän toteaa ensinnäkin, ettei eläimiä voi rinnastaa ihmisiin oikeussubjekteina, sillä esimerkiksi velvollisuuksista puhuminen eläinten yhteydessä ei ole mielekästä.⁷¹ Lisäksi hänen mukaansa on heikosti perusteltua ajatella eläimiä edustajan välityksellä toimivana oikeussubjektina, sillä eläimet eivät voi kelpuuttaa edustajaa eivätkä ne esimerkiksi tahdo tai luota oikeudellisessa merkityksessä.⁷² Kolehmainen nostaa tosin esiin ajatuksen passiivisesta henkilösubjektista, joka olisi ainoastaan oikeutettu muttei velvoitettu. Hän kuitenkin kyseenalaistaa tällaisen käsitteen hyödyt eläinten suhteen. Kolehmainen ottaa myös kantaa eläinetiikassa käytettyyn ns. marginaaliargumenttiin (*argument from marginal cases*). Argumentti on Elisa Aaltolan muotoilemana seuraava: ”[M]eidän tulee olla johdonmukaisia eläinten ja vastaavia kykyjä omaavien ihmisten kohdalla: mikäli Pekka on mentaalisilta kyvyiltään Mustin kanssa samalla viivalla, me emme voi antaa Pekalle erityisarvoa ilman lisäperusteita”.⁷³ Argumentilla pyritään siis irtautumaan lajisyrjivästä ajattelusta – emme voi johdonmukaisesti kieltää eläimiltä moraalista arvoa niiltä puuttuvien henkisten kykyjen vuoksi, mikäli kuitenkin myönnämme henkisesti yhtä kehittyneillä ihmisillä, kuten kehitysvammaisilla, olevan moraalista arvoa. Kolehmaisen pragmaattinen ajattelu päättyy, kun hän vastaa marginaaliargumenttiin:

Vaikka [ei-oikeustoimikelpoisen ihmisen kohdalla] henkisen kyvyn ”palautumista” pidettäisiin lääketieteellisesti mahdottomana, ei ihminen milloinkaan menetä oikeuskelpoisuuttaan ja -subjektiuttaan kaikkia ihmisiä kohtaan tunnetun periaatteellisen kunnioituksen vuoksi [...]

Kenties meidän on ajateltava vain ihmiset subjekteina keskinäisen kunnioituksen osapuoliksi, ei ”eläinten oikeuksia” koskevaa käsitystapaa vastaan, vaan erityisesti ihmisten oikeuksien ja tasavertaisen kohtelun puolesta. Lähimenneisyytemme tuntee karmivia esimerkkejä ihmisen eriarvoistamiseen johtavan ajattelun

⁷⁰ Aarnio 2006, s. 42–43.

⁷¹ Kolehmainen 2005, s. 36.

⁷² *Ibid.*

⁷³ Aaltola 2005, s. 62.

seurauksista. [...] maksammeko eläinten paremman kohtelun arvomaailman hinnan ihmisiin kohdistuvan huonon kohtelun arvomaailman saavuttamalla jalansijalla?⁷⁴

Kolehmainen kääntää tässä ajatuksen eläinten aseman parantamiseen tähtäävästä marginaaliargumentista niin päin, että sen tarkoituksellinen tai tahaton seuraus olisikin *ihmisten aseman huonontaminen*, ja lisäksi vielä kytkee tämän mitä ilmeisimmin kansallissosialistisiin rotuoppeihin. Argumentin heikkous paljastuu, jos sitä käytetään nykyisin itsestänselvyyksinä pidettyjä arvoja vastaan: Heikkenikö esimerkiksi naisasialiikkeen tai mustien kansalaisoikeusliikkeen saavutusten myötä vammaisten valkoisten miesten asema? Vai johtiko yleistyvä tasa-arvo myös muiden marginalisoitujen ryhmien, kuten vammaisten, ”voimaantumiseen” ja heidän oikeuksiensa entistä parempaan huomioon ottamiseen?

Simo S. Oja toteaa, että koska eläinten oikeuksia ei ole olemassa minkään valtion positiivisessa lainsäädännössä, sekoittaa eläinten oikeuksista puhuminen käsitteitä, ”joita käytetään toisaalta filosofisissa pohdiskeluissa ja toisaalla oikeustieteellisissä analyyseissä”⁷⁵. Oja ei voi itse hyväksyä, sitä, että ”eläimillä todetaan olevan samat tai edes samanlaiset oikeudet kuin ihmisellä”, mutta eläimiä on tästä huolimatta kohdeltava humanilla tavalla ja vältettävä aiheuttamasta niille tarpeettomasti tuskaa ja kärsimystä.⁷⁶ Ongelmiksi eläinten oikeuksien suhteen Oja nostaa esimerkiksi sen, miten ratkaistaisiin eläinten väliset kollisiotilanteet.⁷⁷

Birgitta Wahlberg ei näe eläinten oikeuksissa varsinaista käsitteellistä ongelmaa. Hän toteaa myös, että 1700-luvulla naisten oikeuksia vastustettiin sillä perusteella, että naisten oikeudet sopisivat huonosti oikeudelliseen kielenkäyttöön.⁷⁸ Wahlbergin mukaan eläimille voitaisiinkin myöntää perusoikeuksia, joita ei kuitenkaan ymmärrettäisi samanlaisina oikeussubjektille myönnettyinä oikeuksina kuin ihmisten tapauksessa, vaan ennemmin ”lausekkeena koskien sitä, mitä ihmisiltä voidaan edellyttää koskien eläimen elinolosuhteita” (”en klausul beträffande sådana förväntningar som kan ställas på människan i förhållande till djurs livsbetingelser”).⁷⁹ Kuitenkin Wahlberg on kriittinen tällaisen kehityksen suhteen, sillä perusoikeuksiin keskittyminen voisi johtaa materiaalisen

⁷⁴ Kolehmainen 2005, s. 36.

⁷⁵ Oja 2010, s. 310.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*, s. 80.

⁷⁸ Wahlberg 2011b, s. 106.

⁷⁹ *Ibid.*

eläinsuojeluoikeuden stagnaatioon.⁸⁰ Tämä näkökulma on perusteltu erityisesti siitä näkökulmasta, että suuri osa Wahlbergin väitöskirjasta keskittyy eläinsuojeluvalvonnan käytännön puutteisiin – pelkkä oikeuksien tunnustaminen ei toisi näihin ongelmiin helpotusta.

Ari Hirvonen käsittelee oikeussubjektuutta kirjassaan *Oikeuden ja lainkäytön teoria*, jossa hän Matthew Kramerin ajatuksiin viitaten toteaa mm., että eläimillä voi olla oikeuksia, mutta eläimiä ei ole käsitteellisesti mahdollista katsoa oikeussubjekteiksi. Näkemystä siitä, miksi eläimillä voi olla oikeuksia mutta ne eivät silti voi olla oikeussubjekteja, ei kuitenkaan varsinaisesti perustella.

5.3 Suppea oikeussubjektikäsitys ja sen kritiikki

5.3.1 Aarnion näkemys

Aarnio on kritisoinut ajatusta eläinten oikeuksista myös muualla kuin *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä käydyn keskustelun yhteydessä. Hän kirjoittaa esimerkiksi vuonna 1998 *Lakimiehessä* seuraavaa:

Jotakuinkin uuden ajan alusta lähtien oikeus on mielletty henkilösuhteina. Esimerkiksi omistusoikeus ei ole omistajan (henkilön) suhde objektiin (esineeseen), vaan henkilön suhteellinen monimutkainen suhde(verkko) toisiin henkilöihin.⁸¹

Tästä on sinänsä vaikea olla eri mieltä. Moderniin oikeusajatteluun on kuulunut keskeisesti ajatus oikeudesta nimenomaan ihmisten välisenä positiivisena oikeutena – vastakohtana esimerkiksi luonnonoikeudelle. Oikeusjärjestelmän normien voidaan nähdä velvoittavan ensisijaisesti ihmisiä ja ihmisten muodostamia yhteenliittymiä. Aarnio kuitenkin jatkaa:

Yhtä vähän perusteltua on puhua juridisesti siitä, että eläimillä on oikeuksia. Oikeudet ja velvollisuudet ovat vastinsuhteessa keskenään, kuten käy ilmi V.N. [sic] Hohfeldin analyyseista. Kukaan ei kuitenkaan puhu eläinten velvollisuuksista. Minkä vuoksi? Koska vain ihminen on oikeuksien ja velvollisuuksien subjekti.⁸² Meillä on toki velvollisuus kohdella eläimiä hyvin, mutta siitä ei seuraa, että velvollisuuden objektilla olisi juridinen oikeus saada hyvää kohtelua. Eläin ei prosessaa, eläimen käyttäytymistä ei myöskään voida sanktioida, oli tuo käyttäytyminen meistä muuten miten »ihanan inhimillistä» hyvänsä.⁸³

⁸⁰ *Ibid.*, s. 107.

⁸¹ Aarnio 1998, s. 987–988.

⁸² Tässä on selkeä kehäpäätelmä: eläimet eivät voi olla oikeussubjekteja, koska eläimet eivät ole oikeussubjekteja.

⁸³ Aarnio 1998, s. 988.

Mikäli tulkitsemme Aarniota oikein, hän näkee seuraavat esteet eläinten juridisille oikeuksille:

- (1) Oikeuskelpoisen olion eli oikeussubjektin edellytyksenä on, että subjektille on voitava säilyttää oikeudellisia velvollisuuksia. Näin ollen oikeussubjektin on oltava velvollisuuksien (eikä vain oikeuksien) haltija. Oikeudella voidaan kuitenkin velvoittaa vain ihmisiä, joten eläin ei voi olla oikeussubjekti.
- (2) Oikeuskelpoisuus ja oikeustoimikelpoisuus ovat erottamattomasti yhteydessä toisiinsa, ilmeisesti sillä tavalla, että molempien tulee olla samalla subjektilla. Eläin ei voi olla oikeussubjekti, koska eläin ei voi olla oikeustoimikelpoinen.

Näkemykset ovat myös jossain määrin käsiteläinopillisia: niissä oikeussubjektius ymmärretään purkautumattomaksi kokonaisuudeksi. Oikeussubjektius ei kuitenkaan ole mikään purkautumaton kokonaisuus, tai vähintäänkin se voidaan purkaa pienempiin osiin, kuin mitä Aarnio tekee. Aarnio edustaa tässä tietynlaista *suppeaa oikeussubjektikäsitystä*. Koska kyseessä on yksi merkittävimmistä suomalaisista oikeusajatteliijoista ja -teoreetikoista, on hänen tiukkaa näkemystään kuitenkin perusteltua tarkastella yksityiskohtaisemmin.

5.3.2 Oikeussubjektin funktiota koskevat teoriat

Suhtaudun tässä tutkielmassa jossain määrin kriittisesti oikeussubjektin koskevaan teorianmuodostukseen, erityisesti jos teorian tavoitteena on preskriptiivisesti rajata tietyt oliot oikeussubjektin ja oikeuksien ulkopuolelle sen sijaan, että teoriolla pyrittäisiin kuvaamaan todellisuutta ja sitä, miten oikeussubjektin tosiasiallisesti käytetään ja voidaan käyttää. Tämä suhtautuminen liittyy tutkielman lähtökohtiin: oikeussubjektin ”rajankäynti” kuuluu lopulta – oikeuden ehdottomien käsitteellisten rajojen sisällä – lainsäätäjälle, ei oikeustieteelle. Toisaalta oikeustiede on keskeisessä asemassa perinteisen oikeussubjektikäsityksen dekonstruktiossa.⁸⁴

On kuitenkin perusteltua esitellä kaksi oikeussubjektin ja oikeuksia sekä erityisesti niiden funktiota ja oikeutusta koskevaa ”koulukuntaa”, tahtoteoria ja intressiteoria. Tahtoteorioissa painotetaan oikeutta subjektin tahdonvaltana; intressiteorioissa taas keskiössä on yksilöiden ja yhteiskunnan intressit eli tarpeet. Huomautan, että kyseiset

⁸⁴ Ks. toisaalta Tuori 2007, s. 135: ”Oikeuskulttuuriin kuuluvien yleisten oppien uudistuminen alkaa aina yksittäisistä oivalluksista, mannereurooppalaisissa oikeuskulttuureissa yleensä oikeustieteilijän mutta toisinaan tuomarinvain tai lainsäätäjän innovaatioista.”

teoriat ovat syntyneet ihmislähtöisen oikeuden tarpeisiin eikä kyseisiä teorioita koskevissa esityksissä välttämättä sivuta eläinten oikeuksia millään tavalla.

Ari Hirvonen esittää tahtoteorian elementeiksi seuraavat:

1. Oikeussubjektien yhtäläinen oikeus vapauteen on perustava oikeus.
2. Oikeudenhaltijalla on oltava vapaa tahto ja hänen oltava ainakin periaatteessa kyvykäs kontrolloimaan oikeuttaan. Reaktiovalta on subjektiivisten oikeuksien välttämätön osa.
3. Oikeudenhaltijan on välttämättä oltava myös velvollisuudenhaltija. Oikeuksia ei voi olla sellaisilla olioilla, jotka ole kykeneviä olemaan velvoitettuja.
4. On välttämätöntä, että oikeuksia vastaavat velvollisuudet.⁸⁵

Tahtoteoria – jota myös Aarnio ilmeisesti edustaa – on perinteinen oikeussubjektia koskeva teoria.⁸⁶ Sitä on kuitenkin myös kritisoitu voimakkaasti, sillä se jättää oikeussubjektin määritelmän ulkopuolelle esimerkiksi sylivauvat ja vakavasti mielisairaat, joiden tahdonmuodostus on häiriintynyt.⁸⁷ Lienee selvää, etteivät myöskään eläimet mahdu tahtoteorian muodostaman oikeussubjektikäsitteen piiriin.

Tahtoteorian tilalle on tarjottu intressiteoriaa, jossa oikeusjärjestyksen tehtäväksi asetetaan tarpeiden tyydyttäminen.⁸⁸ En aio mennä intressiteorioiden yksityiskohtiin tässä. Intressiteorian yhteydessä kysymykseksi tulee joka tapauksessa se, onko eläimillä intressejä. Oma näkemykseni on se, että lainsäädäntö ainakin jossain määrin tunnustaa eläinten intressit eläinsuojelulainsäädännön kautta. Esimerkiksi eläinsuojelulain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on suojella eläimiä parhaalla mahdollisella tavalla kärsimykseltä, kivulta ja tuskalta sekä edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua. Nähdäkseni nämä muotoilut implikoivat eläinten intressien jonkinasteista tunnustamista.

Kumpikaan teoria ei kykene yksinään selittämään oikeuden funktiota tyhjentävästi, eikä kummallakaan näin ollen pitäisi preskriptiivisesti rajata oikeussubjektien joukkoa. Liian vahva sitoutuminen yksittäiseen teoriaan näkyy Maija Aalto-Heinilän artikkelissa

⁸⁵ Hirvonen 2012, s. 38–39.

⁸⁶ Tähän päätelmään viittaa myös se, että Aarnio – viitaten *Nykysuomen sanakirjan* määritelmään – määrittelee oikeuden yksilölle eli oikeussubjektille kuuluvana valtana tai oikeutuksena tehdä tai olla tekemättä jotakin. Kun oikeus ymmärretään nimenomaan valtana, on selvää, että oikeuden todelliseen hallintaan vaaditaan haltijan tahtoa.

⁸⁷ Pound 1959, s. 195.

⁸⁸ Hirvonen 2012, s. 47.

”Tahtoteoria ja intressiteoria oikeuksien funktion selittäjinä”, jossa Aalto-Heinilä vertailee tahtoteoriaa ja intressiteoriaa ja päätyy lopulta tahtoteorian kannattajaksi. Hän vie H.L.A. Hartin tahtoteorian loogiseen loppuunsa ja kieltää esimerkiksi pienten lasten oikeudet myöntäen heille ainoastaan hohfeldiläisiä vapauksia.⁸⁹ Tahtoteorian näkökulmasta tämä voi kenties olla perusteltua, sillä mikäli oikeus ymmärretään valtana, jota käytetään tahdonilmaisun avulla, on esimerkiksi sylilapsen omistamasta omaisuudesta seuraavat oikeudet oikeastaan hänen vanhempansa tai muun edunvalvojansa oikeuksia. Kuitenkin tämän katsantokannan ongelma on se, ettei se vastaa tosiasiallista oikeudellista kielenkäyttöä – pikkulapsellakin nimittäin katsotaan voivan olla oikeuksia, vaikkei hänellä olisi valtaa niiden käyttämiseen. Aalto-Heinilä irtautuukin käsitelmäärityksellään omaan, yleisestä oikeuskielestä irralliseen kielipeliinsä, jolloin ”oikeus” merkitsee olennaisesti eri asiaa kuin miten sitä lakimiesyhteisössä käytetään. Näin ollen ”oikeus” on tahtoteorian merkityksessä erisisältöinen kuin yleisessä oikeudellisessa kielenkäytössä, eikä tahtoteorian nojalla voida tällöin asettaa rajoja sille, miten oikeuksia käytetään siinä merkityksessä, jossa ne ymmärretään yleisessä oikeusdiskurssissa.

Toisaalta pelkkä intressiteoriakaan ei riitä oikeussubjektuuden ja oikeuksien funktion selittämiseksi. Myös tahtoteorialla on nimittäin annettavaa: oikeuden käyttäminen edellyttää tahdonilmaisua. Eläinten oikeudet edellyttävät aina, että *joku* käyttää tahtoaan toteuttaakseen kyseiset oikeudet.⁹⁰ Samoin tahdonilmaisun kautta subjekti kykenee yleensä parhaiten ilmaisemaan omat intressinsä. Toisaalta tahdonilmaisuu ei ole kaikkien subjektien osalta mahdollista. Subjektin ei olekaan välttämätöntä itse vaatia oikeuttaan.

5.3.3 Oikeussubjekti apukäsitteenä

Analyttisessä oikeustieteessä oikeussubjektia ei ymmärretä yhtenä jakamattomana käsitteenä, vaan yksittäinen oikeussubjekti on ennemminkin oikeussuhteiden kokonaisuus (”oikeussuhdekimppu”).⁹¹ Tässä suhteessa oikeussubjektuuden takana on tietynlainen kvalifikaationormi, jolla tietyille olioille annetaan erityinen oikeudellinen status,

⁸⁹ ”Kiistämällä esimerkiksi lasten tekemien sopimusten juridinen sitovuus pyritään estämään lasten hyväksikäyttö, eikä alentamaan heitä toisen luokan kansalaisiksi. Oikeuksien epäämisen tietyiltä ryhmiltä voi siis nähdä suojaavan noita ryhmiä ja tunnustavan heidän erityisen arvonsa (sen kiistämisen sijaan).” Aalto-Heinilä 2009, s. 157.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 155.

⁹¹ Esim. Kelsen 1976, s. 93.

mahdollisuus oikeussuhteiden subjektina olemiseen.⁹² Tämä ei sinänsä eroa esimerkiksi sellaisista kvalifikaationormeista, joilla vaikkapa määritellään tietyt henkilöt virkamiehiksi valtion virkamieslain nojalla tai tietyt esineet jätteenkäsittelylain nojalla.

Toisesta näkökulmasta oikeussubjektius voidaan ajatella myös *fiktioksi*. Kelsenin mukaan se, että ihmisellä on velvollisuuksia ja oikeuksia, tarkoittaa, että oikeusnormit säätelevät kyseisen ihmisen käyttäytymistä – eli kyseessä on oikeussubjekti. Tässä suhteessa on Kelsenin mukaan turha sanoa, että oikeussubjektilla on oikeuksia ja velvollisuuksia, sillä kyseessä on tautologia: oikeussubjekti nimittäin on *pelkästään* oikeuksia ja velvollisuuksia.⁹³ Kyseessä on siis tietynlainen apukäsite, jolla ei ole itsenäistä merkitystä.⁹⁴ Östen Undén liikkuu samoilla linjoilla puhuessaan oikeussubjektuudesta funktioikäsitteenä (*funktionsbegrepp*).⁹⁵ Undénin mukaan oikeussubjektin käsitettä tuleekin arvioida sen tarkoituksenmukaisuuden perusteella: sen käyttäminen palvelee tiettyä tarkoitusta, joten sitä on perusteltua käyttää, vaikka sillä ei olekaan varsinaista itsenäistä merkitystä.⁹⁶

Kun oikeussubjektius samastetaan tietyn olion ”hallussa” oleviin oikeussuhteisiin, näyttäytyy myös kysymys eläimen oikeussubjektuudesta uudessa valossa. Oikeussubjektuutta ei voidakaan rajata tiettyyn oliojoukkoon deduktiivisesti esim. tahtoteorian nojalla, vaan eläimen kyky oikeussubjektuuteen ratkeaa sillä, kykeneekö eläin käytännössä olemaan oikeussuhteiden haltija⁹⁷ – ja toisaalta sillä, onko oikeussubjektin käsitteestä *hyötyä*.⁹⁸

5.3.4 Oikeuksien ja velvollisuuksien suhteista

Aarnion argumentointiin liittyy selkeästi se, ettei eläimillä voi olla oikeuksia, koska niitä ei voi velvoittaaakaan mihinkään. Oikeusjärjestelmän normit voivatkin suoraan velvoittaa vain ihmisiä ja ihmisten muodostamia yhteenliittymiä. Tästä ei voida kuitenkaan johtaa sitä, etteikö oikeusjärjestelmän puitteissa voisi tunnustaa tietyillä yksilöillä oikeuksia, joita

⁹² Ks. kvalifikaationormista esim. Peczenik 1987, s. 26–32: ”[R]ättsliga kvalifikationsnormer [...] ger vissa handlingar, personer, tillstånd, saker, komplex av olika inbördes relaterade handlingar m m ett slags rättslig kvalitet.”

⁹³ Tai hohfeldiläisittäin sanottuna: oikeussubjekti on oikeussuhteita.

⁹⁴ Kelsen 1976, s. 96. Sen sijaan esimerkiksi Hohfeldin määrittelemät oikeussuhteet ovat siinä suhteessa atomaarisia, ettei niitä voi enää jakaa pienempiin osiin eikä niitä näin ollen voi käsitellä apukäsitteinä.

⁹⁵ Undén 1928, s. 172.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Tai toisinpäin: kyetäänkö oikeussuhteet ulottamaan eläimiin.

⁹⁸ Kun hyöty ymmärretään eläimen hyvinvoinnin lisääntymisenä, muistuttaa tämä instrumentalistinen lähestymistapa monessa suhteessa intressiteorian lähtökohtia.

kohtaan muilla olisi velvollisuuksia. Ajatus oikeuksien ja velvollisuuksien yhteenkuuluvuudesta on tietysti keskeinen osa oikeudellista ajattelua: A:lla voi olla oikeus vain, mikäli B:llä on vastaava velvollisuus. Asia ilmaistaan kuitenkin välillä myös siinä muodossa, että A:lla tulee olla sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Tälle ajatukselle ei ole loogisia perusteita.

On jossain määrin klisee nostaa esiin ihmisten orjuus eläinten oikeuksista puhuttaessa. Kuitenkin orjuudella on huomattavan paljon yhteistä eläinten oikeussubjektiuteen liittyvän problematiikan kanssa. Aarnio aloittaa eläinten oikeuksista puhumista vastustavan kirjoituksensa⁹⁹ nimenomaan vertaamalla orjien ja eläinten asemaa toisiinsa. Aarnio katsoo kuitenkin, että eläinten ja ihmisorjien välillä on eroja, joiden johdosta eläimistä ei voi tulla oikeussubjekteja mutta orjista voi. Yhtäläisyydet ovat joka tapauksessa huomattavia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ennen orjuuden kieltävää perustuslain 13. muutosta (*amendment*) orjat olivat irtainta omaisuutta niissä osavaltioissa, joissa orjuus oli sallittu. Don E. Fehrenbacher rinnastaa nimenomaisesti orjat kotieläimiin:

Thus a slave was in some respects like a domestic animal, being an item of wealth, virtually a beast of burden, and a creature requiring constant supervision and restraint.¹⁰⁰

Toisaalta orjat eivät olleet yksiselitteisesti esineitä. He olivat esimerkiksi rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan.¹⁰¹ Myös Orjien asema roomalaisessa oikeudessa oli monessa suhteessa samankaltainen: orjilla ei ollut oikeuskelpoisuutta, ja heidät oli määritelty esineiksi (*res mancipi*).¹⁰² Orja ei voinut omistaa omaisuutta eikä hänellä ollut mitään oikeuksia¹⁰³, mutta hänellä oli velvollisuus noudattaa lakia ja hänet voitiin tuomita rikoksesta.¹⁰⁴

Myös naisten oikeudellinen asema on ollut historiallisesti melko heikko ja usein miehiin sidottu. Suomessa ennen vuoden 1930 avioliittolain voimaantuloa oli käytössä ns. edusmiehyys (*målsmanskap*). Sen nojalla aviomies oli oikeudellisesti vaimonsa edustaja. Vaimoa ei kuitenkaan katsottu miehensä omaisuudeksi ja hän

⁹⁹ Aarnio 2005.

¹⁰⁰ Fehrenbacher 1981, s. 8.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Borkowski ja du Plessis 2005, s. 94.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 89–91.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 96.

kykeni tietyissä rajoissa omistamaan itsenäisesti omaisuutta. Vaimolla siis oli oikeuksia, tosin vain rajoitetusti, muttei yleensä puhevaltaa niiden käyttämiseen.¹⁰⁵

Orjalla oli siis velvollisuuksia muttei oikeuksia. Miksei oliolla voisi yhtä lailla olla myös oikeuksia ilman velvollisuuksia? Ja näin onkin: esimerkiksi sylilapsella ei ole minkäänlaisia velvollisuuksia. Samoin aivotoiminnaltaan vakavasti häiriintyneen X:n voidaan katsoa olevan oikeustoimikelvoton ja syyntakeeton koko elämänsä ajan, jolloin hänelle ei milloinkaan tule velvollisuuksia, jotka hänen tulisi itse suorittaa. Jos nyt noudatamme tiukasti Kelsenin oikeussubjektikäsitettä ja tahtoteoriaa, X ei ole oikeussubjekti, mikäli oikeussubjektius edellyttää nimenomaan velvollisuuksia, joita henkilön on itse omalla tahdollaan kyettävä täyttämään. Jos taas oikeussubjektiteuten riittää, että joku toinen instanssi (esim. edunvalvoja) käytännössä hoitaa nämä velvollisuudet X:n puolesta, voidaan myös puhua eläinten oikeudellisista velvollisuuksista.

Oikeussubjektius onkin nähdäkseni ”tahdon asia”. Kyseessä on kvalifikaationormi¹⁰⁶, jolla tietyt oliot määritellään oikeuksien ja/tai velvollisuuksien kantajiksi, eikä mikään edellytä, että subjektin pitäisi kantaa sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Kun Aarnio väittää eläinten oikeuksien olevan lainsäätäjän keinovalikoiman ulkopuolella, hän ei tiedosta kritiikitöntä suhtautumistaan oikeussubjektin perustavaan oikeuskategoriaan ja siihen, että lopulta myös oikeuden syvätaaso on muuttuvainen. Se, että oikeussubjektius on rajattu vain ihmisiin sekä ihmisen perustamiin yhteisöihin ja omaisuusmassoihin on kontingentti, ei analyttinen fakta – se voisi olla toisin.¹⁰⁷

5.4 Kysymys puhevallasta

5.4.1 Prosessaako eläin?

Välttämätön osa juridista oikeussubjektuutta on puhevalta. Hirvonen toteaaakin: ”Subjektiiivisen oikeuden olennainen ominaisuus on se, että oikeussubjektilla on kyky ja kelpoisuus saattaa subjektiiivinen oikeutensa voimaan”.¹⁰⁸ Juridinen oikeus, jolle ei voi saada oikeussuojaa, on pitkälti kuollut kirjain. Esimerkiksi pelivelkaa ei ole perinteisesti

¹⁰⁵ Pylkkänen 2009, s.40–41.

¹⁰⁶ Tosin Suomen oikeudessa suurelta osin kirjoittamaton kvalifikaationormi.

¹⁰⁷ Samaa mieltä on Kuusiniemi: ”[...] toteamus, että eläin ei prosessaa, perustuu puhtaasti (suomalaiseen) nykysisältöiseen oikeusjärjestykseen. On sinänsä täysin ajateltavissa, että eläinyksilölle tai -lajille annettaisiin olemassaolonsa turvaamiseksi oikeus esiintyä prosessissa. Eihän oikeushenkilö tai vajaavaltainenkaan prosessaa, jollei hänelle anneta siihen oikeutta ja nimetä edustajaa.”

¹⁰⁸ Hirvonen 2012, s. 32.

voitu periä oikeudellisin keinoin¹⁰⁹; tällöin voidaan kysyä, onko kyseessä juridinen oikeus lainkaan.

Steven M. Wise katsoo toisaalta, että myös oikeus kanteen ajamiseen (*right to sue*) on oikeus.¹¹⁰ Tämä on määrittelykysymys; puhevalta-asiat ovat kuitenkin niin erilaisia muista oikeussuhteista, että niitä on perusteltua tarkastella erikseen.

Puhevaltaa on monenlaista; esimerkiksi siviili- ja rikosjutuissa asianosaisilla on selkeästi erilaiset roolit. Niina Mäntylän mukaan puhevaltaa laajasti ymmärrettynä tarvitaan

- 1) asioiden vireillepanossa,
- 2) itsensä puolustamisessa ja asioiden selvittämisessä (esim. kuuleminen, mielipiteet) ja
- 3) muutoksenhaussa.¹¹¹

Eläinten juridiset oikeudet on kiistetty varsinkin puhevaltakysymyksen takia: Aarnio kysyy yllä, missä instanssissa jäniksen kanne kettua vastaan puidaan. Eläinten ajamat kanteet eivät kuitenkaan kansainvälisesti ole enää niin vieras ajatus kuin vielä muutama vuosikymmen sitten. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut käsittelyynsä Matthew Pan -nimisen simpanssin tapauksen.

Simpanssi tuotiin laittomasti Afrikasta Itävaltaan vuonna 1982 käytettäväksi koe-eläimenä. Koska maahantuonti oli laitton, Matthew vapautettiin lentokentällä Itävallassa ja kasvatettiin ihmisperheessä. Myöhemmin Matthew siirtyi eläinsuojaan, joka kuitenkin joutui konkurssiin ja täten konkurssihallinnon alaiseksi. Matthew olisi voitu myydä konkurssin yhteydessä esimerkiksi sirkukseen tai koe-eläimeksi. Nimettömänä pysynyt lahjoittaja lupasi suuren summan rahaa Matthew'n hoitoon, mutta vain sillä ehdolla, että Matthew'lle määrätään edunvalvoja. Näin ollen Itävallan tuomioistuimissa käytiin läpi prosessi edunvalvojan määräämiseksi Matthew'lle. Kiinnostavaa on, että Mödlingin alioikeus ei jättänyt kannetta tutkimatta, vaan vetosi materiaaliseen edunvalvojaa koskevaan oikeuteen, jonka edellytykset eivät täytyneet. Asia päättyi lopulta Itävallan korkeimpaan oikeuteen, joka hylkäsi valituksen sillä perusteella, ettei hakijalla ollut oikeuskelpoisuutta. Itävallan korkeimman oikeuden päätöksestä tehtiin valitus Euroopan

¹⁰⁹ *Prosessioikeus*, IV OIKEUDENKÄYNNIN KOHDE > 1. Kanne ja vastine siviiliprosessissa > Vastajan vastaus (vastine) > Asiavastine > Kanteen myöntäminen > Myöntämisen reunaehdot, viimeksi muokattu 8.2.2011, haettu 4.3.2012.

¹¹⁰ Wise 2010, s. 2.

¹¹¹ Mäntylä 2010, s.35–36.

ihmisoikeustuomioistuimeen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan nojalla. Valituksen sisältönä oli se, ettei Matthew ollut saanut oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, koska kanne oli hylätty muodollisin perustein. Valitus otettiin käsittelyyn, mutta asiasta ei ole vielä annettu päätöstä.¹¹²

Huomattavasti kiinnostavampi tapaus on USA:n liittovaltion Etelä-Kalifornian alioikeudessa alkuvuodesta 2012 käsitelty tapaus *Tilikum et al v. Sea World Parks & Entertainment, Inc. et al.* Tapauksen kiinnostavuus selvinnee jo sen nimestä: kantajat ovat nimittäin miekkavalaita. Kyseessä on tietävästi ensimmäinen kerta, kun Yhdysvaltain liittovaltion tuomioistuin on hyväksynyt oikeusjutun kantajaksi muun eläimen kuin ihmisen. Tapauksessa Tilikumia ja muita miekkavalaita edustaneet¹¹³ eläinsuojelujärjestöt vaativat näiden puolesta niiden vapauttamista vesipuistosta vedoten Yhdysvaltain perustuslain 13. muutokseen, joka kieltää orjuuden ja pakkotyön.¹¹⁴ Yllättävää oli se, että oikeus todella otti asian käsittelyyn ja pohti laajasti sitä, koskeeko kyseinen lainkohta myös eläimiä.

Oikeus perusteli tuomiota muun muassa seuraavasti:

”The only reasonable interpretation of the Thirteenth Amendment’s plain language is that it applies to persons, and not to non-persons such as orcas. Both historic and contemporary sources reveal that the terms ‘slavery’ and ‘involuntary servitude’ refer only to persons. In 1864, the term ‘slavery’ was defined as ‘[t]he condition of a slave; the state of entire subjection of one person to the will of another.’”

“Further support that the Thirteenth Amendment applies only to persons is found in the qualifying phrase ‘except as a punishment for crime.’ [...] As only persons are subject to criminal convictions, the Amendment was designed to apply to persons.”

Vaikka tuomioistuin päätyi katsomaan, ettei lainkohta koske eläimiä, päättyy tuomio kiinnostavaan toteamukseen:

Even though Plaintiffs lack standing to bring a Thirteenth Amendment claim, that is not to say that animals have no legal rights; as there are many state and federal

¹¹² Balluch, Martin ja Theuer, Eberhart, ”Personhood Trial for Chimpanzee Matthew Pan”, kirjoitettu 18.1.2008, haettu 5.3.2012.

¹¹³ Tuomiossa järjestöihin viitataan *next friend* -termillä, joka tarkoittaa toisen puolesta oikeudessa puhevaltaa käyttävää henkilöä, joka ei kuitenkaan ole päämiehen huoltaja tai edunvalvoja. *West’s Encyclopedia of American Law* määrittelee termin seuraavasti: ”An individual who acts on behalf of another individual who does not have the legal capacity to act on his or her own behalf.” <http://www.answers.com/topic/next-friend>, haettu 6.3.2012. Termi muistuttanee siis jossain määrin suomalaista *negotiorum gestio* -instituutiota.

¹¹⁴ “Neither slavery nor involuntary servitude, except as a punishment for crime whereof the party shall have been duly convicted, shall exist within the United States, or any place subject to their jurisdiction.”

statutes affording redress to Plaintiffs, including, in some instances, criminal statutes that ‘punish those who violate statutory duties that protect animals.’ [...] While the goal of Next Friends in seeking to protect the welfare of orcas is laudable, the Thirteenth Amendment affords no relief to Plaintiffs.

Tuomari siis pitää mahdollisena ajatusta, että eläimillä todella olisi juridisia oikeuksia.

Oma lukunsa ovat keskiajalla käydyt eläinoikeudenkäynnit, joissa esimerkiksi hiiriä syytettiin viljasadon syömisestä. Näissä tapauksissa eläimen asema muistutti hyvin pitkälle syytetyn ihmisen asemaa – jopa niin pitkälle, että eläintä haluttiin kuulla syytteeseen liittyen.¹¹⁵ Nämäkin tapaukset tietysti todistavat sitä, ettei eläinten oikeussubjektius ole oikeudellisen keinovalikoiman ulkopuolella. Toisaalta ne eivät ehkä anna kovin mairittelevaa kuvaa siitä, mitä eläinten oikeussubjektuudesta voi seurata. Merkittävin tapauksista saatava opetus lienee se, ettei eläimille pidä ajaa sokeasti täysin ihmisen asemaa muistuttavaa oikeuspositiota, vaan eläimen oikeussubjektius pitää rakentaa muista lähtökohdista.

5.4.2 Eläimen kyky tahdonilmaisuu

Yllä mainitut esimerkit antavat viitteitä sitä, että eläimen on täysin *mahdollista* olla oikeusjutun osapuolena. Merkittävä ongelma on tietysti se, ettei eläin yleisesti ottaen kykene ainakaan kielellisesti ilmaisemaan tahtoaan.¹¹⁶ Tätä ongelmaa ei kuitenkaan pidä liioitella; monessa tapauksessa eläimen preferenssejä ei ole kovinkaan vaikea päätellä. Eläimeltä kyetään esimerkiksi mittaamaan stressihormonitasoja, ja etologia-niminen tieteenala tutkii nimenomaan eläinten käyttäytymistä. Myös nykyinen eläinsuojelulainsäädäntö lähtee siitä ajatuksesta, että tietyt asiointilat ovat eläimelle miellyttävämpiä kuin toiset. Esimerkiksi eläinsuojelulain 3.1 §:n mukaan eläintenpidossa on otettava huomioon eläinten fysiologiset tarpeet ja käyttäytymistarpeet. Lain taustajatuksena on selkeästi ollut se, että näistä tarpeista on mahdollista saada tietoa, vaikka eläin ei pysty niistä kielellisesti ilmoittamaan.

Ihminenkään ei välttämättä kykene ilmaisemaan tahtoaan. Tästä esimerkkejä ovat pikkulapset ja mielentoiminnaltaan tilapäisesti tai pysyvästi häiriintyneet. Kuitenkin heitä ja heidän etuaan pyritään suojaamaan oikeudellisesti, vaikka heidän tahtoaan ei välttämättä saada selville. Keinoja tähän ovat esimerkiksi edunvalvojan määrääminen tai se, että

¹¹⁵ Skyes 2011.

¹¹⁶ Tosin muutamia ihmisapinoita on opetettu käyttämään alkeellisesti jotakin ihmisten kieltä.

tuomioistuimen on lapsia koskevissa oikeudenkäynneissä otettava huomioon lapsen etu. Relevantti on myös yksityisoikeudellinen *negotiorum gestio* eli asiainhuoltoinstituutio, jossa A toimii B:n puolesta, koska asiantila vaatii pikaisia toimia B:n edun suojelemiseksi eikä B:tä tavoiteta. Myös tässä tapauksessa joudutaan olettamaan, että B myös haluaa kyseisten toimien tulevan tehdyksi, vaikka B:n tahtoa ei saada selville.

5.5 Kokoavia näkökohtia

Ajatus, ettei oikeussubjektiutta ole mahdollista ulottaa eläimiin, perustuu käsitykseen siitä, mitä oikeus ja oikeussubjektiuden funktiot ovat. Tämä käsitys voi olla toisaalta julkkilausuttu esimerkiksi tietyn teorian muodossa, mutta toisaalta kyseessä voi olla myös lakimiehen implisiittinen käsitys. Kun kuitenkin on osoitettu, että oikeusjärjestelmä pystyy käsittelemään eläimiä oikeussubjekteina – kuten esimerkiksi Tilikum-tapauksessa käytännössä tapahtui – tuleekin kysyä, ovatko oikeussubjektiuden vain ihmisiin ja oikeushenkilöihin rajaavat teoriat virheellisiä: vastaavatko ne (enää) oikeuden todellista olemusta? Tässä suhteessa asiaa pitää tarkastella oikeusrealistisesti, ennusteena siitä mitä tuomioistuin tulee tekemään.¹¹⁷ Tilikum-tapauksen jälkeen Yhdysvaltain liittovaltion oikeusjärjestelmässä ei voidakaan enää automaattisesti ennustaa, ettei eläinten kanteita oteta käsittelyyn oikeuskelpoisuuden puutteen vuoksi. On toisaalta selvää, ettei tapauksella ole vielä suoria seurauksia esimerkiksi Suomen oikeusjärjestykseen. Se osoittaa kuitenkin, että länsimainen oikeusjärjestys kykenee käsittelemään eläimiä oikeussubjekteina. Matthew Panin tapaus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa sen sijaan tuskin tulee saamaan samanlaista lopputulosta – ihmisoikeustuomioistuimen olisi hyvin vaikea perustella pysyneensä ihmisoikeussopimuksen rajoissa, mikäli se alkaisi soveltaa ihmisoikeuksia koskevaa sopimuksia muihin eläimiin, vaikka näiden geeniperimä muistuttaisikin hyvin läheisesti ihmisiä.

Kuitenkin on nähtävissä oikeuden paradigmaattinen siirtymä pois ihmiskeskeisyydestä, joka merkitsee samalla, että oikeutta ihmiskeskeisesti selittävät teoriat vaativat vähimmillään korjausta tai enimmillään jopa täydellistä uudelleenarviointia. Oikeuden rajat eivät vaikutakaan tulevan vastaan vielä siinä, että eläimille annetaan oikeuksia suhteessa ihmisiin. Kuitenkin tahdonilmaisuuksiin liittyvät ongelmat tarkoittavat vähintäänkin

¹¹⁷ Ajatuksen ilmaisi ensimmäisen kerran Oliver Wendell Holmes artikkelissaan ”The Path of the Law” muodossa ”The prophecies of what the courts will do in fact, and nothing more pretentious, are what I mean by the law.”

sitä, että eläin tarvitsee toisen – käytännössä ihmisen – käyttämään puhevaltaa eläimen puolesta. Tarkastelen eläinten oikeussubjektuutta seuraavaksi nimenomaan näistä näkökulmista: mitä eläinten oikeussuhteet voisivat olla ja miten eläin voisi edustaa itseään oikeudessa?

6 Eläin oikeussuhteissa ja puhevallan käyttäjänä

6.1 Huomautus eläinkunnan moninaisuudesta

Pyrin tässä luvussa erittelemään sitä, miten eläimet voisivat olla osallisina hohfeldiläisissä oikeussuhteissa ja miten niitä voisi edustaa oikeudellisesti. Ensisijainen pyrkimys on osoittaa, että eläimen on *mahdollista* olla kaikkien oikeusmodaliteettien osapuoli, joten esimerkit eivät kaikilta osin ole kovinkaan käytännönläheisiä.

Ensin on kuitenkin syytä nostaa esille yksi lähtökohta koskien sitä, miten jatkossa esitettyjä ajatuksia eläinten oikeuksista tulee lukea. Biologisesti eläimiä ovat kaikki taksonomiseen kuntaan *Animalia* kuuluvat oliot. *Kielitoimiston sanakirjan* mukaan eläimet ovat "eliöitä joiden ominaispiirteitä ovat mm. org. ravinnon käyttö, soluseinämien puuttuminen ja tav. kyky liikkua aktiivisesti".¹¹⁸ Eläin-sanaa ei sen sijaan määritellä esimerkiksi eläinsuojelulaissa; lain todetaan vain koskevan kaikkia eläimiä.¹¹⁹ Kuitenkin eläinsuojelulain soveltaminen on hyvin erilaista riippuen siitä, ovatko kyseessä esimerkiksi ihmisapinat vai heinäsirkat. Laki ei sanamuodostaan huolimatta todellisuudessa kata kuin ne eläimet, jotka ovat kykeneviä kärsimyksen kokemiseen, eli tunteviin olentoihin.¹²⁰ Monissa luonnonsuojelusäädöksissä, kuten luonnonsuojelulaissa ja -asetuksessa, käsitellään myös eläimiä, mutta kyseiset säännökset viittaavat tiettyihin eläinlajeihin tai esimerkiksi rauhoitettuihin eläimiin, eivät yleisesti eläimiin. Samoin metsästyslain kannalta relevantteja kategorioita ovat esimerkiksi riistaeläimet ja rauhoittamattomat eläimet.¹²¹

Voidaan jopa perustellusti kysyä, onko oikeudellisella eläinkäsitteellä mitään itsenäisiä oikeusvaikutuksia: riittääkö pelkkä olion kuuluminen eläin-kategoriaan tietyn oikeusvaikutuksen syntyyn, vaan edellytetäänkö aina lisämääreitä, kuten

¹¹⁸ *MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0.*

¹¹⁹ Oikeudellinen eläinkäsite poikkeaa biologisesta myös siinä, että biologisesti myös ihminen on eläin.

¹²⁰ Ks. HE 6/1997 vp., s. 136. ja Kurki, 2011, s. 293–294. Rajanvedon tekeminen tunteviin ja ei-tunteviin eläimiin on toisaalta filosofinen ja eläinfysiologinen mutta edellyttää toisaalta myös oikeudellisia ratkaisuja. Rajanvetoa tehdään usein tiedostamatta: eläinsuojeluviranomaiset tuskin ryhtyvät toimenpiteisiin muurahaispesän hajottamisen johdosta.

¹²¹ Ks. eläimiä koskevista luokitteluista myös Tolvanen 2010.

esimerkiksi eläimen tuntoisuutta? Kysymystä ei voida kuitenkaan tarkastella tämän tutkielman puitteissa.

Eläimiä ei voidakaan oikeudessa kohdella yhtenäisenä kokonaisuutena vaan heterogeenisenä joukkona. Näin ollen ei ole välttämättä hedelmällistä esimerkiksi lähestyä eläinten oikeuskelpoisuutta tupajumien näkökulmasta. Tietynlainen mielekkyys on välttämätöntä pitää mukana, vaikka eläinoikeuskysymyksissä onkin usein kyse totunnaisen ajatustapojen murtamisesta. Tämän tutkielman puitteissa ei ole kuitenkaan mahdollista pohtia eläinten oikeussubjektiviteetin mahdollisuuksia kaikkien relevanttien eläinlajien näkökulmasta.

6.2 Vaadeoikeudet ja vapaudet eläimen näkökulmasta

6.2.1 Yleistä vaadeoikeuksista ja vapauksista

Kuten aiemmin totesin, vaadeoikeudessa on kyse oikeudesta vaatia tiettyä tekoa tai tekemättä jättämistä toiselta subjektilta. Sitä vastaa aina velvollisuus. Vapaudessa taas on kyse oikeudesta tehdä tai olla tekemättä jotain ilman, että muilla on oikeutta vaatia kyseisen tekemisen tai tekemättä jättämisen päättämistä. Sitä vastaa toisen subjektin ei-oikeus.

Vapauksissa on kyse tietyllä tavalla eläimen vapaussfäärin negatiivisesta suojaamisesta, siis ns. negatiivista oikeuksista, joiden mukaan eläimellä on oikeus tulla ”jätetyksi rauhaan”. Vapauksia ei voida kuitenkaan suoraan samastaa positiiviset ja negatiiviset oikeudet -jaossa negatiivisiin oikeuksiin, sillä tässä jaossa negatiivisiin oikeuksiin liittyvät elimellisesti oikeussuojakeinot. Vapaudet eivät puolestaan varsinaisesti kuulu tuomioistuimille ollenkaan, paitsi vahvistuskanteiden yhteydessä – vapaudet voivat muutoin päätyä tuomioistuimeen vasta sitten, jos vapautta loukataan ja siitä tulee näin vaadeoikeus.¹²² Negatiiviset ja positiiviset oikeudet voidaankin erottaa erilaisiksi vaadeoikeuksien ja vapauksien yhdistelmiksi.

Nykyisellään eläinsuojeluoikeudessa vaadeoikeuksia ja vapauksia vastaavat pitkälti hallinto-oikeudelliset kiellot ja velvoitteet. Esimerkiksi eläinsuojeluasetuksen 12 §:n mukaan "[e]läintä ei saa raahata sarvista, jaloista, hännästä, turkista tai suoraan päästä vetäen taikka käsitellä muutoin sillä tavalla, että sille aiheutetaan tarpeetonta kärsimystä”.

¹²² Jos esimerkiksi A omistaa esineen X, niin A:lla on vapausoikeutus esineen häiriöttömään hallintaan. Hän ei kuitenkaan voi viedä vielä tätä oikeutusta tuomioistuimeen, paitsi vahvistettavaksi. Jos sen sijaan B ottaa X:n ilman A:n lupaa, A:lle tulee vaadeoikeus vaatia X takaisin.

Tässä tapauksessa kiellon noudattamista valvotaan eläinsuojeluviranomaisten toimesta ja tehostetaan sekundäärinormeilla kuten rikosoikeudellisilla sanktioilla. Toisaalta 12 § olisi mahdollista toteuttaa myös oikeuskielellä, eli esimerkiksi muotoilulla ”Eläimellä on oikeus olla tulematta raahatuksi sarvista, jaloista, hännästä, turkista tai suoraan päästä vetäen taikka muutoin käsitellyksi sillä tavalla, että sille aiheutetaan tarpeetonta kärsimystä”. Tällöin eläimen vapausfääri olisi sinänsä sama. Jotta oikeusmuotoilusta olisi mitään hyötyä, siitä tulisi seurata jotain käytännöllistä lisäarvoa eläimen tai eläinsuojeluoikeuden tavoitteiden näkökulmasta.

6.2.2 Vaateiden ja vapauksien mahdollisia käyttötapoja

Yksi mahdollinen vaateiden ja vapauksien hyöty olisi mahdollisuus vahingonkorvaukseen: esimerkiksi eläimelle tarpeetonta kärsimystä aiheuttanut olisi velvollinen kustantamaan tämän mahdollisen eläinlääkärihoidon. Toisaalta vahingonkorvausta voisi lähestyä myös kollektiivisesta näkökulmasta, jolloin vahingonkorvauksista esimerkiksi perustettaisiin eläimen hyvinvointirahasto. Tämä olisi siinä suhteessa mielekästä, että vahingonkorvauksella ei eläimen tapauksessa todennäköisesti olisi sovittavaa merkitystä: eläin ei kokisi tai edes ymmärtäisi, että sille tehty vääryys tunnustetaan ja hyvitetään, joten vahingonkorvauksen voisi käyttää myös tehokkaammin suurempien eläinjoukkojen hyvinvoinnin parantamiseen.¹²³

Vahingonkorvausta voisi myös ajatella sopimussuhteiden näkökulmasta. Otetaan esimerkiksi tilanne, jossa A päättää ostaa B:lta eläinjoukon X. A pystyisi tarjoamaan eläimille paremmat olot kuin B. A kuitenkin peruuttaa kaupan ja tekee näin sopimusrikkomuksen. Tällöin, mikäli eläimet ymmärrettäisiin oikeussubjekteiksi, A olisi positiivisen sopimusedun periaatteen¹²⁴ mukaisesti velvollinen korvaamaan myös eläinjoukolle X näiden kärsimän haitan, kun sopimusvelvoitetta ei täytetä, eli käytännössä järjestämään näille paremmat olot. Ajatus on tietyllä tavalla vetoava. Käytännössä siinä kuitenkin sivuutetaan tietyt sopimusoikeuden peruseriaatteen; eläimillä tuskin on esimerkiksi ollut luottamusta sopimuksen toteutumiseen. Toisaalta oikeussubjektiudesta voisi seurata se, että eläimet saavat tietynlaisen asianosaisen statuksen sopimussuhteissa,

¹²³ Tähän sisältyy oletus, että yksittäisen eläimen kalliilla sairaanhoitokuluilla voisi monessa tapauksessa edistää useamman eläimen hyvinvointia.

¹²⁴ Positiivinen sopimusetu tarkoittaa sitä hyötyä, jonka X saisi sopimuksen toteutumisesta. Sen vastakohta on negatiivinen sopimusetu, jolla viitataan alkutilaan, eli X olisi samassa tilassa kuin jos sopimusta ei olisi tehty.

jolloin niitä edustaisi edunvalvoja. Näissä tapauksissa edunvalvoja voisi hyvin asettaa kuvatuunlaisia ehtoja eläimiä koskettaville sopimuksille.

Ei-oikeus ei ole eläimen tapauksessa mitenkään erityisen vaikeaselkoinen oikeussuhde. Kyseessä on yksinkertaisesti vaadeoikeutuksen puuttuminen. Eläimen näkökulmasta tämä merkitsisi asioita, joita eläin ei voisi vaatia oikeudellisesti.

6.2.3 Erityisesti velvollisuuksista

Nostin aikaisemmin esiin Kolehmaisen ajatuksen ”passiivisesta oikeussubjektista”, jolla hän tarkoitti subjekteja, joilla on pelkästään oikeutuksia muttei velvollisuuksia, sillä velvollisuuksien konstruointi ei olisi järkevää. Asia on kuitenkin monitahoisempi. Eläimen velvoittaminen oikeudellisesti herättää tietysti kysymyksiä: toisaalta eläin ei todennäköisesti kykenisi ymmärtämään oikeusjärjestelmän sille asettamia velvollisuuksia ja toisaalta velvollisuuksien sekundäärinormit eli esim. sanktiot eivät toimisi yleis- tai erikoisestävänä. Näin ollen eläimen velvollisuuden toteuttaminen merkitsisi useissa tapauksissa pakkotäytäntöönpanoa. Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus.

Oikeus on nimenomaan keino säädellä ihmisten käyttäytymistä. Oikeudellisena normiadressaattina – kun normi ymmärretään nimenomaan käyttäytymisvelvoitteena – katsotaan voivan olla vain ihminen tai ihmisten yhteenliittymä. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että oikeusjärjestelmä edellyttää ihmisiltä tietynlaista käyttäytymistä; norminvastaiseen käyttäytymiseen vastataan sanktioilla ja pakkotäytäntöönpanolla. Eläimen velvoittaminen ei yleisesti ottaen ole järkevää, sillä velvoittamisella ei käytännössä saavutettaisi mitään. Esimerkiksi oikeusnormi, jolla kielletäisiin eläimiä hyökkäämästä ihmisten kimppuun, olisi yhtä järjetön kuin oikeusnormi, jolla pikkulapsia velvoitetaan käyttäytymään nätisti.

Kuitenkin voidaan nostaa esille tietty velvollisuuksien ryhmä, joita eläimillä voitaisiin ajatella olevan. Tähän ryhmään kuuluisivat sellaiset velvollisuudet, jotka seuraisivat eläimille myönnettyistä oikeuksista ja olisivat välttämättömiä kyseisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Voidaan esimerkiksi ajatella yllä mainitun Matthew Pan -simpanssin kaltaista tapausta, jossa rikas henkilö A lahjoittaisi rahaa eläimelle X, jolloin eläimen edunvalvojan B tehtävä olisi hallinnoida kyseistä varallisuutta X:n hyväksi. Tällöin B:n oikeudet ja velvollisuudet olisivat luonnollisesti erilliset X:n oikeuksista ja velvollisuuksista. Jotta varallisuutta

voitaisiin käyttää järkevästi, olisi X:llä katsottava olevan velvollisuus esimerkiksi sopimusten pitämiseen: jos B vaikkapa veisi X:n eläinlääkäriin, olisi X velvollinen maksamaan lääkäripalkkion. Kyseessä olisi luonnollisesti tietynlainen fiktio, sillä X ei itse ymmärtäisi tai koskaan tulisikaan ymmärtämään velvollisuuksien merkitystä. Kuitenkin samanlaista järjestelyä käytetään tapauksissa, joissa esimerkiksi pysyvästi oikeustoimikelvoton henkilö omistaa omaisuutta. Mikäli järjestelyllä saavutettaisiin eläinten tapauksessa käytännön hyötyjä, olisi sitä turha lähteä vastustamaan sillä teoreettisella perusteella, että eläimet eivät yksinkertaisesti voi olla velvollisuuksien haltijoita.

Entäpä sitten eläinten velvollisuudet toisiaan kohtaan? Jos eläimillä voisi olla velvollisuuksia ja oikeuksia, voisivatko nämä olla kahden eläimen välisiä? Jälleen kerran voidaan tietysti nostaa kysymys, ovatko eläinten väliset kanteet käsitteellisesti mahdollisia. Nähdäkseni ovat. Oikeusjärjestelmä kykenee käsittelemään esimerkiksi sylilapsen ja oikeustoimikelvottomaksi julistetun välistä oikeusjuttua; miksei sitten kahden eläimen välistä? Kuitenkin mielekkyys on jälleen syytä pitää mielessä. Yleisesti ottaen eläinten väliset velvollisuudet eivät olisi mielekkäitä – sudet eivät ole velvollisia olemaan syömättä kaneja tai olemaan tuottamatta kaneille tarpeetonta kärsimystä. Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa olen yllä katsonut mahdolliseksi eläinten velvollisuudet, voisi niitä olla myös toisia eläimiä kohtaan. Eläin A voisi esimerkiksi ostaa edunvalvojansa välityksellä eläimelle B kuuluvan esineen – vaikkapa eläinsuojan, joka on käynyt B:lle tarpeettomaksi. Tällöin A olisi luonnollisesti velvollinen myös maksamaan eläinsuojasta.

6.3 Valta ja koskemattomuus sekä niiden vastineet eläimen näkökulmasta

Valta ja koskemattomuus ja niiden vastineet liittyvät oikeussuhteiden muutoksiin. Valta merkitsee kykyä muuttaa oikeussuhdetta, eli käytännössä kykyä luoda tai poistaa esimerkiksi vaade keneltä tahansa sidonnaiselta subjektilta. Koskemattomuus taas viittaa vallan puutteeseen eli kyvyttömyyteen. Valta ja koskemattomuus saattavat vaikuttaa irrelevanteilta käsitteiltä eläinsuojeluoikeuden näkökulmasta, mutta niillä voi nähdäkseni olla merkitystä.

Vallan käyttö perustuu oikeusnormiston ja oikeustositseikkojen yhteistoimintaan. Esimerkiksi perinnönjättäjä käyttää valtaa täyttäessään testamentin perintökaaressa säädetyt muotovaatimukset eli normiston vaatiman oikeustositseikoston. Tällöin

testamenttaaja luo määrättyyn osaan jäämistöstä testamentinsaajille vaadeoikeuden, jonka ehtona tosin on perinnönjättäjän kuolema. Vallan käyttö ei toisaalta edellytä intentionaalisuutta. Huolimattomasti toisen omaisuutta käyttävä voi synnyttää tälle oikeuden vahingonkorvaukseen täysin tarkoituksetta. Nähdäkseni myös eläinten voidaan nähdä käyttävän valtaa tässä merkityksessä. Esimerkiksi rauhoitettu eläin X voi hyökkäämällä henkilön A kimppuun luoda tälle oikeuden vahingoittaa X:ää pakkotilasäännösten nojalla. Tässä tapauksessa eläin voidaan ymmärtää toimijaksi, joka synnyttää toimillaan oikeusvaikutuksia.¹²⁵

Myös koskemattomuuden käsitettä muistuttavia piirteitä löytyy jo eläinsuojeluoikeudesta. Esimerkiksi rikoslain 17 luvun 23 §:ssä säädetty eläintenpitokielto voidaan ymmärtää koskemattomuuden kautta. Eläintenpitokieltoon määrätty ei saa rikoslain 17 luvun 23 §:n 2 momentin mukaan ”omistaa, pitää eikä hoitaa eläimiä eikä muuten vastata eläinten hyvinvoinnista”. Kuvatonlainen kielto voitaisiin osaksi järjestää myös koskemattomuuden näkökulmasta, jolloin oikeussubjektit olisivat kyvyttömiä tekemään sellaisia oikeustoimia, joilla eläimen omistus, pitäminen tai hoito tai sen hyvinvoinnista vastaaminen siirretään eläintenpitokieltoon tuomitulle. Tällöin eläimillä olisi vastaavasti koskemattomuus tällaisia oikeustoimia vastaan.¹²⁶

6.4 Eläimen puhevalta – eläimen intressit mukaan prosessiin

6.4.1 Käsitteet

Puhevalta on määritelty yllä kyvyksi ottaa osaa oikeusprosessiin. Käyn tässä luvussa läpi erilaisia mahdollisuuksia eläinten puhevallan käyttämiseen. Ensin on syytä selostaa asiaa koskevat peruskäsitteet.

Puhevallan kannalta olennaisia käsitteitä ovat *asianosaiskelpoisuus*, joka merkitsee yleistä kykyä olla oikeudenkäynnissä asianosaisena, ja *oikeudenkäyntikelpoisuus*, jolla

¹²⁵ Eläin voidaan tietysti ymmärtää myös jonkinlaiseksi olosuhteeksi. Esimerkiksi yllä käyttämässäni testamenttiesimerkissä oikeusvaikutusten synty perustuu osaltaan testamentinjättäjän kuolemaan. Tällöin kuolemaan johtavien fyysikaalisten syiden tuskin voidaan sanoa käyttävän oikeudellista valtaa, vaikka ne sinänsä vaikuttavat oikeustositseikaston syntymiseen. Mutta entä jos perinnönjättäjä tapetaan – käyttääkö tappaja tällöin oikeudellista valtaa? Onko vastauksen suhteen merkitystä sillä, onko tappaja ihminen vai eläin? Kysymykseen ei voida vastata tässä tutkielmassa, mutta se vähintäänkin osoittaa vallan käsitteen rajanveto-ongelmat.

¹²⁶ Nykyisellään eläintenpitokielto ei kuitenkaan ole tiukasti ottaen tämäntyyppinen järjestely. Kyse on rikostuomion yhteydessä määrättävästä turvaamistoimesta, jota viranomaiset valvovat. Mikäli eläintenpitokieltoon määrätty X ostaa Y:ltä eläimen, ei eläintenpitokielto tee kyseistä kauppaa pätemättömäksi Y:n kannalta.

tarkoitetaan ”asianosaiskelpoisen henkilön oikeutta käyttää itse puhevaltaa oikeudenkäynnissä”.¹²⁷ Käsitteet ovat pitkälti prosessuaalisia vastineita oikeuskelpoisuuden ja oikeustoimikelpoisuuden käsitteille. Näiden edellytysten lisäksi puhevalta edellyttää asiavaltuutta tai oikeudellista intressiä asiassa.¹²⁸ Mikä katsotaan asiavaltuudeksi tai oikeudelliseksi intressiksi, riippuu käsiteltävästä asiasta. Esimerkiksi varallisuus oikeudellisissa asioissa kyse on yleisesti ottaen kantajan väitetystä oikeudesta vastaajaa kohtaan¹²⁹; hallintoasioissa taas asiavaltuus on hallintolainkäyttölain 6 §:n 1 momentin mukaan sillä, ”johon hallintopäätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa”.¹³⁰ Lisäksi viranomaisella on hallintolainkäyttölain 6 §:n 2 momentin mukaan ”valitusoikeus, jos laissa niin säädetään tai jos valitusoikeus on viranomaisen valvottavana olevan julkisen edun vuoksi tarpeen”. Tällöin viranomaisella on *prosessuaalinen asianosaiskelpoisuus*.¹³¹ Lisäksi erityisesti ympäristöasioissa myös järjestöillä on katsottu olevan valitusoikeus toisaalta oikeuskäytännön¹³² ja toisaalta nimenomaisten lainkohtien¹³³ kautta.

6.4.2 Eläin prosessissa positiivisen oikeuden mukaan

Nykyisellään eläimiä koskevat asiat voivat päätyä oikeuteen useaa tietä. Eläinsuojelulain 42 §:n mukaan eläinsuojeluviranomainen voi määrätä eläimen omistajan tai haltijan täyttämään eläinsuojelulain ja sen nojalla annettujen säädösten mukaiset velvollisuutensa. Kyseessä on tällöin hallintopäätös, josta voidaan tehdä hallintovalitus. Eläimillä ei ole näissä tapauksissa prosessuaalista asemaa, vaan niiden etua valvoo toisaalta käsittelyssä puhevaltaa käyttävä eläinsuojeluviranomainen ja toisaalta virallisperiaatetta noudattava tuomioistuin. Toisaalta laajasti ymmärrettynä eläimiä koskevia päätöksiä ovat myös esim. monet maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset kaavapäätökset. Näissä tapauksissa eläimillä

¹²⁷ *Prosessioikeus, ASIANOSAISET JA PROSESSUAALINEN EDUSTUS* > 1. Asianosaiset > Asianosaiset siviiliprosessissa > Asianosaiskäsite ja asianosaiskelpoisuus > Muodollinen asianosaiskäsite, viimeksi muokattu 27.1.2011, haettu 4.3.2012.

¹²⁸ Mäntylä 2010, s. 36.

¹²⁹ *Prosessioikeus, III ASIANOSAISET JA PROSESSUAALINEN EDUSTUS* > 1. Asianosaiset > Asianosaiset siviiliprosessissa > Asialegitimaatio eli asiavaltuus, viimeksi muokattu 27.1.2011, haettu 4.3.2012.

¹³⁰ Ks. myös Mäenpää 2007, s. 242.

¹³¹ *Ibid.* s. 241.

¹³² Esim. KHO 2004:76.

¹³³ Esim. ympäristönsuojelulain 92 § 1 mom: ”Jollei [...] asia ole tullut vireille valvontaviranomaisen omasta aloitteesta, asian voi panna kirjallisesti vireille: [...] 2) rekisteröity yhdistys tai säätiö, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuin ympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät”. Kyseistä lainkohtaa on tulkittu perinteisesti suppeasti; ks. esim. Mäenpää 2007, s. 292.

ei ole käytännössä mitään asemaa, lukuun ottamatta sitä suojaa, jonka esimerkiksi luonnonsuojelulain ja luontodirektiivin mukaiset rauhoitus- ym. säännökset saattavat suojelluille eläimille taata. Tällöin eläimen ”puolella” voi olla esimerkiksi viranomainen tai luonnonsuojeluyhdistys.

Riita-asiana kyse voi olla esimerkiksi omistetun eläimen toiselle aiheuttamasta vahingosta, jolloin omistajan katsotaan olevan vahingonkorvausvelvollinen¹³⁴, tai eläinten vaihdannan yhteydessä syntyvistä ongelmista, jolloin esimerkiksi sairaaseen eläimeen saatetaan soveltaa kauppalain mukaisia virhesäännöksiä. Molemmissa tapauksissa eläimet ymmärretään ennen kaikkea omaisuutena. Rikosasioissa eläimet voidaan ymmärtää eri tavoin: Eläinsuojelurikoksessa eläimet ovat rikoksen kohteena, mutta eläimiä ei kuitenkaan pidetä asianomistajina jo siitä syystä, että asianomistajan tulee olla oikeussubjekti.¹³⁵ Rikoslain 44 luvun 15 §:ssä taas kielletään ihmiselle vaarallisen eläimen vartioimatta jättäminen. Rikoslain 44 luku koskee terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia; 44:15 §:n tapauksessa eläin voidaankin ymmärtää tietynlaiseksi vaaran aiheuttajaksi.¹³⁶

6.4.3 Mahdollisuuksia eläimen edustamiseen

Mikäli eläimet katsottaisiin oikeussubjekteiksi, olisi niiden edustamiseen monia vaihtoehtoja. Selvää lienee se, ettei eläin itse voisi edustaa itseään oikeudessa. Vaihtoehtoja olisi kuitenkin monia. Pyrin tässä käsittelemään asiaa yleisellä tasolla, sillä mielekäs tapa eläimen edustamiseen pitäisi lopulta määrittää jokaisessa yksittäistapauksessa erikseen.

Esimerkkiä voisi ottaa siitä, miten lasten ja vajaavaltaiisten edunvalvonta on järjestetty. Kuitenkin kyseisten esimerkkien kanssa pitäisi olla varovainen. Esimerkiksi lasta edustaa oikeudessa lähtökohtaisesti oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 §:n nojalla lapsen huoltaja. Tästä olisi vaarallista vetää suoraa analogioita siihen, että eläintä edustaisi eläimen omistaja, sillä eläinsuojeluasioissa eläimen ”vastapuolena” on tyypillisesti eläimen

¹³⁴ Esim. KKO:1971-II-107: ”Hieho oli päässyt laitumelta karkuun ja törmännyt maantiellä kulkeneeseen autoon, joka oli vaurioitunut. Koska eläin oli jätetty riittävää vartiointia vaille, sen omistaja katsottiin vahingon tuottajana velvolliseksi korvaamaan syntynyt vahinko.”

¹³⁵ ”Asianomistaja on se henkilö, jonka oikeudellisesti suojattua etua rikos välittömästi loukkaa tai vaarantaa. Monet rikokset ovat tietysti luonteeltaan sellaisia, ettei niillä voi lainkaan olla yksityistä asianomistajaa.” *Rikosoikeus*, I YLEISIÄ KYSYMYKSIÄ > 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet > Syytevallan järjestely ja asianomistajan asema, päivitetty 1.11.2008, sivu ladattu 5.3.2012.

¹³⁶ Tällöin eläin vertautuu jossain määrin ampuma-aseeseen tai räjähteeseen, joiden varomaton käsittely on kielletty RL 44:12 §:ssä.

omistaja. Tämä sopisikin lähinnä tilanteisiin, joissa omistaja edustaisi eläintä jotakin ulkopuolista tahoa vastaan.

Eläimelle voisi myös tietyissä tapauksissa nimittää edunvalvojan. Tämä sopisi erityisesti tapauksiin, joissa eläimelle esimerkiksi lahjoitetaan omaisuutta (ks. alla, luku 7.3.2). Tällöin asiaa voisi lähestyä myös *common law*'n trust-instituutiosta käsin: trustia käytetään nimenomaan silloin, kun halutaan erottaa eri henkilötahoille oikeus hallita tiettyä varallisuusosakeutta ja oikeus varallisuusosakeudesta seuraavien etujen nauttimiseen.¹³⁷ Englantilaisessa trustissa on kolme osapuolta: asettaja, fidusiaari eli omaisuuden hoitaja ja edunsaaja. Järjestelyssä *asettaja* luovuttaa omaisuutta *fidusiaarin* ja *edunsaajan* jaettuun omistukseen niin, että fidusiaari huolehtii käytännössä edunsaajan omaisuudesta.¹³⁸ Trust-instituutio voisikin tarjota lähtökohtia erityisesti eläimen varallisuusosakeuksien hallinnointiin.

Eläinsuojeluosakeuden tavoitteiden kannalta erityisen hedelmällinen saattaisi olla yleinen eläinsuojeluvaltuutettu, joka kykenisi edustamaan eläintä osakeudessa. Esimerkiksi Sveitsissä Zürichin kantonissa eläimillä on oma ”asianajaja” (*Rechtsanwalts für Tierschutz in Strafsachen*), joka toimii tietynlaisena syyttäjänä esimerkiksi eläimiin kohdistuneissa rikosasioissa.¹³⁹ Tässä yhteydessä täytynee todeta, ettei Sveitsinkään osakeudessa eläimillä ole osakeuksia¹⁴⁰ – voidaankin kysyä, toisiko eläinten osakeussubjektius mitään olennaista uutta eläinsuojeluvaltuutetun toimivaltuuksiin. Kuitenkin osakeussubjektin kautta olisi kenties helpompaa luoda esimerkiksi jonkinlaista vahingonkorvausinstituutiota eläimille.

Toisenlainen kehityssuunta olisi antaa eläinsuojelujärjestöille mahdollisuus eläimen edustamiseen hieman samaan tapaan kuin esimerkiksi luonnonsuojelujärjestöt voivat tehdä valituksia kaavapäätöksistä. On kuitenkin kyseenalaista, miten pitkälle tätä kehityssuuntaa voisi viedä. Eläinsuojeluasiat koskettavat huomattavasti useammin ihmisten yksityiselämän sekä koti- ja julkisrauhan piiriin kuuluvia asioita kuin kaavoitusasiat. Näin ollen tällaisten asioiden käsittelyn tulisi lähtökohtaisesti olla viranhaltijoiden piirissä. Toisaalta yllä mainitussa *Tilikum*-tapauksessa kantajina olleita miekkavalaita edustivat nimenomaan eläinsuojelijat. Voisikin kenties ajatella, että eläinsuojelujärjestöillä saattaisi

¹³⁷ Johnson 2008–2009, s. 48.

¹³⁸ Mikkola 2003, s. 32–56. Termit asettaja, fidusiaari ja edunsaaja ovat Mikkolan käännöksiä.

¹³⁹ ”Eläinten asianajajana” toimii Antoine F. Goetschel, jonka kotisivut ovat osoitteessa <http://www.afgoetschel.com>.

¹⁴⁰ Michel ja Kayasseh, 2011.

tietyissä tilanteissa olla toissijainen oikeus edustaa eläintä, mikäli esimerkiksi eläinsuojeluvaltuutettu tai syyttäjä ei ryhtyisi toimenpiteisiin julkiseen tietoisuuteen nousseessa tapauksessa.

6.5 Yhteenveto

Olen tässä luvussa pyrkinyt selvittämään, mitä mielekkäitä tapoja olisi käyttää hohfeldilaisia oikeuden modaliteetteja eläinten tapauksessa. Eläimen on mahdollista olla kaikentyyppisten oikeussuhteiden osapuoli – eläimellä voi olla jopa velvollisuuksia tietyssä rajoitetussa merkityksessä. Eläin ei kuitenkaan voi itse edustaa itseään, vaan eläimen edustajana tulisi toimia aina jonkun muun – käytännössä ihmisen.

Huomautin jo luvun alussa, että eläinkunta ja eläinten ja ihmisten välinen vuorovaikutussuhde on käytännössä niin moninainen, ettei eläinten oikeussubjektiutta voitaisi ”perustaa” yleisellä tasolla. Ensinnäkin täytynee todeta, ettei Suomen oikeudessa tuomarin olisi virkavirheen uhalla mahdollista hyväksyä eläimen nostamaa kannetta – kyseessä olisi selkeästi sen tasoinen muutos oikeustilaan, jonka pitäisi tulla lainsäätäjän taholta. Toisaalta myös lainsäätäjältä olisi ongelmallista antaa eläinten oikeussubjektiutta koskeva säännös liian yleisellä tasolla. Kenties yleisin mahdollinen säännös voitaisiin kirjoittaa esimerkiksi muotoon ”Eläimet ovat oikeuskelpoisia”. Käytännössä tällainen muotoilu ei yksinään merkitsisi yhtään mitään, elleivät tuomioistuimet sitten alkaisi soveltaa ihmisten ja/tai oikeushenkilöiden välisten suhteiden sääntelyyn tarkoitettuja normeja myös eläimiin. Tämä epätodennäköinen seuraus olisi hyvin ongelmallinen, sillä on selvää, että hyvin suuri enemmistö oikeusjärjestyksen normeista ei ole sovellettavissa ihmisten ja eläinten välisiin suhteisiin. Erityisesti oikeusvarmuus kärsisi, kun ei voitaisi tietää, missä tapauksissa eläimellä esimerkiksi olisi oikeus vahingonkorvaukseen.

Oikeussubjektiuden ulottaminen eläimiin tapahtuisikin todennäköisesti sitä kautta, että kun ensin oikeudellisessa yhteisössä hyväksyttäisiin yleisellä tasolla ajatus eläimen oikeuskelpoisuudesta, voitaisiin tämän jälkeen perinteisesti oikeussubjektien välille varattu ”oikeudellinen keinovalikoima” ottaa yksittäistapauksissa käyttöön myös eläinten ja ihmisten välisissä suhteissa. Esittelenkin seuraavassa luvussa mahdollisuuksia eläinten oikeussubjektiuden hyödyntämiseen.

7 Esimerkkejä oikeussubjektuuden käyttötilanteista

7.1 Aluksi

Nostin edellisessä kappaleessa esille tapoja, joilla Hohfeldin käsitteistöä hyödyntäen eläimet voisivat olla erilaisten oikeussuhteiden osapuolia. En enää tässä kappaleessa pyri tarjoamaan esimerkkejä eri hohfeldiläisten käsitteiden mahdollisuuksista eläinten tapauksessa; sen sijaan esittelen yksittäistapauksia, joissa eläinten oikeussubjektuutta voisi käyttää.

7.2 Oikeus elämään

Oikeutta elämään painotetaan tyypillisesti esim. perus- ja ihmisoikeuksista puhuttaessa kaikista muista oikeuksista nauttimisen edellytyksenä. Sen sijaan eläimen elämää ei suojella eläinsuojelullisista lähtökohdista käytännössä ollenkaan. Eläin voidaan lähtökohtaisesti tappaa mistä tahansa syystä, kunhan tappamisella ei esimerkiksi loukata toisen omistusoikeutta tai metsästys- tai rauhoitussäännöksiä. Tappaessa ei saa kuitenkaan aiheuttaa tarpeetonta kärsimystä.

On selvää, että mikäli eläimille myönnettäisiin yleisesti samanlainen oikeus elämään kuin ihmisillä on, mullistaisi tämä yhteiskuntaa monella tapaa. Esimerkiksi lihantuotanto tulisi pitkälti lopettaa. Sen sijaan joitakin varovaisempia sovellutuksia eläimen elämän suojeluksi olisi mahdollista toteuttaa jo nykyoloissa. Esimerkiksi Joonia Streng ehdottaa, että lemmikkieläimille myönnettäisiin oikeus elämään, minkä johdosta eläin ”olisi edelleen omaisuutta, mutta eläimen omistaja ei voisi pitovaikeuksien, allergian, eläimen häiriökäyttäytymisen tai muun vastaavan syyn takia tappaa eläintä”.¹⁴¹ Tämä olisi nähdäkseni perusteltua ja painottaisi osaltaan myös ihmisen vastuuta lemmikiksi ottamastaan eläimestä. Tämä ei tosin teknisessä mielessä edellyttäisi eläimen oikeussubjektuutta vaan voitaisiin toteuttaa kielloin ja määräyksin; toisaalta se, että eläimen oikeus elämään tunnustettaisiin edes rajoitetusti, olisi symbolisessa mielessä hyvin merkittävää.¹⁴²

¹⁴¹ Streng 1999, s. 92.

¹⁴² Samaan aikaan on nähdäkseni epätoivottavaa, että käyttötarkoituksen perusteella eri kategorioihin luokitellut eläimet asetetaan oikeudellisesti eri asemaan. Kuitenkin lienee epärealistista vaatia tuotantoeläimille oikeutta elämään.

7.3 Eläimen omistusoikeus

7.3.1 Eläimen omistusasunto?

Eläimellä voisi olla omistusoikeus monellakin tapaa. Villieläimellä voitaisiin katsoa olevan tietynlainen omistusoikeus eläinympäristöönsä, ”kotiin”. Esimerkiksi linnun tai majavan voitaisiin ajatella omistavan pesänsä. Tällöin mikäli kyseistä omaisuutta haluttaisiin käyttää ihmisen tarkoitukseen, ”pakkolunastuksen” yhteydessä täytyisi suorittaa korvausta, jolla joko autettaisiin kyseistä eläinyksilöä, kyseistä eläinlajia tai eläimiä yleensä. Todennäköisesti tällaisessa pakkolunastuksessa eläimen pesän arvo ei määräytyisi maan markkina-arvon mukaan, vaan sen mukaan, millä summalla eläimelle saataisiin vastaavanlaiset elinolosuhteet aikaiseksi. Kyseisenkaltainen järjestely voisi toimia vaihtoehtona tai täydennyksenä esimerkiksi nykyisille eläimiä koskeville rauhoitussäännöksille. Olisi kuitenkin moraalisesti kyseenalaista, mikäli luonnonsuojelusäännöksiä voisi kiertää maksamalla eläimelle ”vahingonkorvausta”. Säännösten tulisikin lisätä eläinten hyvinvointia eikä pelkästään tehdä eläimistä kauppatavaraa.

Toisaalta ”oikeutta kotiin” voisi lähestyä esim. tuotanto- tai lemmikkieläinten tapauksessa eläimen pitopaikan näkökulmasta. Esimerkiksi eläinsuojelulain 4 §:n 1 momentin mukaan eläimen pitopaikan on oltava riittävän tilava, suojaava, valoisa, puhdas ja turvallinen sekä muutoinkin tarkoituksenmukainen ottaen huomioon kunkin eläinlajin tarpeet; säännöstä tarkennetaan usean eläinlajin kohdalla asetuksissa. Mikäli eläimellä katsottaisiinkin olevan *oikeus* riittävän tilavaan, suojaavaan, valoisaan jne. pitopaikkaan, voisi eläin haastaa pitopaikasta vastaavan oikeuteen ja vaatia velvoitteen täyttämistä sekä vahingonkorvausta. Järjestelyn hyödyt nykyiseen hallintomenettelyyn verrattuna olisivat kuitenkin jossain määrin kyseenalaiset. Eläimiä säilytetään yleensä tiloissa, joissa tarkastuksia voi tehdä lähinnä viranomaisen, joten esimerkiksi kansalaisjärjestöt eivät todennäköisesti voisi alkaa nostaa täytäntöönpanokanteita eläinten puolesta. Kuitenkin vahingonkorvausvelvollisuus eläimen pitopaikan laiminlyönnin johdosta voisi myös ennaltaehkäistä laiminlyöntejä.

7.3.2 Eläimen huolenpitoon tarkoitettu omaisuus

Aiemmin mainitussa itävaltalaisessa Matthew Pan -tapauksessa tuntematon lahjoittaja lupautui turvaamaan taloudellisesti Matthew-simpanssin tulevaisuuden, mikäli tälle määrättäisiin edunvalvoja. Tämä merkitsisi ainakin Suomen oikeudessa, että simpanssin

katsottaisiin omistavan kyseinen omaisuus – edunvalvottavan omaisuuden hallinnointihan on nimenomaan edunvalvojan tehtävä.

Mikäli eläimelle myönnettäisiin tällainen mahdollisuus omistaa omaisuutta, helpottuisi tietyn, yksittäisen eläimen huolenpito huomattavasti. Jos esimerkiksi eläimen omistaja tahtois, että eläimestä pidetään huolta myös omistajan kuoleman jälkeen, hän voisi testamentissaan määrätä eläimelle varallisuutta ja edunvalvojan. Hieman tätä muistuttavat järjestelyt eivät liene mahdottomia nykyäänkään – omistaja A voisi esimerkiksi perustaa eläimelle säätiön tai velvoittaa sopimuksella B:tä pitämään huolta eläimestä ja antaa tähän tarkoitukseen rahasumman. Säätiön perustaminen olisi kuitenkin hyvinkin vaivalloista ja edellyttäisi 25 000 euron minimipääoman. B:n velvoittaminen sopimuksella olisi ongelmallista esimerkiksi eläimelle tarkoitetun varallisuuden suojaan suhteessa sivullisiin.

Eläimen omaisuuden hallinnoinnissa esimerkkiä voisi edunvalvontainstituution lisäksi myös ottaa aiemmin (luvussa 6.4.3) esittelemästäni *trust*-instituutiosta.

7.4 Eläimen elatus

Eläimen omistusoikeus mahdollistaisi myös tietynlaisen vahingonkorvauksen tai ”elatusavun”. Vaikka vahingonkorvauksen mielekkyys yleisellä tasolla on eläinten suhteen kyseenalainen, voisi se tarjota tietynlaista suojaa suhteessa eläimen omistajaan: jos esimerkiksi eläimen omistaja syyllistyisi eläinsuojelurikokseen ja hänelle langetettaisiin eläintenpitokielto, voitaisiin hänet velvoittaa maksamaan kodittomaksi joutuneelle eläimen elatus. Tällä hetkellä takavarikoitu eläin saadaan eläinsuojelulain 47 §:n nojalla lopettaa, myydä tai muutoin luovuttaa, mikäli eläimen arvo on vähäinen tai jos sen hoidon järjestäminen ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista. Mikäli eläimellä olisi vaadeoikeus saada elatusta entiseltä omistajaltaan, ei takavarikoituja eläimiä välttämättä yleensä tarvitsisi lopettaa. Toisaalta tämäkään tilanne ei varsinaisesti edellyttäisi eläimen oikeussubjektuutta; entisen omistajan voisi yksinkertaisesti velvoittamaan maksamaan eläimen elatus, ja mikäli eläin siirtyisi uudelle omistajalle, kyseinen tulo voitaisiin myös suojella uuden omistajan velkojilta ottamalla se esimerkiksi huomioon ulosmittaussäännöksissä. Tällöin rahaa ei tarvitsisi käsitellä *eläimen* varallisuutena. Jos kuitenkin oikeustila kaikilta osin muutettaisiin vastaamaan sitä, että eläimellä tosiasiaassa (vaikkei kielenkäytössä) olisi oikeus elatukseen, niin olisiko tässä vaiheessa enää mieltä vältellä kyseisen termin käyttöä?

7.5 Eläimen oikeudet suhteessa julkiseen valtaan

7.5.1 Julkisen vallan vahingonkorvausvelvollisuus

Eläinsuojeluoikeudessa on melko harvoin kyse siitä, että julkinen valta olisi suoraan aiheuttanut eläimelle tarpeetonta kärsimystä tai muuten vahingoittanut eläintä. Yleensä kyse on horisontaalisesta yksityisen ja eläimen välisestä suhteesta. Kuitenkin julkisella vallalla voidaan katsoa olevan velvollisuuksia myös tällaisissa horisontaalisissa suhteissa. Esimerkiksi perustuslain 7 §:n 1 momentin mukainen oikeus elämään paitsi lähtökohtaisesti kieltää julkista valtaa riistämästä ihmisen elämää, sisältää myös velvollisuuden järjestää rikosoikeusjärjestelmä niin, että henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset selvitetään ja tutkitaan. Kyseisenkaltainen määräys sisältyy myös Euroopan ihmisoikeussopimukseen.¹⁴³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi myös ihmisoikeussopimuksen 41 artiklan nojalla myöntää kohtuullista hyvitystä, mikäli valtio ei ole täyttänyt ihmisoikeusvelvollisuuksiaan.

Samankaltaista järjestelmää voitaisiin ajatella sovellettavan eläimiin: mikäli katsottaisiin, ettei julkinen valta ole valvonut eläinsuojelulainsäädännön toteutumista riittävän tehokkaasti, eläimet voisivat vaatia korvausta tai hyvitystä suoraan valtiolta. Toisaalta voidaan kysyä, milloin tällainen korvaus tulisi kyseeseen, jos eläimen omistajalla tai haltijalla katsottaisiin olevan ensisijainen korvausvelvollisuus. Valtion korvausvelvollisuus voisi aktualisoitua ainakin silloin, mikäli eläimille säädettäisiin tietynlaisia ”perusoikeuksia”. Wahlberg esittää, että ihmisen omistuksessa tai hallussa olevien eläinten perusoikeudet voisivat olla oikeus lajityypilliseen käytökseen, oikeus ravintoon ja veteen, oikeus huolenpitoon, oikeus hoitoon tai lopettamiseen loukkaantumisen tai sairauden johdosta sekä oikeus liikkumiseen ja liikuntaan.¹⁴⁴ Tällaisten perusoikeuksien ei tarvitsisi olla suoranaisia subjektiivisia oikeuksia, vaan ne voitaisiin ymmärtää nimenomaan ihmisen ja julkisen vallan velvoitteista lähtien. Kuitenkin mikäli julkinen valta ei toteuttaisi näitä perusoikeuksia tarkemmalla lainsäädännöllä ja riittäväällä valvonnalla, voitaisiin tämän johdosta loukatuille eläimille myöntää vahingonkorvausta tai hyvitystä.

¹⁴³ *Perusoikeudet*, ”III YKSITTÄISET PERUSOIKEUDET > 3. Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7 §)”, viimeksi päivitetty 17.7.2009, haettu 27.4.2012.

¹⁴⁴ Wahlberg 2011b, s. 106.

7.5.2 Välitön oikeusvaikutus ja vahingonkorvaus EU-oikeudessa

Yksi Euroopan unionin lainsäädäntömuoto on direktiivi, jolla velvoitetaan jäsenvaltioita suhteessa direktiivin tavoitteeseen. Direktiivi ei näin ollen aiheuta suoria oikeusvaikutuksia ilman jäsenvaltion toteuttamaa implementointia. Direktiivi voi kuitenkin aiheuttaa välittömän oikeusvaikutuksen, mikäli jäsenvaltio jättää direktiivin implementoimatta määräajassa. Välitön oikeusvaikutus koskee kuitenkin ennen kaikkea ns. vertikaalisissa tapauksissa, joissa yksityinen oikeussubjekti vaatii tälle direktiivin nojalla kuuluvaa oikeutta tai etua julkiselta vallalta.¹⁴⁵ Eläin ei kuitenkaan voi vaatia direktiivin suoraa soveltamista oikeudessa eikä vahingonkorvausta direktiivin implementoimatta jättämisestä.

Kyseessä ei ole vain teoreettinen ongelma. Esimerkiksi *YLE Uutisten* 18.1.2012 julkaistun uutisen mukaan EU:n direktiivi munivien kanojen suojelun vähimmäisvaatimuksista oli jätetty implementoimatta jopa 13 jäsenmaassa, vaikka implementoinnille oli varattu aikaa 12 vuotta.¹⁴⁶ Tässä tapauksessa direktiivien täytäntöönpano on riippuvainen Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 258 artiklassa säädetystä rikkomusmenettelystä, joka on käytännössä tehottomampi keino valvoa EU-oikeuden toteutumista kuin välitön oikeusvaikutus. Toisaalta on huomattava, että koska tässä tapauksessa direktiivin implementoinnilla luotaisiin velvollisuuksia yksityisille oikeussubjekteille (kanaloiden omistajille ym.), ei direktiivi todennäköisesti siltikään saisi välitöntä oikeusvaikutusta.¹⁴⁷

Direktiivin välittömän oikeusvaikutuksen sijaan relevantti EU-oikeudellinen instituutio voisi kuitenkin olla jäsenvaltion vahingonkorvausvelvollisuus, joka syntyy direktiivin puutteellisesta implementoinnista, mikäli direktiivin tarkoitus on antaa yksityisille oikeuksia.¹⁴⁸ Jos aiemmin mainittu kanoja suojeleva direktiivi ymmärrettäisiinkin niin, että se antaa kanoille oikeuksia, voisivat kanat – jälleen edustajan välityksellä – haastaa kyseiset jäsenvaltiot oikeuteen direktiivin rikkomisesta ja vaatia vahingonkorvausta. Vahingonkorvaussumma tulisi käyttää eläinten olojen saattamiseen direktiivin edellyttämälle tasolle.

¹⁴⁵ Ks. direktiivin välittömistä oikeusvaikutuksista Ojanen 1999.

¹⁴⁶ *YLE Uutiset*, ”Suomi lopetti häkkikanalat, monet maat niskoittelevat”, 18.1.2012.

¹⁴⁷ Direktiivin on tosin katsottu voivan aiheuttaa välittömiä oikeusvaikutuksia myös yksityisten välille, mikäli direktiivi toteuttaa perustamissopimuksen määräystä. Perustamissopimuksen kirjaukset eläimistä tuntevina olentoina kuitenkin tuskin riittävät tällaisen vaikutuksen aikaansaamiseksi, kun eläinten hyvinvointi ei edes ole itsenäinen oikeusperiaate EU-oikeudessa (ks. yllä, 4.2.3).

¹⁴⁸ Jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu on EU-tuomioistuimen kehittämä käsite, jonka tuomioistuin otti käyttöön ensimmäisen kerran tapauksessa *Andrea Francovich ja Danila Bonifaci ym. vastaan Italian tasavalta*, yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90

7.6 Eläinten tekijänoikeudet

Dane E. Johnson pohtii, voisivatko eläimet olla tekijänoikeuden (*copyright*) haltijoita.¹⁴⁹ Tällä hän viittaa erityisesti tiettyihin eläinyksilöihin, jotka ovat esimerkiksi tehneet maalauksia. Johnson toteaa, ettei eläinten tekijänoikeutta omiin töihinsä voisi perustella tekijänoikeuden kannustinvaikutuksella, sillä eläimet eivät voisi ymmärtää sitä.¹⁵⁰ Sen sijaan eläinten tekijänoikeutta voisi perustella sillä, että eläimet – siinä missä muutkin tekijät – yksinkertaisesti ansaitsevat palkkion työnsä tuloksesta.¹⁵¹ Eläinten tekijänoikeus voisi lisätä tiettyjen eläinyksilöiden hyvinvointia, mikäli tekijänoikeudesta saatavat tuotot käytettäisiin kyseisten eläinten (tai eläinten yleensä) hyvinvoinnin lisäämiseen. Toisaalta kyseessä on hyvin marginaalinen ilmiö.

7.7 Oikeussuhteiden tarpeellisuudesta

Jokainen tässä kappaleessa esitellyistä tavoista hyödyntää eläinten oikeussubjektiutta olisi olennaisilta osin mahdollinen toteuttaa myös ilman eläinten käsittämistä oikeussubjektina. Esimerkiksi luvussa 7.3 esitetyt ajatukset eläimen omistusoikeudesta olisi todennäköisesti mahdollista saavuttaa myös muilla keinoin kuin omistusoikeuden käsitteen kautta; esimerkiksi rakennusasiassa rakennuttaja voitaisiin yksinkertaisesti velvoittaa järjestämään elinympäristönsä rakentamisen johdosta menettävälle tuntoisille eläimille uusi, pitkälti vastaava elinympäristö. Luvussa 7.5.2 esitellyssä EU-direktiivin implementointia koskevassa tapauksessa taas saman lopputuloksen saavuttaisi määräyksellä, että jäsenvaltio olisi velvollinen kustantamaan eläinten hyvinvointia edistävien direktiivien toimeenpanosta seuraavat kustannukset, mikäli direktiiviä ei olisi määräajassa implementoitu asianmukaisesti.

Kun kuitenkin ajatellaan oikeussubjektiutta nimenomaan välineenä, tulee tätäkin kysymystä lähestyä pragmaattisesti. Oikeussubjektius on avain tiettyjen oikeudellisten keinojen käyttöön. Näitä keinoja ovat esimerkiksi omistusoikeus, mahdollisuus ajaa kannetta ja käyttää asiamiestä, vahingonkorvaus jne. Mikäli eläinten hyvinvointia halutaan edistää, on luonnollista etsiä keinoja valmiista oikeudellisesta käsitteistöstä eikä lähteä kehittämään uusia, paitsi jos nykyiset keinot osoittautuvat käyttökelvottomiksi.

¹⁴⁹ Johnson 2008–2009.

¹⁵⁰ *Ibid.*, s. 40.

¹⁵¹ *Ibid.*, s. 46.

8 Lopuksi

8.1 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tutkimuskysymykset ovat olleet seuraavat:

- (1) Mitä eläimet ovat oikeudellisessa merkityksessä?
- (2) Voivatko eläimet olla oikeussubjekteja, eli toimia oikeuksien tai velvollisuuksien haltijoina?
- (3) Voisiko eläinten oikeussubjektiudella edistää eläinten hyvinvointia ja vähentää niiden kokemaa kärsimystä?

Johtopäätökseni ovat seuraavat.

Positiivisessa Suomen oikeudessa eläimet ovat edelleen esineitä, joita omistetaan ja joilla tehdään vaihdantaa. Eläimet ovat samalla oikeusobjekteja, eli oikeussuhteiden *kohteita*, eivät osapuolia. Toisaalta eläimet eivät ole *vain* esineitä: niitä suojelee erityinen eläinsuojelulainsäädäntö, jolla kielletään osa eläimiin kohdistuvista teoista ja näin rajoitetaan oikeussubjektien toimintavapautta. Eläin onkin suojeltu oikeusobjekti. Tätä suojaa ei voida palauttaa muihin tavoitteisiin – kuten eläimen omistajan omaisuudensuojaan – vaan se on tavoite itsessään, oikeushyvä. Eläinten hyvinvointi voi kuitenkin limittyä muiden tavoitteiden, kuten luonnon monimuotoisuuden tai elintarvikehygienian, kanssa. EU-oikeudessa eläimet ovat yhtä lailla oikeusobjekteja, mutta ne tunnustetaan lisäksi tunteviksi olennoiksi.

Eläimet voivat olla oikeussubjekteja eli oikeussuhteiden haltijoita. Oikeussubjektiuus ei edes ole itsenäinen käsite vaan apukäsite, jolla voidaan kuvata niitä olioita, joihin tietyt oikeudelliset käytännöt, oikeussuhteet, kohdistuvat. Eläimeen voi perustellusti ulottaa kaikki hohfeldiläiset oikeussuhteet, myös velvollisuudet. Tämä asia on yksinkertaisesti lainsäätäjän – tai *common law* -maissa kenties tuomioistuinten – ratkaistavissa, eikä eläimen oikeussubjektiviteettia rajoita mitkään mystiset ”oikeuden rajat”. Kuitenkin tällaisen ratkaisun mielekkyys pitäisi aina ratkaista erikseen. Jos lainsäätäjä päättäisi eläinten oikeuksista tai oikeussubjektiudesta liian yleisellä tasolla, olisi kyseessä käytännössä joustava normi, jonka tarkempi merkitys jäisi oikeuskäytännön varaan.

Mikäli oikeuskelpoisuuteen päädyttäisiin, tulisi eläimellä aina olla edustaja, sillä eläin ei voisi käytännössä itse ilmaista tahtoaan. Tämä edustaja voisi olla esimerkiksi eläimen

omistaja, sille määrätty edunvalvoja, viranomainen tai joissain tapauksissa jopa kansalaisjärjestö.

Eläimiä ei olisi myöskään pakko kutsua esimerkiksi Kolehmaisen tapaan passiivisiksi oikeussubjekteiksi, vaan ne voisi laskea oikeussubjektien kategoriaan. Kuitenkin jaotellussa luonnolliset henkilöt – oikeushenkilöt eläimille pitäisi todennäköisesti omistaa oma kategoria, esimerkiksi ”eläinhenkilöt” tai ”luontohenkilöt”.

Kolmas, oikeussubjektisuuden hyötyjä koskeva tutkimuskysymys on monessa suhteessa vaikein. Olen pyrkinyt tutkielman aikana tuomaan esille mahdollisuuksia, joita oikeussubjektuudella voitaisiin saavuttaa eläinsuojelussa. Esittämäni ajatukset ovat kuitenkin hyvin rajattuja ratkaisuja tiettyihin, spesifeihin ongelmiin – ne eivät ole millään tavalla vallankumous oikeudellisessa eläinsuojelussa. Skeptinen lukija voisi sanoa niiden olevan jopa vähämerkityksellisiä. Tämä korostaakin, että eläinten oikeussubjektius on vain yksi keino muiden joukossa eläinten hyvinvoinnin parantamiseen.

Toisaalta tämän tutkielman tarkoitus on ollut osaltaan osoittaa, ettei lainsäätäjän ole eläinsuojelulainsäädännön tulevaisuutta pohtiessaan välttämätöntä jättää eläinten oikeuksiin ja oikeussubjektiviteettiin perustuvaa sääntelyä pois harkittavien vaihtoehtojen joukosta. Oikeussubjektius on lopulta vain kimppu oikeudellisia käytäntöjä ja tapoja. Oikeussubjektisuuden ulottaminen eläimiin merkitseekin sitä, että erilaisia oikeudellisia, tyypillisesti ihmisten välillä toimivia käytäntöjä siirretään ihmisten ja eläinten välisiin suhteisiin. Näiden ratkaisujen hyöty tulisi ratkaista joka kerta erikseen.

Kuitenkaan kaikkia ratkaisuja eläinten hyvinvoinnin parantamiseen ei tarvitsisi kytkeä oikeussubjektuuteen. Esimerkiksi velvoitteet, joilla pyritään parantamaan tuotantoeläinten oloja, kuten vähimmäishäkkikoot ym., eivät välttämättä muuttuisi eläinten kannalta yhtään sen merkityksellisemmiksi sillä, että eläimellä katsottaisiin olevan *oikeus* tietyn kokoiseen häkkiin. Tässä suhteessa englanninkielinen sanonta ”A rose by any other name would smell just as sweet” puolustaa paikkaansa: tärkeämpää kuin tietyn oikeudellisen suojakeinon nimi ovat sen todelliset vaikutukset. Olennaista ovatkin tehokkaat keinot eläinsuojelusäännösten valvontaan ja täytäntöönpanoon.

8.2 Tutkimuskysymys osana laajempaa eläinten oikeuksia koskevaa keskustelua

Tässä tutkielmassa sana ”oikeus” on ymmärretty hyvin rajoitetussa kontekstissa, yhtenä oikeussuhteena hohfeldiläisessä merkityksessä; tutkielman tarkastelukulma on näin ollen ollut melko suppea. Lisäksi eläinten oikeussubjektiviteetin hyötyinä on pidetty vain konkreettisia, yksittäisessä tapauksessa todella vaikuttavia hyötyjä; esimerkiksi eläinten oikeuksien tunnustamisen symbolinen merkitys oli rajattu tutkielman ulkopuolelle. Näin ollen tutkielman johtopäätöksiä – jotka ovat erityisesti eläinten oikeuksien hyötyjen kannalta melko maltillisia – voidaan soveltaa vain tietyssä kontekstissa. Kuitenkin eläinten oikeuksista voi puhua myös löyhemmässä mutta silti juridisessä merkityksessä.

Voitaisiin esimerkiksi puhua eräänlaisista eläinten perusoikeuksista, joiden ei kuitenkaan välttämättä tarvitsisi merkitä eläinten subjektiivisia oikeuksia (ks. myös yllä luvut 7.2 ja 7.5). Esimerkiksi Wahlberg esittää, että eläimen perusoikeus olisi ”lauseke koskien sitä, mitä ihmisiltä voidaan edellyttää koskien eläimen elinolosuhteita”.¹⁵² Matti Tolvanen ehdottaa puolestaan, että eläinten ”perusoikeudet” toteutettaisiin ennen kaikkea ehdottomilla kielloilla – tietyt teot olisivat kerta kaikkiaan kiellettyjä.¹⁵³ Tällaisten säännösten rooli olisikin ennen kaikkea antaa uutta painoa eläinten hyvinvointia koskevaan oikeudelliseen päätöksentekoon ja käytäntöön: eläinten hyvinvointi olisi tällöin enenevässä määrin itsenäinen tavoite ja arvo, jota ei saa uhrata minkä tahansa kilpailevan intressin nojalla, vaan ainoastaan samoin perustein kuin ihmisten välisiä keskenään ristiriidassa olevia oikeuksia voidaan joutua sovitteluun keskenään.

Oikeuksien myöntämisellä on kiistatta myös merkittävä symbolinen tehtävä. Erityisesti perusoikeudet ovat paitsi oikeudellisessa hierarkiassa hyvin merkittäviä normeja myös yhteiskunnan perustavien arvojen ilmentäjiä. Esimerkiksi perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä perusoikeuksia kuvataan suomalaisen yhteiskunnan perustavanlaatuisiksi arvoiksi.¹⁵⁴ Näin ollen mikäli oikeusjärjestelmä edes symbolisesti tunnustaisi joitakin eläinten oikeuksia – vaikka niistä ei voisikaan johtaa mitään

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ ”Pidän tavoittelemisen arvoisena sitä, että eläinten kohtelussa edetään entistä selkeämmin kärsimyksen, kivun ja tuskan sääntelystä siihen, että tietyt menettelytavat *kielletään* sellaisenaan. Tämä tarkoittaa sitä, että eläimille tunnustetaan ja määritellään *perusoikeudet*. Nämä eivät olisi oikeuksia täsmälleen samassa mielessä kuin ihmisten oikeudet, mutta ne olisivat ehdottomia ja niin tavallisia ihmisiä kuin viranomaisiakin sitovia.” Tolvanen 2010, s. 66.

¹⁵⁴ HE 309/1993 vp, yleisperustelut, 1. luku.

subjektiivisiä oikeuksia – olisi tämä vähintäänkin merkki siitä, että eläinten hyvinvointia pidetään tärkeänä yhteiskunnassa. Myös tällaisella osaksi julistuksen omaisella säännöksellä voisi olla erityisesti tulkintavaikutusta. Oikeuksien tunnustamista edeltävä askel voisi olla jonkinlainen eläinten itseisarvon tunnustaminen. Esimerkiksi luonnon itseisarvo on jo jossain määrin – joskin varovaisin sanamuodoin – tunnustettu perustuslain 20 §:ää koskevassa hallituksen esityksessä:

[...] luonnon ja muun ympäristön suojeluun liittyy myös sellaisia arvoja, jotka eivät ole palautettavissa ihmisyksilöiden oikeuksiksi. Tältä osin jokaisen velvollisuudet luontoa kohtaan voidaan ymmärtää joko luonnon itseisarvosta lähteviksi tai ilmaukseksi kaikille ihmisille jakamattomasti kuuluvasta oikeudesta.¹⁵⁵

Vastaavalla tavalla toteutettu eläinten itseisarvon tunnustaminen antaisi myös signaalin ihmislähtöisyydestä irtautumisesta.

Oleennaista olisi se, että eläimen intressit otettaisiin nykyistä vakavammin. Päämääränä tulisi olla tietynlainen *eläinystävällinen laintulkinta*, vastineena perus- ja ihmisoikeusystävälliselle laintulkinnalle. Eläinystävällisen laintulkinnan seurauksena esimerkiksi eläinsuojelulain velvoitteet tarpeettoman kärsimyksen välttämisestä ja eläimen hyvinvoinnin edistämisestä otettaisiin laajemmin huomioon oikeudellisessa päätöksenteossa, jolloin eläinsuojelulainsäädäntö saisi tietynlaisen läpäisyvaikutuksen. Uskon, että eläimen oikeuksista puhuminen auttaisi tässä kehityksessä. ”Oikeus” on kuitenkin yksi oikeusjärjestelmän perustavanlaatuisimmista ja merkittävimmistä käsitteistä.

8.3 Eläinten oikeuksien tulevaisuus

Tätä kirjoitettaessa maa- ja metsätalousministeriössä valmistellaan uutta eläinsuojelulakia. Lienee epätodennäköistä, että lopulta säädettävässä laissa puhuttaisiin eläinten oikeuksista. Tähän – ja eläinten juridisille oikeuksille yleensäkin – on nähdäkseni kaksi estettä. Nämä ongelmat voidaan tietyllä tavalla samastaa Tuorin käyttämiin *ratio*- ja *voluntas*-käsitteisiin. *Voluntas* viittaa oikeuteen vallankäytön välineenä, suvereenin pyrkimyksenä hallintoalamaisten kontrollointiin. *Ratio* taas tarkoittaa oikeuden sisältä tulevia voluntaksen pidäkkeitä.¹⁵⁶

¹⁵⁵ *Ibid.*, yksityiskohtaiset perustelut, 14a § 1 mom.

¹⁵⁶ Tuori 2007.

Jarkko Tontti kuvaa ratiota seuraavasti: ”Se on tahdon pidäke, joka on historiallisesti ilmennyt eri tavoin, mutta on aina ollut oikeudessa läsnä. [...] Nykymaailmassa tahtoa suitsivat mm. systematisointia, tulkintaa ja käsitteenmuodostusta harjoittava oikeustiede, kirjoittamattomat ja kirjoitetut oikeusperiaatteet sekä kansainvälisten sopimusten turvaamat ihmisoikeudet. Hitaasti muuttuvia oikeuskulttuurin syvärakenteita pintatasolla (lainsäädäntö) operoiva lainsäätävä ei pysty hallitsemaan ja mielivaltaisesti muuttamaan.”¹⁵⁷

Ensimmäinen este eläinten juridisille oikeuksille on poliittis-moraalinen, ja liikkuu voluntaksen tasolla. Se kytkeytyy osaltaan myös siihen, miten heterogeenisesti ja epäanalyttisesti oikeus-käsitettä lopulta käytetään. Ongelma on se, että eläinten oikeudet liitetään tyypillisesti eläinoikeusliikkeen vaatimuksiin, jotka ovat melko radikaaleja; tyypillisimmin vaatimuksiin kuuluu eläinten hyväksikäytön huomattava vähentäminen ja mahdollisesti esimerkiksi se, ettei eläimiä enää ymmärrettäisi esineinä ja täten ihmisten omaisuutena. Eläinten oikeuksien kirjaaminen lakiin saatettaisiinkin kokea poliittisesti riskialttiina – ikään kuin samalla annettaisiin eläinaktivistien perimmäisille vaatimuksille periksi, ja kenties samalla edellytettäisiin eläimillä olevan samanlaiset oikeudet kuin ihmisilläkin. Oikeus-sanalla on suuri symboliarvo, mistä hyvä esimerkki on Simo S. Ojan väitöskirjassaan esittämä toteamus: ”En voi itse hyväksyä sitä, että eläimillä todetaan olevan samat tai edes samanlaiset oikeudet kuin on ihmisellä. Eläinten oikeuksien puuttumisesta huolimatta ihmisellä on velvollisuus kohdella eläimiä humanilla tavalla ja välttää aiheuttamasta niille tarpeettomasti tuskaa ja kärsimystä.”¹⁵⁸ Tulkitsen Ojan kannanoton moraaliseksi: hän näkee oikeuksien myöntämisen eläimille merkitsevän samalla, että eläimen moraalinen arvo rinnastetaan ihmisen arvoon, eikä voi hyväksyä tätä ajateltua moraalista seurausta. Oja ottaa ilmeisesti kantaa nimenomaan yksityishenkilönä, demokraattisen suvereenin osana, ei niinkään tiukasti oikeustieteilijän roolissa pitäytyvänä tutkijana.

Ration näkökulmasta eläinoikeuksien esteet kytkeytyvät oikeudensisäisiin käsityksiin siitä, mikä toisaalta katsotaan oikeudeksi ja mikä oikeuden haltijaksi eli oikeussubjektiksi. Oikeusjärjestelmä perustuu traditioon, ja oikeuden kulttuuri- ja syvätasolla sijaitsevat vakiintuneet käsitteet ja ajattelumallit hidastavat oikeuskäsitysten uusiutumista. Eläinten oikeudet ovat ylipäättään tulleet ration edustajien pohdintaan vasta viime vuosikymmeninä. Aikaisempi paradigma ei ole kovinkaan vahvasti ottanut kantaa asiaan, sillä se on ollut

¹⁵⁷ Tontti 2008.

¹⁵⁸ Oja 2010, s. 310.

relevanttien kysymyksenasettelujen ulkopuolella. Aatos Alanen tai Wesley Newcomb Hohfeld eivät argumentoineet tiukasti eläinten oikeuksia vastaan, sillä se olisi ollut täysin tarpeetonta. Nyt kuitenkin eläinten ja luontokappaleiden oikeudet ovat tulleet keskusteluun – ja vanhan paradigman edustaja Aulis Aarnio on lähtenyt keskusteluun mukaan puolustamaan perinteistä, suppeaa oikeussubjektikäsitystä. Tästä näkökulmasta eläinten oikeussubjektisuuden aktiiviset vastustajat ovat yllättävän harvassa. Kuitenkin lienee selvää – kuten tutkielman alussa jo sanoin – ettei suurin osa juristeista tule edes ajatelleeksi koko kysymystä, ainakaan muuten kuin hupaisana kuriositeettina.

Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt osoittamaan, että vaikka eläinten oikeussubjektiviteetin tuominen käytäntöön edellyttäisi huomattavaa oikeudellisten ajatustapojen muutosta, ei oikeussubjektiviteetti itsessään toisi merkittäviä muutoksia eläimen vapausfääriin ja materiaaliseen oikeusasemaan. Tässä suhteessa olen pyrkinyt vakuuttamaan voluntasta. Kuitenkin ensisijainen auditorioni ovat olleet ration edustajat. Olen pyrkinyt ennen kaikkea vakuuttamaan oikeustieteilijöitä siitä, että eläimet voivat olla oikeussubjekteja ja että oikeussubjektisuudesta saattaisi olla hyötyä. Kun Aarnion edustamasta oikeussubjektiajattelusta joskus todella päästään yli, suhtaudutaan eläinten oikeussubjektiviteettiin toivon mukaan arkipäiväisesti ja pragmaattisesti, keinona muiden joukossa. Samalla lainsäätäjän tahtoa eivät enää rajoittaisi oikeusyhteisön ajatukset siitä, etteivät eläinten oikeudet – ja velvollisuudet – ole mahdollisia. Tällöin oikeuden ratio ei enää asettuisi tielle, mikäli voluntas päättäisi tahtovansa eläinten oikeuksia.